

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI

PEDAGOGICKÁ FAKULTA

Ústav speciálněpedagogických studií

Diplomová práce

Bc. Vladislava Haňková

**PROFESNÍ PORADENSTVÍ PRO ŽÁKY ZÁKLADNÍCH
ŠKOL PRAKTICKÝCH**

Olomouc 2012

vedoucí práce: Mgr. Petra Jurkovičová, Ph.D.

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně a použila jen prameny uvedené v seznamu literatury.

V Olomouci dne

.....
vlastnoruční podpis

Ráda bych poděkovala Mgr. Petře Jurkovičové, Ph.D. za vlídný přístup a ochotu při vedení práce. Děkuji také všem výchovným poradcům základních škol praktických a pracovníkům speciálně pedagogických center a Informačních a poradenských středisek pro volbu a změnu povolání při Úřadu práce ČR, kteří se účastnili šetření.

Obsah

Úvod	5
1 Základní škola praktická	7
1.1 Profil základní školy praktické	7
1.2 Žáci základní školy praktické	9
1.3 Předprofesní příprava žáků základních škol praktických	10
2 Systém poradenských služeb pro žáky základních škol praktických	13
2.1 Výchovný poradce	15
2.2 Pedagogicko-psychologická poradna	21
2.3 Speciálně pedagogické centrum	24
2.4 Informační a poradenská střediska pro volbu a změnu povolání	27
3 Profesní poradenství	30
3.1 Charakteristika poradce poskytujícího profesní poradenství	32
3.2 Formy a metody práce využitelné v profesním poradenství	33
4 Šetření v oblasti profesního poradenství pro žáky základních škol praktických	43
4.1 Metoda shromažďování dat a charakteristika skupin respondentů	44
4.2 Průběh šetření	45
4.3 Analýza výsledků šetření	45
4.4 Shrnutí výsledků šetření	79
Závěr	83
Seznam zkratk	84
Seznam literatury	85
Seznam příloh	92

Úvod

Práce zaujímá v životě každého člověka důležitou roli. Poskytuje nejen finanční zajištění a s ním spojenou určitou míru nezávislosti, člověk se jejím prostřednictvím může seberealizovat a ovlivňovat své společenské postavení. O budoucí profesi rozhodují lidé několikrát v průběhu svého života. První ze zásadních okamžiků nastává v závěrečném ročníku základní školy. Žáci se musí rozhodnout, kterým směrem se bude ubírat jejich další vzdělávání a příprava na určité povolání. Toto rozhodnutí by mělo být učiněno po uvážení veškerých možností a vlastních schopností, dovedností a zájmů. Vzhledem k nízkému věku žáků a jejich nedostatečné vyspělosti je to nelehký úkol. O to těžší je v případě žáků základních škol praktických, jejichž možnosti nejsou tak široké jako u intaktních vrstevníků. Žáci základních škol praktických nemohou procházet touto obtížnou životní situací sami. Pomoci by jim měl poradenský systém, který je v České republice poměrně široký. Z šetření z roku 2010 zaměřeného na profesní orientaci žáků základních škol praktických v Olomouckém kraji vyšlo najevo, že by bylo vhodné posílit aktivity poradenských pracovníků v oblasti profesního poradenství. (Haňková, 2010) Z toho důvodu jsme si jako téma této diplomové práce zvolili profesní poradenství pro žáky základních škol praktických.

Naším cílem je zjistit informace o spolupráci mezi jednotlivými složkami poradenského systému a dalšími zainteresovanými osobami v oblasti profesní orientace žáků základních škol praktických. Zajímají nás také metody a formy práce, které výchovní poradci využívají při profesním poradenství. Naším dalším záměrem je zmapovat materiální vybavení a časové možnosti výchovných poradců.

Diplomová práce je rozdělena do čtyř kapitol. První charakterizuje základní školu praktickou a její žáky. Snaží se také nastínit průběh předprofesní přípravy žáků. Ve druhé kapitole je podrobně popsán poradenský systém, jehož služeb mohou žáci základních škol praktických využívat. Detailnější informace jsou uvedeny k výchovným poradcům, pedagogicko-psychologickým poradnám, speciálně pedagogickým centřům a informačním a poradenským střediskům pro volbu a změnu povolání při Úřadu práce ČR. Čistě profesnímu poradenství je věnována třetí kapitola, která se zabývá také dostupnými metodami a formami práce v profesním poradenství.

Závěrečná kapitola popisuje průběh šetření mezi výchovnými poradci, pracovníky speciálně pedagogických center a pracovníky informačních a poradenských středisek pro volbu a změnu povolání. Obsahuje také analýzu výsledků šetření, včetně grafického

znázornění. Celé šetření je v závěru kapitoly zhodnoceno s ohledem na budoucí využití získaných údajů.

1 Základní škola praktická

Základní škola praktická, ve starší terminologii nazývána zvláštní škola, představuje jeden z důležitých prvků sítě speciálních škol v České republice. Dle Valenty a Müllera (2009) je u nás dokonce nejfrekventovanějším zařízením vzdělávacího systému pro žáky s mentálním postižením.

1.1 Profil základní školy praktické

Snahou základní školy praktické je přizpůsobit vzdělávací proces individuální úrovni psychického a fyzického rozvoje každého žáka. Využívá speciálních metod a forem práce, které dětem umožní dosáhnout co nejvyšší úrovně znalostí, dovedností a návyků. (Vítková et al., 2007)

Vzdělávání na základní škole praktické je řízeno podle Rámcového vzdělávacího programu pro základní vzdělávání s přílohou upravující vzdělávání žáků s lehkým mentálním postižením (dále jen RVP ZV–LMP). Jedná se o modifikaci Rámcového vzdělávacího programu pro základní vzdělávání (dále jen RVP ZV), která „respektuje sníženou úroveň rozumových schopností žáků, jejich fyzické a pracovní možnosti a předpoklady; vymezuje podmínky pro speciální vzdělávání žáků s lehkým mentálním postižením; podporuje přípravu na společenské a profesní uplatnění; umožňuje uplatňování speciálně pedagogických metod, postupů, forem a prostředků vzdělávání a míru podpůrných opatření, s jejichž pomocí mohou žáci dosahovat výsledků, které odpovídají jejich maximálním možnostem.“ (Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání – příloha upravující vzdělávání žáků s lehkým mentálním postižením, 2005) Vzdělávací oblasti v RVP ZV a RVP ZV–LMP jsou stejné, pro žáky s lehkým mentálním postižením jsou však navrženy tak, aby respektovaly sníženou úroveň jejich rozumových schopností. Také klíčové kompetence se v obou vzdělávacích programech shodují, dle Bartoňové, Pipekové a Vítkové (2007) by však měl být v případě žáků s lehkým mentálním postižením kladen důraz především na kompetence pracovní, sociální a personální a kompetence komunikativní.

Základní škola praktická ještě donedávna umožňovala plnit povinnou školní docházku všem dětem se speciálními vzdělávacími potřebami, které nebyly schopné dostát požadavkům základní školy. Jednalo se zejména o žáky s lehkým mentálním postižením, s poruchou koncentrace a hyperaktivitou či s poruchami chování. Dle novelizace zákona č. 561/2004 o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání a vyhlášky

č. 73/2005 Sb. o vzdělávání dětí, žáků a studentů se speciálními vzdělávacími potřebami a dětí, žáků a studentů mimořádně nadaných nesmí být od 1. 9. 2011 vzdělávání žáci bez zdravotního postižení dle vzdělávacího programu pro vzdělávání žáků se zdravotním postižením. Není tedy již možné, aby se podle tohoto vzdělávacího programu vzdělávali žáci, kteří sice nezvládají požadavky běžné základní školy z důvodu hyperaktivity, poruch chování, nedostatečně podnětného sociálního prostředí apod., ale kterým nebylo lehké mentální postižení diagnosticky prokázáno. Tito žáci se již na základních školách praktických mohou vzdělávat jen výjimečně, selhávají-li dlouhodobě v běžné základní škole a i v takovém případě musí být dodržena podmínka odpovídajícího vzdělávacího programu. (srov. Bartoňová, Bazalová, Pipeková, 2007; Vyhláška č. 73/2005 Sb. ve znění pozdějších předpisů)

Struktura školy je stejná jako u běžných základních škol. Vzdělávání probíhá v 9 ročnících, které se člení na první a druhý stupeň. Dle Vítkové (2007) zastává první stupeň vedle vzdělávací funkce také úlohu adaptační a diagnostickou. Žáci si zvykají na nové prostředí, metody a formy práce a během vzdělávacího procesu si utváří a upevňují své sociální a kulturní návyky. Druhý stupeň je pak již zcela zaměřen na získávání vědomostí a dovedností vedoucích k samostatnosti, odpovědnosti, vhodné profesní orientaci a připravenosti na osobní život.

Dle platné legislativy je podmínkou zařazení žáka do některé z forem speciálního vzdělávání, v našem případě se jedná o základní školu praktickou, doporučení školského poradenského zařízení s navrženými podpůrnými opatřeními, projednání žádosti se zákonným zástupcem žáka a udělení informovaného souhlasu zákonným zástupcem. Za účelem posouzení vhodnosti zařazení žáka do zvolené formy vzdělávání lze žákovi poskytnout diagnostický pobyt. (Vyhláška č. 73/2005 Sb. ve znění pozdějších předpisů) Dítě může nastoupit povinnou školní docházku do základní školy praktické již v šesti letech, dle Langera (1996) je však dětem mnohem častěji školní docházka odložena, nebo jsou žáci do základní školy praktické přeřazeni ze základní školy. Autor však toto přeřazení doporučuje nejpozději ze 4. třídy. Odkazuje se přitom na odlišný učební obsah, který se projevuje zejména na druhém stupni, což potvrzuje i Vítková (2007), dle které má první stupeň základní školy praktické zejména adaptační charakter.

Za cíl základní školy praktické považuje Franiok (2008) připravit žáky na přijímací řízení a úspěšné absolvování zejména odborného učiliště, praktické školy a středního odborného učiliště. K tomu je nutné, aby žáci získali základní vědomosti ze všeobecně vzdělávacích

předmětů, uměli se srozumitelně vyjadřovat ústní i písemnou formou a byli manuálně zruční a fyzicky zdatní.

Velkým kladem základní školy praktické je, že zde žáci, kteří na běžné základní škole zažívali jen nezdary, mají možnost zažít úspěch, odbourávají strach z pochybení a učí se s chybami pracovat. (Bartoňová, Bazalová, Pipeková, 2007)

1.2 Žáci základní školy praktické

Skupinu žáků základních škol praktických tvoří děti, které s velkými obtížemi dokážou vyhovět všem požadavkům základních škol z důvodu lehkého mentálního postižení. Jejich speciální vzdělávací potřeby však nejsou tak výrazné, aby musely být vzdělávány v základních školách speciálních.

Děti s lehkou mentální retardací dosahují dle Mezinárodní klasifikace nemocí hodnot IQ v rozmezí od 50 do 69 (Röderová, 2010), přičemž předpoklady k úspěšnému zvládnutí základní školy praktické mají spíše žáci blízcí se k horní hranici lehké mentální retardace. (Müller, 2001) Jak uvádí Kozáková (2005), v tělesné stavbě se děti s lehkou mentální retardací příliš neliší od intaktní populace a jejich celkové opoždění bývá tak malé, že k diagnostikování mentální retardace často dochází až po jejich nástupu do základní školy, kde začnou selhávat. Pipeková (in Vítková, 2004) ve výčtu projevů lehké mentální retardace uvádí mírné změny v oblasti hrubé a jemné motoriky, jež mohou vést až k slabé poruše pohybové koordinace, která se ovšem v průběhu dospívání většinou dostává do normy. Změny nastávají i v oblasti pozornosti, ta je povrchní, krátkodobá a nestálá, či naopak ulpívavá. Paměť žáků je převážně mechanická, jejich myšlení je jednoduché, nepřesné a příliš konkrétní. Projevuje se také snížená schopnost abstraktního a logického myšlení. Kozáková (2005) jako jeden z rysů lehké mentální retardace uvádí též opožděný vývoj řeči. Celkový verbální projev je jednodušší, výslovnost obtížná a děti uplatňují kratší věty, ve kterých se vyskytují chyby významového i syntaktického charakteru. (srov. Vágnerová, 2004)

Mezi žáky základních škol praktických se před novelizací školského zákona a příslušných vyhlášek hojně nacházely děti v hraničním pásmu mentální retardace, které je vymezeno hodnotami IQ od 70 do 85 a neodpovídá tedy podmínkám vzdělávacího programu pro vzdělávání žáků se zdravotním postižením. (srov. Kozáková, 2005; Vyhláška č. 73/2005 Sb. ve znění pozdějších předpisů) Jelikož nové právní předpisy platí od tohoto školního roku, lze předpokládat, že se na základních školách praktických tito žáci ještě vzdělávají, nyní ovšem dle vzdělávacího programu pro základní vzdělávání. Žáci v hraničním

pásmu, jak uvádí Müller (2001), se neodlišují od intaktní populace. Chápu sice pomaleji, avšak ostatní složky jejich osobnosti nevykazují takové změny, jako je tomu v případě dětí s lehkou mentální retardací.

1.3 Předprofesní příprava žáků základních škol praktických

Práce ve smyslu aktivity poskytující výdělek a s ním spojená určitá nezávislost, je důležitou složkou života každého člověka. Dle Freuda je dokonce nejsilnějším spojením člověka a reality. (in Procházková, 2009) Zaměstnání, které vykonáváme, ovlivňuje, ať už přímo či nepřímo, nejen nás, ale také naše blízké okolí, zejména pak náš rodinný život. Je tedy velmi důležité, aby si člověk zvolil povolání odpovídající jeho osobnostním rysům a schopnostem. Vhodná volba přispěje také zaměstnavateli, jelikož spokojený zaměstnanec veškeré své schopnosti a kvalifikaci uplatňuje v dané práci a neplýtvá energií a tvořivou činností jinde. (Vendel, 2008)

Ještě než se však člověk pro určitou profesi rozhodne, musí projít dlouhým procesem předprofesní přípravy, jehož počátek lze sledovat již v průběhu předškolního a raně školního věku, kdy si děti hrají na různá povolání a začínají si tak utvářet více či méně přesné představy o světě práce. (Šikulová, Mrázová, Wedlichová, 2007) Proces vedoucí k vhodné profesní orientaci v pravém slova smyslu však začíná na základních školách, kde je tato problematika zakotvena v RVP ZV a taktéž v RVP ZV-LMP v rámci vzdělávací oblasti Člověk a svět práce. (Bartoňová, Pipeková, Vítková, 2007) Tato vzdělávací oblast seznamuje žáky s celým spektrem pracovních činností, učí je pracovat s různorodými materiály za použití nejrůznějších postupů a průběžně žákům poskytuje informace, které jim mohou pomoci při rozhodování o následné vzdělávací cestě. Zřejmě nejdůležitějším z tematických okruhů je Svět práce určený žákům z 8. a 9. ročníků. Prostřednictvím něj žáci poznávají význam a charakter lidské práce, ujasňují si své možnosti v otázce dalšího vzdělávání, seznamují se s požadavky trhu práce a mimo jiné také s postupy příhodnými při hledání zaměstnání. (srov. Wedlichová, Henzl, 2010)

Při volbě vhodné školy z oblasti středního vzdělávání by měl žák, ale i jeho rodiče, zohledňovat určité faktory, které mohou budoucí vzdělávání výrazně ovlivnit. U žáků základních škol praktických se jedná zejména o intelektové schopnosti, osobnostní vlastnosti a zdravotní stav. Intelektové schopnosti ovlivňují především výběr typu školy. Jak uvádí Doležel (2007), od roku 2000 se mohou žáci, kteří ukončí povinné devítileté vzdělávání, hlásit na všechny typy středních škol. K přijetí však musí splnit požadavky přijímacího řízení.

Základní škola praktická by své žáky měla připravovat zejména na vstup do odborných učilišť a praktických škol. Jak totiž autor dále dodává, výuční list jsou schopní získat zejména žáci s lehčím stupněm postižení a i ti mohou mít v budoucnu při výkonu činnosti velké obtíže zejména v oblasti administrativní, pracují-li např. na živnostenský list. Osobnostní vlastnosti jsou určující zejména v otázce výběru oboru na daném typu školy. Nutnost zohledňovat zdravotní stav vyplývá z předpokladu, že žák základní školy praktické bude vykonávat zejména manuální činnosti, u kterých jsou zdravotní problémy limitujícím faktorem. (Bartoňová, Pipeková, Vítková, 2007) Všechna uvedená kritéria by měla být žákům vštěpována v průběhu celého procesu předprofesní přípravy, aby nedocházelo ke vzniku nereálných představ žáků o jejich budoucím povolání. To by totiž vedlo k jistému neúspěchu při dalším vzdělávání. Langer (1996) ve své publikaci navíc uvádí několik oblastí, kterým je nutné v rámci předprofesní přípravy věnovat zvláštní pozornost, chceme-li, aby žáci našli v životě uplatnění. Jedná se o rozvíjení senzomotorických vlastností v rámci všech vyučovacích předmětů, rozvoj zálib a zájmů žáků a podporu vývoje představ o různých profesích odpovídajících schopnostem žáků. Vše by mělo být propojené s praktickými zkušenostmi získanými prostřednictvím exkurzí, brigád a podobných aktivit. Dle autora je vhodné u dětí rozvíjet také patřičné etické zásady a návyky, které jsou pro budoucí život nepostradatelné. Veškeré aktivity působící na profesní orientaci žáků lze shrnout do tří oblastí. První z nich je vzdělávání přinášející žákům patřičné kompetence. Druhou oblast představuje informační opora, díky níž žáci získávají přehled o svých možnostech. Poslední ze tří oblastí je poradenská podpora, která je velmi důležitá při řešení konkrétních problémů. (srov. Úlovcová, Strádal, 2002; Bartoňová, 2005)

Vítková (2007) ve své publikaci uvádí situace, jež bývají nejčastější příčinou nepřiměřených představ žáků i jejich rodičů. Velmi často rodiče přeceňují schopnosti svého dítěte a následně jej nepatřičně ovlivňují, dítě tak o sobě získává zcela zkreslené představy. Právě u žáků základních škol praktických bývá vliv rodičů výrazný. Další obtíže vyplývají především z nedostatečného množství informací, zejména o všech možných oborech, které jsou žákovi dostupné, ale také o kontraindikacích určitých oborů vzhledem ke zdravotnímu stavu žáka. Dle autorky mají rodiče a žáci často pouze jednostranné informace, na jejichž základě se rozhodují. Novotná (2010) k této problematice ještě dodává, že rozhodne-li se žák pro obor, který byl volbou spíše rodičů než jeho vlastní, dochází často k jeho neúspěchu a k předčasnému ukončení školy.

Vlivnost rodičů potvrzují i Wedlichová a Henzl (2010), podle kterých má zásadní vliv na rozhodování žáků v otázce profesní orientace přání rodičů, názory vrstevníků a pak rady učitelů. Haňková (2010) provedla v rámci své bakalářské práce šetření v Olomouckém kraji, ze kterého vyplynulo, že pro žáky základních škol praktických je při výběru školy a oboru rozhodující zájem o obor, dále pak prostředí školy a vzdálenost školy od místa bydliště. Nicméně faktory jako přání rodičů a rady výchovných poradců se v tomto šetření ukázaly jako rozhodující v případě 18 % a 16 % respondentů, což není zanedbatelné množství. Poukazuje na to, že je důležité působit prostřednictvím výchovných poradců, ostatních pedagogů a poradenských pracovníků v otázkách profesní orientace nejen na žáky, ale i na rodiče, kteří své děti ovlivňují taktéž. Z šetření dále vyplynulo, že téměř polovina žáků základních škol praktických se v roce 2010 hlásila na odborná učiliště, o střední odborné učiliště byl zájem v případě 23 % respondentů, menší počet zájemců (14 %) připadal praktickým školám a minimum žáků se pokoušelo o přijetí na střední školu nebo nechtělo pokračovat ve studiu. Tyto výsledky potvrdily tvrzení několika autorů, že by základní školy praktické měly připravovat své žáky zejména na vstup do odborných učilišť. (srov. Bartoňová, Pipeková, Vítková, 2007; Franiok, 2008; Langer, 1996) Z hlediska konkrétních odvětví byl mezi žáky největší zájem o obory kuchař, kuchařské práce, které zvolilo 29 % žáků. Velmi podobný výsledek přitom vyšel také Kučerové (2008) v diplomové práci zpracované o dva roky dříve, což naznačuje ze strany žáků dlouhodobější zájem o tyto obory.

Jak uvádíme v úvodu kapitoly, základní škola praktická představuje velmi důležitý prvek v českém speciálním školství. Jejím úkolem je prostřednictvím speciálních metod a forem práce poskytnout vzdělávání žákům s lehkým mentálním postižením, na něž jsou požadavky běžné základní školy příliš náročné. Při správném vedení a vhodné profesní orientaci, na které by se mělo podílet široké spektrum odborníků, jsou i žáci základních škol praktických schopni ve svém profesním životě uspět.

2 Systém poradenských služeb pro žáky základních škol praktických

Poradenství definuje Hadj Moussová (2002, st. 5) jako „odbornou pomoc lidem v osobních i meziosobních (sociálních) problémech.“ V případě žáků základních škol praktických lze hovořit o speciálním poradenství, které Novosad (2006, s. 61) charakterizuje jako „komplex poradenských služeb určených specifickým skupinám jedinců, kteří jsou znevýhodněni zdravotně či sociálně a jejichž handicap mívá dlouhodobý (chronický) nebo trvalý charakter.“ Poradenství plní dle Hadj Moussově (2002) dvě základní funkce, preventivní a nápravnou. V prvním případě má předcházet problémům jedince a vytvářet zejména podmínky pro osobnostní růst. Nápravnou úlohu pak poradenství naplňuje mnohem častěji a zahrnuje řešení problémů, které již nastaly. Dle autorky však nelze obě funkce jednoznačně odlišovat, jelikož jsou vzájemně provázány. Mnoho lidí má pocit, že úkolem poradenských služeb je opatrovat jedince a vyřešit veškeré obtíže za něj. Hloušková a Gbelec (2004) však upozorňují na jiné poslání poradenských služeb. Dle nich by měly poradenské aktivity především poskytnout jedinci dostatečnou podporu, aby byl schopen sám řídit průběh svého života. Na nutnost aktivity ze strany osob, kterým je poradenství poskytováno, poukazují autoři také rozlišováním na uživatele a klienty poradenských služeb. Jako uživatele chápou všechny, jež mohou potenciálně poradenských služeb využívat. Na mysli přitom mají nejen osoby, ale také různé organizace, sdružení apod. Klienty se všichni uvedení stávají v okamžiku, kdy projeví o poradenskou službu zájem.

Jednotlivé složky poradenského systému, jejichž součástí jsou i služby zaměřené na profesní orientaci, lze rozdělit na dvě základní oblasti. Jedná se o poradenství poskytované v rámci resortu Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy (dále jen MŠMT) a poradenství v resortu Ministerstva práce a sociálních věcí (dále jen MPSV). Oba resorty si stanovily své kompetence a celý systém poradenství se tak odvíjí ve dvou základních liniích, jejichž vzájemné propojení a efektivita není stále zcela ideální. (MPSV, 2005)

Poradenství v rámci resortu MPSV je poměrně mladé, začalo být budováno až po roce 1990. Poradenské služby zaměřené na volbu povolání, uplatnění na trhu práce, změnu profesní dráhy apod. poskytuje Úřad práce České republiky, zejména pak jeho informační a poradenská střediska pro volbu a změnu povolání (MPSV, 2005).

Poradenské služby v rámci resortu MŠMT lze chápat ve třech úrovních. Do první úrovně spadá základní, laické poradenství, které je součástí vzdělávacího procesu. Poskytují ho tedy

všichni učitelé na škole. Jak uvádí Hadj Moussová (2002), nelze v takových případech hovořit o poradenské, nýbrž o mezilidské pomoci. Žáci se často se svými problémy obrací právě na učitele, zejména třídní učitele, je tedy důležité, aby i ti znali a využívali základních diagnostických metod, které by jim napomohly podrobněji poznat jednotlivé žáky. (Šikulová, Mrázová, Wedlichová, 2007) Jistá míra specializace by se měla projevovat v poradenských aktivitách druhé úrovně, které vykonávají školní poradci. Na každé škole by měla být zřízena funkce výchovného poradce a školního metodika prevence, případně i školního speciálního pedagoga a školního psychologa. Třetí a nejvyšší úroveň poradenských služeb zajišťují pouze specialisté školských poradenských zařízení, mezi která spadají pedagogicko-psychologické poradny a speciálně pedagogická centra. (srov. Hloušková, Gbelec, 2004; Vyhláška č. 72/2005 Sb. ve znění pozdějších předpisů) Velmi významným subjektem ovlivňujícím poradenství v rámci MŠMT je Národní ústav pro vzdělávání, školské poradenské zařízení a zařízení pro další vzdělávání pedagogických pracovníků (dále jen NÚV), který vznikl 1. července roku 2011 sloučením Národního ústavu odborného vzdělávání, Institutu pedagogicko-psychologického poradenství a Výzkumného ústavu pedagogického v Praze. NÚV se věnuje „vzdělávání všeobecnému i odbornému, a také uměleckému a jazykovému, zabývá se otázkami pedagogicko-psychologického, výchovného a kariérového poradenství a dalším vzděláváním pedagogických pracovníků. To vše s důrazem na celoživotní učení a spolupráci s EU.“ (Národní ústav pro vzdělávání, 2011)

Na poskytování poradenských služeb se podílí také široké spektrum občanských sdružení a organizací zabývajících se problematikou osob se zdravotním postižením, personální agentury, agentury podporovaného zaměstnávání apod. Významné postavení má např. Česká unie pro podporované zaměstnávání, nestátní nezisková organizace, poskytující komplexní služby lidem s postižením či znevýhodněním, kteří mají zájem pracovat v běžném pracovním prostředí. Výhodou je, že Česká unie pro podporované zaměstnávání poskytuje služby také zaměstnavatelům, kteří chtějí osoby s postižením či znevýhodněním zaměstnat. (Podporované zaměstnávání, 2012)

V následujícím textu se budeme podrobněji věnovat těm složkám poradenského systému, jejichž součástí je i profesní poradenství a jenž mohou využívat žáci základních škol praktických.

2.1 Výchovní poradce

Poradenské služby na školách jsou zajišťovány, mimo jiné, prostřednictvím výchovných poradců, jak stanovuje vyhláška č. 72/2005 Sb. o poskytování poradenských služeb ve školách a školských poradenských zařízeních, ve znění pozdějších předpisů. K výkonu jejich funkce se dále vztahuje zákon č. 561/2004 o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání, ve znění pozdějších předpisů. Dle Hadj Moussové (2002) představují výchovní poradci základní úroveň poradenského systému.

Jak uvádí Wedlichová s Henzlem (2010), funkce výchovného poradce je obvykle ustanovena ve všech základních, ale i středních a vyšších odborných školách. V každé škole přitom může působit i více výchovných poradců, je-li to vhodné vzhledem k početnosti tříd. Jelikož je výchovným poradcem učitel ustanovený do funkce ředitelem školy, musí vykonávat i přímou vyučovací činnost. Její rozsah je však snížen dle počtu žáků na škole, v případě speciálních škol se míra přímé vyučovací činnosti odvíjí od počtu tříd.

Výchovní poradci se společně s ostatními poradenskými pracovníky zabývajícími se výchovným, studijním a profesním poradenstvím sdružují v Asociaci výchovných poradců, o. s., která působí celorepublikově od roku 2005. Předsedkyní je Mgr. Libuše Třískalová. Asociace pořádá různé konference a semináře, podílí se na projektech zaměřených na profesní a studijní poradenství, píše články, ve kterých odkazuje na nejnovější metody a internetové stránky zabývající se poradenstvím, kterých mohou výchovní (ale i jiní poradci) využívat a informuje o dostupných kurzech pro výchovné poradce. (Asociace výchovných poradců, 2012)

S rolí a osobou výchovného poradce by měli být seznámeni všichni pedagogičtí pracovníci školy, rodiče a především žáci. Pro ty by měl být výchovný poradce nejznámější osobou na škole, pomineme-li vedení školy. (Novotná, 2010) Vojtová (2003) k této problematice ještě dodává, že je na místě, aby žáci měli k výchovnému poradci plnou důvěru. V opačném případě s ním totiž nebudou ochotní řešit své problémy. Obtíž je ovšem s časovou kapacitou, kterou mají výchovní poradci k dispozici. Musí věnovat převážnou část svých aktivit zejména problémovým žákům a žákům se speciálními vzdělávacími potřebami a ztrácí tak bližší kontakt s ostatními žáky, což příliš vzájemné důvěře nepřispívá.

Dle Novotné (2010) se úloha výchovných poradců na speciálních školách a na školách běžného typu příliš neliší. Na speciálních školách jsou však daleko problematičtější podmínky pro jejich činnost vyplývající z míry postižení žáků. Dle platné legislativy lze aktivity výchovného poradce rozdělit na činnosti poradenské a metodické a informační.

Mezi **poradenské aktivity** spadá profesní poradenství zahrnující koordinaci kariérového vzdělávání a diagnosticko-poradenských činností, skupinová a individuální šetření k volbě povolání, poradenství zákonným zástupcům a další činnosti, které jsou podrobněji popsány níže. Do oblasti poradenských aktivit lze zařadit také depistáž a orientační šetření žáků vyžadujících zvláštní pozornost ve vývoji a vzdělávání. Dle platné legislativy by měl výchovný poradce dále zajišťovat, nebo alespoň zprostředkovat, diagnostiku a intervenční aktivity pro žáky se speciálními vzdělávacími potřebami. Společně se školním metodikem prevence se podílí na zajištění primární prevence sociálně-patologických jevů. Významná je jeho podpora při integraci a vzdělávání žáků se zdravotním postižením a při vzdělávání žáků se sociálním znevýhodněním nebo z odlišného kulturního prostředí. Výchovný poradce musí v takovém případě na škole připravit vhodné podmínky, seznámit pedagogický sbor i žáky s danou problematikou, spolupracovat na vzdělávacích opatřeních u integrovaných žáků a při poskytování poradenských služeb se školskými poradenskými zařízeními. V rámci poradenských aktivit věnuje výchovný poradce pozornost rovněž žákům nadaným a mimořádně nadaným. (srov. Vyhláška č. 72/2005 Sb. ve znění pozdějších předpisů; Novotná, 2010)

Metodické a informační činnosti zahrnují metodickou podporu ostatním pedagogům na škole v oblasti profesní orientace žáků, integrace žáků, tvorby a práce s individuálními vzdělávacími plány, práce s nadanými žáky apod. Spadá sem také zprostředkování nových metod pedagogické diagnostiky a intervence. Ostatním kolegům by měl být výchovný poradce schopen a ochoten vysvětlit potřebné odborné pojmy a objasnit požadavky poradenských zařízení, školních speciálních pedagogů, psychologů a dalších odborníků věnujících péči žákům školy. Výchovný poradce má znát a poskytovat informace žákům a jejich zákonným zástupcům nejen o činnostech školy, kde působí, ale také o školách a školských a poradenských zařízeních v regionu. Nemalou část práce výchovných poradců zaujímá administrativní činnost, která zahrnuje vedení písemných záznamů o obsahu a rozsahu činnosti a shromažďování odborných zpráv a informací o žácích v poradenské péči školských poradenských zařízení. Písemné záznamy jsou daleko rozsáhlejší na základních školách praktických a speciálních, kde jsou podrobněji popisovány navržené a realizované postupy při práci s žáky. (srov. Vyhláška č. 72/2005 Sb. ve znění pozdějších předpisů; Novotná, 2010) Nezbytnou součástí písemných záznamů jsou dle Klímové (1987) také dlouhodobé a roční plány jednotlivých činností.

Úloha výchovného poradce není jednoduchá, mimo výuku musí řešit a plnit mnoho velmi různorodých a nelehkých úkolů. Situaci má o to těžší, že musí spolupracovat s řadou dalších osob a institucí. Dle Ciprové (2006) se jedná zejména o ředitele školy, zástupce ředitele a třídní učitele, kteří jsou s žáky ze všech pedagogů v nejužším kontaktu a znají tedy mnohem lépe rodinné a sociální zázemí žáků, včetně jejich studijních předpokladů. Výchovný poradce dále úzce spolupracuje se školním metodikem prevence, školním speciálním pedagogem a psychologem (jsou-li na škole zřízeni), ostatními pedagogy, žáky a s rodiči. (srov. Bubíková, 2002) Dle Novotné (2010) bývá právě s rodiči velmi složitá spolupráce, zejména na základních školách praktických a základních školách speciálních, kde se výchovní poradci setkávají s daleko větším nezájmem a nepochopením rodičů, než je tomu na běžných základních školách. Na druhou stranu může výchovný poradce výrazně pomoci při řešení problémů žáka, jelikož ho řada rodičů vnímá jako nezaujatého pedagoga. (Vojtová, 2003) V rámci spolupráce s pedagogy nastávají velmi nepříjemné situace v okamžiku, kdy musí výchovný poradce zadávat svým kolegům nějaké úkoly, nemá totiž žádné právo řídit. Rodiče a žáci si navíc výchovnému poradci občas stěžují na jednání konkrétních učitelů, kteří jsou ovšem kolegy či dokonce přáteli výchovného poradce a ten nemůže stížnosti ponechat bez povšimnutí. Jejich řešení tak bývá problematické. Aby nedocházelo ke konfliktům a rozporům v pedagogickém sboru, žádá si role výchovného poradce takt, schopnost komunikace, asertivity a jistou dávku přirozené autority. Významnou roli v této oblasti zaujímá ředitel školy, který by měl výchovného poradce vždy podporovat a to i před pedagogickým sborem. (Ciprová, 2006) Z řad institucí spolupracují výchovní poradci nejčastěji s pedagogicko-psychologickými poradnami, speciálně pedagogickými centry, středisky výchovné péče nebo informačními a poradenskými středisky pro volbu a změnu povolání při Úřadu práce ČR. Opomenout ještě nesmíme kooperaci výchovných poradců s řediteli středních škol a s odborníky z praxe. (Ciprová, 2006)

2.1.1 Vzdělávání výchovných poradců

Funkci výchovného poradce může dle zákona č. 563/2004 Sb. o pedagogických pracovnících, ve znění pozdějších předpisů, zastávat pedagogický pracovník odpovídajícího druhu či stupně školy, který absolvuje studium pro výchovné poradce. To zajišťují vysoké školy v rámci celoživotního vzdělávání, jeho rozsah je minimálně 250 hodin. Studium pro výchovného poradce získává pedagog specializaci zaměřenou na oblast pedagogiky, speciální pedagogiky a psychologie. Studium je zakončeno závěrečnou zkouškou před komisí

a obhajobou písemné práce. (srov. Wedlichová, Henzl, 2010; Novotná, 2010) V roce 2010 byl vytvořen nový vzdělávací program pro výchovné poradce, který navíc obsahuje část týkající se kompetencí v oblasti péče o žáky se zdravotním postižením. Tuto část studia si musí doplnit všichni stávající výchovní poradci, pokud neabsolvovali vzdělávací kurz s akreditací po roce 2009. (Novotná, 2010)

V průběhu výkonu své funkce se musí výchovní poradci průběžně vzdělávat. Stejně jako ostatním pedagogům jim to ukládá zákon č. 563/2004 Sb. o pedagogických pracovnících, ve znění pozdějších předpisů. Cílem je udržení, obnova a doplnění stávající kvalifikace. Jak ale uvádí Hloušková a Gbelec (2004), nepatří u nás vzdělávání dospělých a zejména celoživotní učení k příliš silným stránkám vzdělávacího systému. Dle autorů v roce 2004 splňovala kvalifikační požadavky jen necelá čtvrtina výchovných poradců. Velký vliv na míru způsobilosti v poradenské činnosti má nabídka vzdělávacích příležitostí, která ovšem není příliš obstojná a to z důvodu nekomplexnosti, nesystematičnosti a špatné dostupnosti. Dle autorů bychom ovšem neměli opomíjet ani míru využívání dostupné vzdělávací nabídky školami. Velmi záleží na přístupu ředitele školy k průběžnému vzdělávání výchovných poradců, ale i na časových možnostech a motivaci poradců. Sami výchovní poradci při výzkumu vzdělávání poradců v ČR autorům navrhovali ke zlepšení stávající situace zavedení studia výchovného poradenství jako rovnocenného oboru do pregraduálního dvouoborového studia nebo zavedení možnosti absolvovat základní kvalifikační modul v rámci pregraduálního studia učitelství, který by obsahově odpovídal současnému specializačnímu studiu výchovného poradenství.

V České republice poskytují výchovným poradcům další vzdělávání zejména vysoké školy, školská poradenská zařízení, NÚV, informační a poradenská střediska pro volbu a změnu povolání při Úřadu práce ČR.

2.1.2 Činnost výchovného poradce v oblasti profesního poradenství

Žáci základních škol se sice o následné vzdělávací cestě definitivně rozhodují v závěrečných ročnících, své profesní směřování by však měli formovat daleko dříve a profesní poradenství by tedy mělo probíhat v průběhu celé školní docházky. Jak uvádí Wedlichová s Henzlem (2010), nejdůležitější roli v této problematice zastávají právě výchovní poradci, kteří provádí nejen přímé poradenství, ale koordinují i práci ostatních pedagogů a starají se o administrativní aspekty přechodu žáků do středního vzdělávání, mezi které spadá např. podávání přihlášek na zvolené školy. Dle Novotné (2010) se role

výchovného poradce v otázce profesního poradenství projevuje velmi výrazně zejména v základních školách praktických a speciálních. U žáků těchto škol je totiž velké riziko předčasného ukončení vzdělávání a volba vhodné školy se tak stává zásadní pro jejich budoucnost.

Wedlichová a Henzl (2010) ve své publikaci uvedli některé z úloh výchovných poradců v oblasti volby následného studia či povolání. Jedná se o poradenskou činnost pro žáky a jejich zákonné zástupce, která může obsahovat skupinové informativní schůzky a skupinové a individuální poradenské aktivity. Dále by měli výchovní poradci vytvářet přehled nabídky studia ve středním vzdělávání a dalších informací důležitých pro volbu povolání, zpracovávat informace o úspěšnosti či neúspěšnosti žáků v přijímacím řízení, poskytovat informace o odvolacím řízení a zjišťovat zájem žáků o vzdělávání na jednotlivých školách. Aby mohli podávat kvalitní informace týkající se výběru vhodné školy a oboru, musí znát aktuální a budoucí vývoj trhu práce. K tomu jim napomáhají informační a poradenská střediska pro volbu a změnu povolání při Úřadu práce ČR. (Horská, 2010) Důležitým úkolem výchovných poradců je taktéž zprostředkovat kontakt se zástupci středních škol, odborných učilišť a praktických škol a organizovat návštěvy veletrhů škol, exkurze a besedy nejen s odborníky z praxe, ale i s absolventy kmenové základní školy. Zejména exkurze mají nezastupitelné místo. Jsou-li vhodně zorganizované, mohou se stát významným doplněním teoretické výuky, která nemá možnosti veškeré poznatky zprostředkovat. Je důležité, aby se žáci mohli setkat s různými profesemi v reálném prostředí. Výchovní poradci by měli dále vést evidenci žáků se změněnou pracovní schopností a žáků, kteří nedokončili povinnou školní docházku. Nutná je zároveň spolupráce s třídními učiteli a ostatními pedagogy, koordinace výuky v oblasti výchovy k volbě povolání včetně zajišťování učebních pomůcek a informačních materiálů. (srov. Horská, 2010; Ciprová, 2006) Dle Bubíkové (2003) by výchovní poradci měli věnovat zvýšenou pozornost žákům vyžadujícím zvláštní péči, mezi které autorka řadí žáky nerozhodnuté, se zdravotním postižením, žáky pocházející ze znevýhodňujícího sociokulturního prostředí a žáky s rizikem předčasného odchodu ze vzdělávacího procesu.

Součástí aktivit výchovných poradců v oblasti kariérového poradenství je také diagnostika. Odbornou diagnostiku dle Vítkové (2007) realizují většinou speciálně pedagogická centra a pedagogicko-psychologické poradny. Pedagogové diagnostikovaného žáka však mohou být i v těchto případech velmi nápomocni. S daným žákem totiž pracují dlouhodobě, znají tedy jeho schopnosti, znalosti a dovednosti a mají bližší informace o jeho zájmech, rodinném

a sociálním prostředí, zatímco vyšetření v poradně je krátkodobou záležitostí a poradci nemají takové možnosti poznat daného jedince, jako pedagogové a zejména pak třídní učitelé. Spojovacím článkem mezi pedagogy a ostatními poradenskými zařízeními je výchovný poradce, ten by se měl snažit sjednotit aktivitu třídních učitelů v otázce diagnostiky. (Opekarová, 2010) Pedagogové i výchovní poradci by měli sledovat zejména vývoj zálib a profesních zájmů žáků, jejich psychické a somatické předpoklady pro určitá povolání i úroveň potřebných znalostí, schopností a dovedností. Měli by si dále všimnout jejich práce v kolektivu, schopnosti komunikovat a dorozumět se s ostatními, spolupráce se členy skupiny, ale také způsobilosti k samostatné práci. U žáků základních škol praktických je pak důležité sledovat zejména pracovní návyky v manuálních činnostech, úroveň zručnosti žáků, jejich pracovní tempo, vytrvalost a odolnost vůči zátěži. (srov. Vítková, 2007; Langer, 1996) Dle Vítkové (2007) je důležité, aby pedagogové rozpoznávali profesní zájmy žáků a rozvíjeli přiměřené dovednosti a představy o budoucí pracovní činnosti již od 5. ročníků základní školy.

Při řešení následné vzdělávací cesty žáků je nutná velmi intenzivní spolupráce s rodiči, kteří mají na své děti značný vliv. Předpokladem fungující spolupráce je však schopnost výchovného poradce s rodiči komunikovat. Některé otázky týkající se vhodné školy mohou být dosti choulostivé, zejména když se týkají ekonomických možností rodiny, sociokulturního zázemí dítěte, zdravotního stavu či intelektových možností dítěte. Výchovný poradce by měl být při jednání s rodiči taktivní, opatrný a pokorný. (Novotná, 2010)

Dle různých autorů ztěžuje výchovným poradcům práci v oblasti profesního poradenství zejména nedostatečná časová dotace. Nejenže musí řešit řadu výchovných a vzdělávacích problémů, značná část jejich činnosti ale připadá na organizační a administrativní aktivity. Mají sice snížené nároky na přímou vyučovací činnost, přesto jsou natolik vytíženi, že jednotlivé úkoly výchovy k povolání, diagnostické činnosti a zpracovávání návrhů na vhodné povolání bývají omezeny na nejnutnější minimum. (srov. Horská, 2010; Langer, 1996; Bubíková, 2002).

Výchovný poradce je důležitou součástí každé školy, tvoří spojovací článek mezi žáky, studenty, učiteli, rodiči a dalšími poradenskými zařízeními a odborníky. Ti všichni by měli tvořit jeden tým, aby se stal proces profesní orientace žáka úspěšným.

Úkolem výchovného poradce je pečovat o žáky či studenty ve velmi různorodých oblastech týkajících se výchovných a výukových problémů, integrace žáků se zdravotním

postižením, profesního poradenství, osobních a rodinných problémů a mnohých dalších. Právě v otázce profesního poradenství se výchovný poradce stává klíčovou osobou pro žáky a jejich rodiče, jelikož jim je ze všech poradenských složek nejbliže.

2.2 Pedagogicko-psychologická poradna

Pedagogicko-psychologické poradny (dále jen PPP) jsou školská poradenská zařízení poskytující své služby v rámci resortu MŠMT. Jejich charakter a činnosti jsou dány vyhláškou č. 72/2005 Sb. o poskytování poradenských služeb ve školách a školských poradenských zařízeních, ve znění pozdějších předpisů, vyhláškou č. 73/2005 Sb. o vzdělávání dětí, žáků a studentů se speciálními vzdělávacími potřebami a dětí, žáků a studentů mimořádně nadaných, ve znění pozdějších předpisů a zákonem č. 561/2004 Sb. o předškolním, základním, středním odborném a jiném vzdělávání, ve znění pozdějších předpisů. PPP nabízí pedagogicko-psychologické a speciálně pedagogické poradenství a pedagogicko-psychologickou pomoc při výchově a vzdělávání dětí a mládeže od 3 do 19 let. Jejich standardní služby mohou bezplatně využívat děti, žáci, studenti, zákonní zástupci, školy a ostatní školská zařízení. (srov. Hloušková, Gbelec, 2004; Vyhláška č. 72/2005 Sb. ve znění pozdějších předpisů) PPP se vyskytují v každém správním celku České republiky. V rámci jednoho regionu mohou mít více detašovaných pracovišť či kontaktních míst, což zajišťuje optimální dostupnost jejich služeb. Jelikož mají úzké vazby na systém škol, jsou pro rodiče i žáky přehlednější a dostupnější než jiné poradenské instituce orientované na výchovu a školní vzdělávání. To z nich také dělá typ poradenského zařízení, který je nejvíce v povědomí veřejnosti u nás. (srov. Hadj Moussová, 2002; Novosad, 2006; Opekarová, 2010) Jejich vazby na školy lze spatřovat, mimo jiné, ve schopnosti ovlivňovat podmínky pro organizaci sítě škol v kraji a nepřímou také financování škol, jelikož vypracovávají podklady pro rozhodnutí o speciálních vzdělávacích potřebách dětí, z čehož pak vyplývají odlišné nároky na finanční zajištění vzdělávání těchto dětí. (Vítková, 2003)

Činnosti PPP jsou realizovány ambulantně na pracovišti poradny nebo návštěvami zaměstnanců poradny ve školách, případně dalších školských zařízeních. (Vyhláška č. 72/2005 Sb. ve znění pozdějších předpisů) Jak uvádí Novosad (2006), v PPP pracuje speciální pedagog, psycholog, sociální pracovník a někdy i logoped. Psychologové působící v PPP musí dle Hlouškové a Gbelce (2004) absolvovat akreditovaný magisterský studijní program psychologie. Následně se předpokládá jejich další průběžné vzdělávání zahrnující supervizi. Speciální pedagogové musí dle autorů získat vysokoškolské vzdělání

v akreditovaném magisterském studijním programu v oblasti pedagogických věd se zaměřením na speciální pedagogiku. Stejně jako u psychologů je i zde požadavek na průběžné vzdělávání.

Odborné pracovníky PPP sdružuje Asociace pracovníků Pedagogicko-psychologických poraden o. s. s celorepublikovým působením. Asociace se zabývá činností poraden, napomáhá rozvoji poradenství, věnuje se potřebám pracovníků PPP, podporuje jejich vzdělávání a kvalifikaci, podílí se také na tvorbě organizačních a metodických změn zasahujících do pedagogicko-psychologického poradenství. Předsedkyní je Mgr. Karolína Homolová. (Asociace pracovníků pedagogicko-psychologických poraden, 2007)

Standardní činnosti PPP uvedené v platné legislativě lze rozdělit do tří oblastí, jedná se o komplexní nebo záměrnou psychologickou a speciálně pedagogickou diagnostiku, psychologickou a speciálně pedagogickou intervenci a informační a metodickou činnost. Dle Hadj Moussové (2002) se PPP vzhledem k početnímu obsazení zabývají převážně diagnostikou, ta je ovšem od intervence neoddělitelná.

První z uvedených oblastí, tedy psychologická a speciálně pedagogická diagnostika, obsahuje činnosti sloužící k nalezení nejvhodnějšího způsobu intervence v konkrétním případě. Jedná se o zjišťování předpokladů pro školní docházku a s ní související diagnostiku školní zralosti, dále pak diagnostiku jedinců s výukovými, výchovnými a osobnostními či sociálně vztahovými problémy, nevylučuje zjišťování mimořádného nadání dětí. Významnou roli sehrává diagnostika sloužící jako podklad pro integraci žáků nebo zařazování žáků do škol a tříd s upravenými vzdělávacími programy a při přestupu na jinou školu. PPP zjišťují také sociální klima třídních kolektivů, čehož se následně využívá při tvorbě nápravných programů. Psychologická a speciálně pedagogická diagnostika se provádí i v případě kariérového poradenství, nastanou-li žákům a studentům komplikace při rozhodování o další studijní cestě či povolání. Výsledkem každé diagnostiky by měla být zpráva z vyšetření a doporučení s návrhy úprav či dalších postupů. (srov. Hadj Moussová, 2002; Vyhláška č. 75/2005 Sb. ve znění pozdějších předpisů)

Mezi činnosti spadající pod psychologickou a speciálně pedagogickou intervenci lze zařadit poradenské konzultace a dávání doporučení pedagogickým pracovníkům vzdělávajícím žáky a studenty, kterým je poskytována péče poradny. Zákonným zástupcům těchto dětí jsou nabízeny taktéž konzultace a krátkodobé poradenské vedení. PPP se mimo jiné podílí na individuální a skupinové reedukaci žáků a studentů se specifickými poruchami učení, jejichž obtíže vyžadují náročnou speciálně pedagogickou péči. Významnou funkci

zastávají poradny při práci s dětmi předškolního věku s nerovnoměrným vývojem, s žáky a studenty s obtížemi v adaptaci a se sociálně vztahovými a osobnostními problémy. Do oblasti intervence spadá také kariérové poradenství, ve kterém mají PPP své nezastupitelné místo. (Vyhláška č. 72/2005 Sb. ve znění pozdějších předpisů) Dle Hadj Moussové (2002) jsou však nejčastějšími důvody k vyšetření v poradně výukové a výchovné problémy, jež jsou příčinou hojné části dlouhodobých intervenčních aktivit poradny.

Oblast informační a metodické činnosti zahrnuje metodické vedení práce výchovných poradců a školních metodiků prevence, přípravu podkladů pro integraci žáků a studentů či jejich zařazení do škol a tříd s upravenými vzdělávacími programy. Poradna dále poskytuje odborné konzultace pedagogickým pracovníkům v souvislosti s integrací žáků se zdravotním postižením, s vytvářením a naplňováním individuálních vzdělávacích plánů a s péčí o žáky vyžadujících zvláštní pozornost. Poskytují také metodickou pomoc při tvorbě preventivních programů škol a v neposlední řadě zpracovávají zprávy o dětech, žácích a studentech pro zákonné zástupce, školy a další instituce. Vedou dokumentaci a vykonávají administrativu související se standardními činnostmi. (Vyhláška č. 72/2005 Sb. ve znění pozdějších předpisů)

2.2.1 Činnost PPP v oblasti profesního poradenství

V rámci profesního poradenství diagnostikují PPP intelektové a osobnostní předpoklady žáků a studentů pro další vzdělávání. Dále pomáhají s výběrem vhodného oboru a zaměstnání a poskytují podrobné informace o školách. Měly by být jedním z hlavních partnerů škol při zajišťování profesního poradenství. (Horská, 2010) Poradci PPP by měli být schopni odpovědět svým klientům na otázky týkající se intelektových, studijních, osobnostních a zájmových předpokladů k přípravě v určitém oboru. Měli by představit spektrum středních škol a co nejpřesněji klientům přiblížit zaměření a náplň jednotlivých učebních a studijních oborů, včetně rizik a zdravotních požadavků na výkon profese v daném oboru. (Mezera, 2008)

Ačkoli jsou služby nabízené PPP v oblasti profesního poradenství významné, využívá jich jen malé množství žáků. Toto tvrzení vyplývá z různých šetření, např. dle Trhlíkové a Eliáškové (in Walterová, Greger, et. al., 2009) vyhledalo pomoc PPP v otázce volby střední školy jen necelých 7 % žáků se zájmem o maturitní obor a 3 % žáků se zájmem o učební obor, dle Haňkové (2010) to bylo jen 6 % z žáků základních škol praktických.

Langer (1996) uvádí ve své publikaci okruhy činností, které PPP vykonávají v případě, že je jejich klientem žák základní školy praktické. Jde o pomoc při tvorbě návrhů na vhodné zařazování žáků do škol a učilišť prostřednictvím diagnostikování v poradně, ale i na školách. Poradny by měly s pomocí výchovných poradců žáky průběžně sledovat a to jak v základních školách praktických, tak i v praktických školách a odborných učilištích. Dále poradny podporují výchovné poradce při výchovném vedení, zejména z hlediska profesní orientace a při diagnostikování. V rámci této problematiky pořádají různá školení k rozvíjení kompetencí výchovných poradců. Dalším okruhem činností PPP v oblasti profesního poradenství žákům základních škol praktických je zpracovávání statistických údajů o zařazení jedinců do různých povolání a odborných učilišť, tvorba seznamů povolání vhodných pro žáky s lehkým mentálním postižením a vytváření přehledů o absolventech základních škol praktických. Tedy zpracovávání všeho, co může poukázat na faktory důležité při uplatnění žáků základních škol praktických v životě. Poradny by měly dále vhodně propagovat pracovní možnosti v daném regionu a spolupracovat v této otázce zejména s výchovnými poradci základních škol praktických.

Pedagogicko-psychologické poradny jsou jedním z typů školských poradenských zařízení. Jelikož se vyskytují v každém okrese České republiky a jsou úzce spjaté se systémem škol, jsou jejich služby lehce dostupné většině žáků, jejich rodičům i pedagogům. V průběhu školní docházky řeší zejména výchovné a vzdělávací záležitosti žáků, v závěrečných ročnících pak nabízí pomoc při rozhodování se o následné vzdělávací či profesní cestě. Ačkoli mají celou škálu možností, jak přispívat klientům v otázce profesní orientace, využívá jejich služeb jen malá část žáků a rodičů.

2.3 Speciálně pedagogické centrum

Speciálně pedagogická centra (dále jen SPC) představují jeden z typů školských poradenských zařízení. Obdobně jako PPP spadají pod resort MŠMT a legislativně je vymezuje zákon č. 561/2004 Sb. o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání, ve znění pozdějších předpisů, vyhláška č. 72/2005 Sb. o poskytování poradenských služeb ve školách a školských poradenských zařízeních, ve znění pozdějších předpisů a vyhláška č. 73/2005 Sb. o vzdělávání dětí, žáků a studentů se speciálními vzdělávacími potřebami a dětí, žáků a studentů mimořádně nadaných, ve znění pozdějších předpisů.

Služby poskytované SPC jsou určeny dětem, žákům, studentům se zdravotním postižením či zdravotním znevýhodněním od 3 let, jejich zákonným zástupcům, školám a školským zařízením zabývajícím se výchovou a vzděláváním jedinců se zdravotním postižením či znevýhodněním. Jsou účelové především pro děti, které jsou integrované nebo nemohou být umístěny ve speciálních školách. (srov. Kučerová, 2007; Pipeková a kol., 2004) Žákům základních škol speciálních a školských zařízení poskytuje centrum služby jen v rámci diagnostiky. Speciální individuální či skupinovou péči jim dává jen v odůvodněných případech, pokud není zajištěna školou nebo školským zařízením, ve kterém je žák zařazen.

Jak uvádí Opatřilová (2005), SPC jsou většinou zřizována při speciálních školách. Druhy služeb nabízených SPC se odvíjí od typu postižení, na které se konkrétní centrum orientuje. Existují centra specializovaná na vady řeči, zrakové, sluchové, tělesné či mentální postižení, na poruchy autistického spektra a pro děti hluchoslepé (Vyhláška č. 72/2005 Sb. ve znění pozdějších předpisů). Tým odborníků SPC zahrnuje speciálního pedagoga zaměřeného na cílovou skupinu centra, psychologa, který především provádí diagnostiku a sociálního pracovníka. Dle potřeb může mít ještě další odborníky, často to bývají logopedi. Velkou předností celého kolektivu je profilace všech členů na oblast daného postižení. (srov. Kučerová, 2007; Pipeková a kol., 2004; Hadj Moussová, 2002) SPC poskytují své služby převážně ambulantně, dále pak návštěvami ve školách a školských zařízeních či v rodinách dítěte. (Vítková, 2003)

Odborníci SPC jsou sdružováni v Asociaci pracovníků Speciálně pedagogických center, která hájí jejich názory a postoje, podílí se na tvorbě odborných podkladů a vyhlášek, pořádá pravidelná setkání a pracovní jednání svých členů. Předsedkyní je PaedDr. Pavlína Baslerová. (Asociace pracovníků Speciálně pedagogických center, 2000)

Jak jsme již výše uvedli, mezi školská poradenská zařízení se řadí SPC i PPP, dle Novosada (2006) je mezi nimi rozdíl zejména v přímé speciálně pedagogické péči. Ta navazuje na diagnostickou činnost a zajišťují ji především SPC. Hadj Moussová (2002) udává jako další rozdíl délku intervence, která bývá v případě PPP většinou krátkodobá. Oproti tomu SPC poskytují služby svým klientům převážně dlouhodobě, často po celou dobu jejich školní docházky. Obtíž je ovšem s rozšířením SPC v České republice, jejich systém je zde budován teprve od počátku 90. let 20. století. (Dostupnost SPC, 2012) Jelikož je nedostačující, stává se dle Novosada (2006), že prvotní péče je těm, kteří ji potřebují, věnována v regionálně nejdostupnější PPP. Z toho důvodu je nezbytná vzájemná spolupráce mezi SPC a PPP. Vzhledem k tomu, že SPC existují teprve krátce a přesto dokázala význam

své existence obhájit, lze v budoucnu předpokládat rozšiřování jejich sítě. V současnosti jsou u nás nejrozšířenější SPC pro žáky s mentálním postižením. (Dostupnost SPC, 2012)

Dle platné legislativy poskytují SPC standardní služby bezplatně. Jednotlivé aktivity lze rozdělit do několika oblastí. První z nich zahrnuje činnosti společné pro všechna SPC bez ohledu na jejich zaměření. Další oblasti pak obsahují standardní činnosti speciální odvíjející se od typu postižení, na které se SPC specializuje. Veškeré poskytované služby by však měly mít vždy komplexní charakter. (srov. Vítková, 2003; Vyhláška č. 72/2005 Sb. ve znění pozdějších předpisů)

Všechna centra musí provádět depistáž žáků se zdravotním postižením v daném regionu a speciálně pedagogickou a psychologickou diagnostiku, jejímž výsledkem je závěrečná zpráva a doporučení s návrhy úprav ve vzdělávání žáka. V případě žáků se zdravotním postižením má výsledné doporučení platnost nejvýše po dobu jednoho roku, což působí velký tlak na SPC, která musí věnovat převážnou část své práce právě diagnostice. Mezi další společné standardní činnosti patří vytváření plánů péče o žáky, individuální či skupinová práce s žáky, poskytování konzultací a metodická podpora rodičů, pedagogů, škol a školských zařízení, poskytování sociálně právního poradenství zaměřeného na dostupné sociální dávky, příspěvky apod., včasná a krizová intervence, půjčování odborné literatury, rehabilitačních a kompenzačních pomůcek, návrhy a tvorba speciálních pomůcek dle individuálních potřeb klientů, ucelená rehabilitace pedagogicko-psychologickými prostředky a v neposlední řadě také kariérové poradenství pro žáky se zdravotním postižením. Stěžejní je pomoc SPC při integraci žáků se zdravotním postižením zahrnující mimo tvorbu potřebných podkladů také vypracování návrhů individuálních vzdělávacích plánů, odpovídající úpravy prostředí a poučení všech, kteří se na procesu integrace podílí. Potřebné podklady centra poskytují i v případě zařazování jedinců do škol a tříd s upravenými vzdělávacími programy a následně průběžně sledují a vyhodnocují školní úspěšnost a tedy i vhodnost zařazení těchto žáků. Nedílnou součástí aktivit center je také vedení dokumentace o jednotlivých činnostech, včetně evidence dětí a mládeže v péči centra a příprava dokumentů pro správní řízení. SPC zajišťují komplexní péči nejen dítěti s postižením, ale také celé jeho rodině. Podporují aktivní účast členů rodiny na terapeutickém působení a snaží se všemi dostupnými prostředky podpořit optimální psychomotorický i sociální vývoj dítěte. Aby byl požadavek komplexnosti služeb naplněn, musí SPC spolupracovat s poradenskými pracovníky škol, PPP, školskými zařízeními, potřebnými odborníky a dalšími poradenskými pracovišti. Ti všichni by se měli

také podílet na osvětové činnosti. (srov. Pipeková a kol., 2004; Vyhláška č. 72/2005 Sb. ve znění pozdějších předpisů)

SPC jsou školská poradenská zařízení určená dětem a mladistvým se zdravotním postižením, jejich rodinám a dalším odborníkům, kteří se podílejí na jejich výchově a vzdělávání. V systému poradenských služeb získala nezastupitelné místo, jelikož v nich pracují specialisté na určitý druh postižení, kteří jsou schopní poskytnout svým klientům komplexní péči. Největším problémem současnosti je ovšem nedostatečné rozšíření SPC po České republice a z něj plynoucí nedostupnost pro všechny, jenž jejich služby potřebují.

2.4 Informační a poradenská střediska pro volbu a změnu povolání

Informační a poradenská střediska pro volbu a změnu povolání (dále jen IPS) fungují při Úřadu práce ČR, spadají tedy pod resort MPSV. Úkolem Úřadu práce ČR je pomáhat a podporovat jedince ve vztahu k trhu práce a preventivně tak působit proti nezaměstnanosti. IPS nabízí bezplatně poradenské služby žákům a jejich rodičům, studentům a absolventům, školským zařízením a dalším zájemcům z řad veřejnosti. Poradenství zaměřené na volbu povolání a uplatnění na trhu práce bylo původně určené zejména žákům a studentům, postupem času se však klientela IPS rozšířila také o zájemce o zaměstnání a osoby řešící otázku dalšího vzdělávání či pracovního uplatnění. (srov. Informační a poradenská střediska při úřadech práce, 2005; MPSV, 2005) Síť IPS je v České republice poměrně rozsáhlá, jejich služby jsou tak dostupné široké veřejnosti. (Výzkum služeb kariérového poradenství, 2003) Výhodu IPS lze spatřovat ve velmi kvalitním metodickém i technickém vybavení, které školy nemají. Navíc zde pracují lidé s vazbami na praxi, jsou tedy bezprostředně u pramene aktuálních informací. (MPSV, 2005)

Hadj Moussová (2002) ve své publikaci naznačuje jeden z hlavních rozdílů v oblasti profesního poradenství mezi školskými poradenskými pracovišti a IPS. Zatímco PPP a SPC provádí především diagnostiku předpokladů k určitému typu studia či k vhodné profesi, IPS shromažďují aktuální informace o dostupných školách. Mají přehled o nárocích jednotlivých škol na uchazeče, o míře zájmu o různé obory a typy škol a z toho plynoucí pravděpodobnost přijetí na danou školu. Tyto souhrnné informace jsou pro žáky v rámci profesní orientace nepostradatelné. Lze tedy konstatovat, že IPS mohou být v oblasti profesního poradenství významným partnerem základních škol, včetně základních škol praktických. Jelikož

se profesním poradenstvím na školách zabývají především výchovní poradci, záleží zejména na nich, do jaké míry navážou vzájemnou spolupráci. Úlovcová a Strádal (2002) na nutnost spolupráce mezi školami a IPS upozorňují také proto, že poradci z IPS sice znají řadu významných informací, k volbě povolání však mohou pouze radit, průběžná výchova je záležitostí zejména škol. Dle autorů je žádoucí, aby výchovní poradci pravidelně organizovali pro žáky 8. a 9. tříd návštěvy IPS.

Služby IPS jsou poskytovány formou individuálních konzultací, prostřednictvím akcí pro širokou veřejnost (např. organizace výstav středních škol) či formou skupinových aktivit pro určité kategorie klientů, např. pro výchovné poradce a ostatní pedagogy, rodiče či žáky posledních ročníků základních a středních škol. (srov. Hloušková, Gbelec, 2004; MPSV, 2005) Většinu z informačních zdrojů IPS mohou klienti užívat také samostatně. Poradci jsou jim však neustále k dispozici a v případě zájmu je mohou provázet. Informace mohou být poskytovány formou tištěných materiálů, či prostřednictvím elektronických a audiovizuálních médií. (MPSV, 2005)

Na stránkách integrovaného portálu MPSV (Informační a poradenská střediska při úřadech práce, 2005) jsou uvedeny základní informace o aktivitách IPS. Dle nich IPS umožňují pomocí počítačových programů vyhledávat studijní a učební obory po celé ČR. Potřebné informace však nabízí také v tištěné podobě. Jedná se o různé informační letáky a publikace obsahující kompletní aktuální nabídky škol a jejich studijní programy. Jako příklad uvádíme Atlasy školství, jelikož jsou pravidelně zdarma distribuovány základním školám. Obsahují aktuální přehled všech škol. Vydávají se ve 3 typech: Atlas školství základních škol a základních uměleckých škol, Atlasy školství s kompletním přehledem středních škol (14 publikací dle krajů) a Atlas školství vyšších odborných, jazykových a vysokých škol. Školy zde uvádí kontaktní údaje, nabídku oborů, délku studia, informace o přijímacích zkouškách, počtech uchazečů a přijatých žáků a také informace o případných možnostech ubytování a stravování žáků. Atlasy školství vychází každoročně v průběhu září až listopadu. Veškeré informace je možné získat také na internetových stránkách www.atlasskolstvi.cz. (srov. MPSV, 2005; Možnosti prezentace v Atlasech školství, 2010) Dle portálu MPSV mohou dále klienti v IPS shlédnout krátké informativní filmy o jednotlivých povoláních či celých skupinách povolání. Filmy dokumentují obrazem i slovem pracovní činnosti různých profesí, navíc ukazují pracovní prostředí daného povolání v reálném pohledu a klienti si tak o něm dovedou lépe vytvořit představu. (srov. MPSV, 2005) Pomocí speciálních počítačových programů nabízí IPS také samoobslužné testování profesních zájmů klientů. Dalším z úkolů

IPS je organizace besed pro žáky základních škol a pro budoucí absolventy středních škol, které jsou zaměřené na možnosti dalšího studia a vstupu do zaměstnání. Dle portálu MPSV pořádají IPS, mimo jiné, burzy a výstavy škol, přičemž spolupracují s jejich zástupci, poskytují celostátní přehled povolání včetně nabídek volných míst a nabízejí karty povolání s podrobnými charakteristikami a informační letáky o jednotlivých povoláních. (srov. MPSV, 2005) Úlovcová a Strádal (2002) k výčtu činností IPS ještě přidávají vzdělávací aktivity pro výchovné poradce a individuální profesní diagnostiku. Přestože je profesní diagnostika velmi důležitá, IPS ji realizují omezeně, prioritně se zaměřují na poskytování informací k volbě vzdělávání a povolání. Dle Hlouškové a Gbelce (2004) je to zřejmě důsledek požadavku na odpovídající kvalifikaci poradců, chtějí-li užívat inteligenčních a osobnostních testů vztahujících se k nárokům určitého studia či profese.

Informační a poradenská střediska pro volbu a změnu povolání při Úřadu práce ČR mají v systému profesního poradenství nezastupitelné místo. Jejich materiální a technické vybavení společně s poradci s úzkými vazbami na praxi zaručují svým klientům přístup k důležitým a především aktuálním informacím. Jelikož nelze očekávat, že by žáci sami od sebe navázali s informačními středisky kontakt, záleží zejména na výchovných poradcích, do jaké míry se služby informačních středisek k žákům dostanou.

3 Profesní poradenství

Dle Hadj Moussové (2002) je volba povolání jednou z nejstarších aktivit poradenství. Profesní poradenství by mělo prolínat školní docházku žáků již od prvního stupně základní školy, tedy i základní školy praktické. (Wedlichová, Henzl, 2010) Jeho význam spočívá v tom, že žáci činí velké rozhodnutí, které ovlivní jejich budoucí sociální role, společenskou prestiž a celkový životní styl. (Šikulová, Mrázová, Wedlichová, 2007) Horská (2010, st. 35) chápe profesní poradenství jako „institucionalizovaný systém poradenských služeb, jejichž cílem je pomáhat jednotlivcům při rozhodování o profesní a vzdělávací orientaci v kterékoli fázi jejich života.“

V úvodu je nutné ještě upozornit na značnou terminologickou nejednotnost v této oblasti. Setkáváme se s pojmy jako profesní poradenství, kariérové poradenství, poradenství k volbě a změně povolání apod. Dle Novosada (2006) představuje profesní poradenství aktivity zaměřené na volbu vhodného zaměstnání, bere přitom v úvahu možnosti, schopnosti, nadání jedince a situaci na trhu práce. V současné době se však stále více užívá pojem kariérové poradenství, který k nám pronikl ze zahraničí. Institut kariérového poradenství ve Velké Británii vysvětluje kariérové poradenství jako služby a aktivity určené na pomoc lidem jakéhokoli věku v oblasti vzdělávání, odborné přípravy, volby povolání a při řízení své kariéry. (Institute of Career Guidance, 2012) Ono řízení kariéry je často chápáno jako rozdíl mezi kariérovým a profesním poradenstvím. To potvrzují i Hloušková a Gbelce (2004), dle kterých pojem kariérové poradenství přesahuje rozsah poradenství profesního dáváním důrazu na kariérový rozvoj, který je chápán jako celoživotní proces vycházející z vývoje jedince, jeho motivace a aktivity. Nezahrnuje pouze pracovní oblast, ale všechny okruhy lidského života. Kariérový rozvoj úzce souvisí s výchovou, vzděláváním, učením a především s procesem kariérového plánování. Někteří autoři z důvodu stále panujících nejasností v terminologii připouští užívání obou pojmů, tedy kariérového i profesního poradenství. (srov. MPSV, 2005; Vendel, 2008) I my se v naší práci přikláníme k tomuto řešení.

Profesní (kariérový) vývoj prochází dle Hlouškové a Gbelce (2004) několika vývojovými etapami a v každé jsou potřebné odlišné poradenské aktivity. Zatímco v minulosti docházelo u většiny populace pouze jednou k přechodu mezi vzděláváním a trhem práce a poté se již lidé drželi své zvolené profese, dnes se situace na trhu práce neustále mění a lidé na to musí patřičně reagovat a často potřebují několikrát v průběhu života poradit, co dělat dál. Profesní poradenství tedy zahrnuje nejen poradenství pro volbu studijní cesty či povolání, ale také

např. poradenství pro změnu povolání, studijní poradenství apod. (srov. Hloušková, Gblecec, 2004; Opatřilová, Zámečnicková, 2005)

Služby profesního poradenství poskytuje řada poradenských pracovníků specializujících se přednostně na jinou poradenskou oblast a kariérové poradenství v takovém případě tvoří jen část komplexních služeb. Dle Hlouškové a Gbelce (2004) je nezbytné vymezit standardy profese kariérového poradce včetně kvalifikačních předpokladů v různých typech poradenských služeb. Podle Opatřilové a Zámečnickové (2005) se v posledních letech velmi rozšířily poradenské služby poskytované soukromým sektorem a také samotné podniky investují nemalé částky do poradenských služeb pro své zaměstnance. V případě státem zajišťovaného systému poradenských služeb lze jeho jednotlivé složky rozdělit do dvou linií, na služby poskytované v rámci resortu MŠMT a resortu MPSV. Resort školství se zaměřuje na předškolní a školní mládež, zatímco resort zaměstnanosti se věnuje především ekonomicky aktivní části obyvatelstva a mládeži končící školu, která se musí rozhodnout o dalším vzdělávání nebo vstupu na trh práce. (Hloušková, Gblec, 2004) Řada autorů se shoduje, že současný systém služeb profesního poradenství není zcela funkční a je třeba jej posílit. (srov. Hloušková, Gblec, 2004; Bartoňová, 2005; Walterová, Greger, 2009) Dle Walterové a Gregera (2009) se skutečná náplň profesního poradenství většinou omezuje jen na předávání informací o nabídce škol, na pomoc při vyplňování přihlášek na školy a na organizování spolupráce s ostatními poradenskými pracovníky a pracovišti. Možné nedostatky ukázalo také šetření Haňkové (2010), ve kterém pouhý měsíc před ukončením podávání přihlášek na další školy uvedlo jen 62 % žáků základních škol praktických v Olomouckém kraji, že má dostatečné množství informací o možnostech dalšího studia. Fungující profesní poradenství se předpokládá zejména ze strany školy. Vzhledem ke složitosti dané problematiky, která si žádá komplexní mezioborový přístup, není však možné, aby veškeré kariérové poradenství uskutečňovala pouze škola. Kooperace s dalšími poradenskými institucemi je proto nezbytná. (Úlovcová, Strádal, 2002)

Vendel (2008) ve své publikaci uvádí několik kroků, kterými by profesní poradenství mělo procházet. V první řadě je nutné, aby poradce podrobně poznal svého klienta a zjistil tak jeho předpoklady pro různé typy škol a povolání. Ve druhé fázi pomáhá poradce klientovi shromážďovat dostupné a potřebné informace. Poslední krok je zřejmě ten nejdůležitější. Jedná se o propojení získaných údajů o vlastní osobě klienta s informacemi o světě práce. Optimální uplatnění na trhu práce spočívá v souladu mezi schopnostmi, znalostmi, dovednostmi jedince a nároky jednotlivých profesí. Profesní poradenství může výrazným

způsobem ovlivnit budoucí uplatnění žáků. Nemají-li totiž jedinci reálné představy o světě práce a zvoleném pracovním prostředí, zvyšuje se riziko jejich selhání. (Hloušková, Gbelec, 2004)

V průběhu vzdělávání by žáci měli postupně začít zjišťovat význam vzdělávání a správné volby další vzdělávací cesty, která výrazným způsobem ovlivní jejich následný život. Je nutné, aby si uvědomili, že mají za svá rozhodnutí určitou odpovědnost a musí se do procesu rozhodování zapojit aktivně. Ke správnému rozhodnutí mohou žáci dojít, pokud dovedou přemýšlet o svých životních hodnotách a cílech, jsou schopní reálné sebereflexe, rozumí základním zásadám fungování trhu práce, dovedou se zorientovat v nabídce vzdělávacích i profesních příležitostí, umí pracovat s dostupnými informacemi a zvládají se přizpůsobit významným životním změnám, kterými přestup na jinou školu či vstup do zaměstnání zajisté je. (Bubíková, 2002) Lze předpokládat, že všechny výše uvedené dispozice úspěšného rozhodování nejsou zcela rozvinuty ani u většiny žáků běžných základních škol, natož u žáků s lehkým mentálním postižením základních škol praktických. Jak uvádí Horská (2010), tyto žáci mají obtíže při samostatném rozhodování, neumí zpracovat a využít získané informace, ani správně ohodnotit své schopnosti. Liberdová (2010) navíc poukazuje na fakt, že žáci se zdravotním postižením často postrádají pozitivní sebehodnocení, sebedůvěru i sociální kompetence, které by jim umožnily souvislý přechod do nové školy či světa práce. Dle Bartoňové (2005) jsou žáci s lehkým mentálním postižením na trhu práce znevýhodněni také z důvodu nižší úrovně vzdělání. Dostupné a kvalitní profesní poradenství je tedy pro tyto žáky nepostradatelné a plně funkční by mělo být nejpozději od sedmého ročníku základní školy. (Röderová, 2010)

3.1 Charakteristika poradce poskytujícího profesní poradenství

Poradce poskytující svým klientům profesní poradenství by měl mít určité pracovní zkušenosti, dále by měl znát alespoň některé z teorií kariérního vývoje a volby povolání, měl by umět využívat zdroje informací z oblasti školství a různých profesí, rozumět problematice poradenského procesu, umět vést poradenský rozhovor a být celkově schopný odpovídající mezilidské komunikace. (srov. Hloušková, Gbelec, 2004; Vendel, 2008) Pro oblast profesního poradenství je dále nutné, aby se poradci orientovali ve vzdělávací soustavě České republiky, v platné legislativě, ale i v záležitostech trhu práce, zejména pak toho lokálního a znali potřeby jednotlivých zaměstnavatelů. (srov. Hloušková, Gbelec, 2004, Opatřilová, Zámečníková, 2005) Dle Hadj Moussové (2002) je dále vhodné, aby poradci byli prosociálně

orientovaní, spíše extrovertní, schopní empatie a přizpůsobení se klientům, optimisticky ladění a odolní vůči emocionální zátěži, což si žádá schopnost udržet si potřebný odstup. Osobnost poradce musí být stabilní a vyvážená.

Každý z poradců užívá různých diagnostických metod vyžadujících objektivitu. Poradci by si měli proto vždy uvědomovat možný vliv subjektivních faktorů a následně se jim také vyhýbat. Jedná se o předsudky, sklon vnímat klienta dle prvního dojmu, stereotypizaci, tendenci posuzovat hraniční jevy jako průměrné, obdobně jako tendenci hodnotit jevy shovívavěji. Názor poradce může ovlivnit také jeho současný psychosomatický stav. (Valenta, 2004) Novosad (2006) ve své publikaci uvádí ještě další chyby v práci poradců. Jedná se o přílišné dirigování, kdy je klient tlačěn do role podřízeného, blesková rozhodnutí, zlehčování klientovy situace, přehnané moralizování či komunikaci s klientem neodpovídající formou.

I poradci jsou jen lidé, jejich schopnosti a znalosti jsou omezené. Je ovšem důležité, aby si uvědomovali své kompetence a možnosti a nepřeceňovali se. Systém poradenských služeb je v České republice poměrně rozsáhlý a poradci by měli znát své hranice a vědět, kde mohou najít podporu. Učiní-li tak, předpokládá se vzájemná úcta a respekt mezi jednotlivými odborníky, včetně poskytování úplných a nezkreslených informací. (Novosad, 2006)

Poradci poskytující profesní poradenství žákům základních škol praktických musí mít na paměti, že komunikují s lidmi se zdravotním postižením. Předpokládá se tedy, že budou s žáky hovořit jednoduše, jednoznačně, budou užívat pouze obecně známá slova a naopak, vyhnou se slovům abstraktním. (Novosad, 2006)

3.2 Formy a metody práce využitelné v profesním poradenství

Jelikož o své profesní orientaci rozhodují žáci v poměrně mladém věku, jsou pro ně služby profesního poradenství nepostradatelné. Aby poradci mohli žáky vhodně směřovat, potřebují znát podrobné informace o faktorech ovlivňujících volbu další vzdělávací cesty. Jedná se o intelektové předpoklady, které lze vyvodit ze školních výkonů, vědomosti, dovednosti, obecné i speciální schopnosti. Důležité je znát také osobnostní předpoklady daného jedince, na které poukazují osobnostní vlastnosti, zájmy, motivace, úroveň sociálních vztahů. Mezi významné faktory ovlivňující volbu školy patří i sociální vlivy zahrnující představy rodičů a celkovou sociokulturní úroveň rodiny. Na získávání a předávání těchto informací by se měli podílet všichni, kteří se procesu profesní orientace účastní. Jedná se o pedagogy, školní

poradenské pracovníky, školská a jiná poradenská zařízení a také rodiče. (srov. Opatřilová, Zámečnicková, 2005; Novotná, 2010)

Speciálních diagnostických metod mohou užívat pouze kvalifikovaní odborníci, např. ze SPC, PPP či IPS. Existují však i metody, kterých mohou využívat všichni pedagogové. Učitelé by měli umět zjišťovat objektivní informace o žákovi a jeho působení v sociální skupině a doplňovat je informacemi od odborníků poradenských zařízení. (Opekarová, 2010) Průběh vyučování nabízí výborné podmínky k diagnostikování žáků učiteli. Lze zde hodnotit obvyklé projevy, školní výkony i celkové chování žáků. (Konečná, 2004)

Profesní poradenství může být poskytováno formou individuální, skupinovou nebo jejich vzájemnou kombinací. Při individuálně poskytovaném poradenství spolu komunikují pouze poradce a klient. Výhodou této formy je, že má žák možnost lépe poznat sebe sama a získává konkrétní informace důležité zejména pro něj. Poradci většinou s žáky jednájí bez přítomnosti rodičů, aby předešli nepřírozenému chování žáků. Výhodou skupinového poradenství je nejen časová úspora, kterou poradce získá, ale také možnost využít vzájemných vztahů mezi členy skupiny ke zvýšení motivace. (srov. Opatřilová, Zámečnicková, 2005; Vendel, 2008) Do této kategorie lze zahrnout různé kurzy, přednášky, besedy, skupinové diskuze a další. Institut kariérového poradenství ve Velké Británii navíc rozlišuje poradenství poskytované tváří v tvář nebo v dálkové formě prostřednictvím webových služeb a linek důvěry. (Institute of Career Guidance, 2012)

V dalším textu si přiblížíme některé z metod, jichž mohou poradci v rámci profesního poradenství užívat.

3.2.1 Pozorování

Pozorování představuje jednu ze základních a zároveň nejstarších diagnostických metod, kterých mohou užívat nejen odborníci z poradenských zařízení, ale také ostatní pedagogové. Jedná se o nejpřirozenější metodu, ke které není zapotřebí žádných nákladných pomůcek. Každý poradce by ho měl zvládat a aplikovat. Za vědeckou metodu lze pozorování považovat v okamžiku, kdy je cílevědomé, soustavné, objektivní a také kvalifikovaně zaznamenané. (srov. Hadj Moussová, 2002; Valenta, 2004; Opatřilová, 2005; Opekarová, 2010)

Lze diferencovat několik různých typů pozorování, vždy záleží na daném stanovisku. Z hlediska časovosti rozlišujeme pozorování příležitostné (označované též jako nesystematické) a pozorování systematické, které se provádí v určitých frekvencích.

Z hlediska množství pozorovaných jevů rozeznáváme pozorování individuální a skupinové. Při skupinovém pozorování lze zachytit pořadí činností jednotlivých členů skupiny v čase nebo můžeme sledovat vztahy mezi jednotlivými členy skupiny a jejich činnostmi. U pozorování jedince se poradce může zaměřit na tělesné znaky, řeč, pozornost, sociální chování, úroveň hrubé a jemné motoriky, rychlost a způsob adaptace na prostředí apod. Délka, po kterou je daný jev pozorován, určuje, zda se jedná o pozorování krátkodobé či longitudinální. Informace získané při krátkodobém pozorování by měly především doplňovat diagnostické závěry. Daleko spolehlivější jsou údaje zjištěné pozorováním dlouhodobým. Pozorovatel také může různě ovlivňovat sledované situace. Nedošlo-li k úpravě přirozeného prostředí, můžeme mluvit o volném pozorování. Děje se tak zejména ve školách. Upraví-li však pozorovatel situaci dle předem stanoveného cíle, stává se pozorování navozeným. Dalším z možných kritérií je přítomnost pozorovatele. Vyskytuje-li se pozorovatel u dění, jedná se o přímé pozorování. Jako nepřímé je označováno takové pozorování, u kterého pozorovatel analyzuje situaci zaznamenanou někým či něčím jiným, např. pomocí videozáznamu. (srov. Hadj Moussová, 2002; Valenta, 2004; Opekarová, 2010)

Jak je uvedené již výše, pozorování je možné považovat za vědeckou metodu jen v případě, že je z něj vytvořen záznam, se kterým se dá dále pracovat. Existuje několik možných forem záznamu. Vždy záleží na požadavcích a schopnostech pozorovatele. Pro někoho je vhodnější volný záznam umožňující zachytit i nepředvídané detaily. Strukturované pozorovací archy naopak zaručují přehlednost, rychlost a jednodušší zpracovávání. Záznam ovšem nemusí mít pouze tištěnou podobu, hodnotný je také ve zvukové a obrazové formě (Opekarová, 2010).

Zejména pedagogové, kteří žáky pravidelně vyučují a pozorují je tedy nepřetržitě, by si měli všimnout školních výkonů jednotlivých žáků, jejich intelektových schopností a psychických vlastností, sociálních vztahů ve třídě, mohou sledovat úroveň jemné a hrubé motoriky, schopnost dětí soustředit se, jejich pozornost, paměť apod. (srov. Hadj Moussová, 2002; Röderová, 2010) O všech získaných informacích by pak měl být seznámen zejména výchovný poradce, který spolupracuje s dalšími poradenskými pracovníky.

U žáků základních škol praktických se jeví jako potřebné realizovat pozorování zejména při pracovním vyučování. Učitelé by se měli zaměřit na způsob pohybu žáků při práci, manipulaci s nástroji, pracovní úsilí vynaložené na určitý druh práce, zručnost a přesnost, unavitelnost, schopnost zorganizovat si práci a hlavně na finální výsledky práce žáků, v případě výrobků pak jejich vzhled a funkčnost. (Konečná, 2004)

3.2.2 Rozhovor

Společně s pozorováním je rozhovor nejpoužívanější diagnostickou a poradenskou metodou. (Opekarová, 2010) Je ovšem metodou velmi náročnou na komunikační dovednosti, zkušenosti, ale také osobnostní vlastnosti poradce a vyžaduje určitou míru empatie. (Valenta, 2004)

Obdobně jako u pozorování je i zde možné rozlišovat druhy rozhovorů dle různých hledisek. Dle míry strukturalizace a standardizace se dělí na volný, řízený nebo kombinovaný. Standardizovaný rozhovor připomíná dotazník ve verbální formě. Tento typ rozhovoru dává možnost snadněji analyzovat odpovědi, poradce se ovšem nedoví více, než na co se zeptal. Při volném rozhovoru je nutná daleko větší aktivita dotazovaného, což někdy bývá problém. Nejvhodnější formou je kombinovaný rozhovor, u kterého má poradce připravenou přesnou formulaci otázek, průběh rozhovoru je ovšem volnější, jednotlivé otázky jsou pokládány dle vývoje situace a dotazovaný má větší prostor pro vyjádření svých názorů. (srov. Hadj Moussová, 2002; Valenta, 2004) Dle počtu osob, se kterými poradce rozhovor vede, lze rozlišovat rozhovor individuální a skupinový. (Opekarová, 2010)

Aby byl rozhovor účinný, je nutné zajistit pro něj vhodné místo, dobu a dostatek času. Na předem smluvený rozhovor by se měl poradce řádně přichystat. Musí si zjistit veškeré potřebné informace a připravit si strukturu rozhovoru. Vždy je dobré začínat nejobecnějšími otázkami, obdobně jako u dotazníku. (srov. Chráska, 2000; Novotná, 2010) Dle Hadj Moussové (2002) je také nutné, aby byl poradce empatický, přirozený a dokázal své klienty akceptovat.

Z důležitých rozhovorů by si měl poradce vytvořit záznam. Ten může mít formu písemnou, hlasovou či obrazovou. Aby poradce klienta neznervózňoval, doporučuje se tvořit písemné záznamy až po rozhovoru. Je ovšem nutné zapamatovat si objektivně co nejvíce informací, aby nedošlo ke zkreslení. (srov. Hadj Moussová, 2002; Valenta, 2004)

Výchovný poradce by měl vést rozhovory zejména s žáky a jejich rodiči. Vhodná je u těchto rozhovorů také přítomnost třídního učitele, který zná své žáky podrobně a může tedy výchovnému poradci pomoci dokreslit žákův profil. (Novotná, 2010)

3.2.3 Dotazník

V dotazníkové metodě jsou informace získávány prostřednictvím písemně zadávaných otázek. Užití dotazníku je příhodné v okamžiku, kdy poradce potřebuje získat hromadně větší množství informací. (Opekarová, 2010) Dotazníky mohou být standardizované s přesně danou

formou a metodikou vyhodnocení nebo nestandardizované, vytvořené dle potřeb konkrétních klientů. (Valenta, 2004)

V dotaznících je možné užít několika druhů položek. Otevřené, neboli nestrukturované, otázky nenabízejí respondentovi žádné odpovědi, pouze jim určují vztahový rámec. Jsou tedy hodnotnější. Jejich zpracování je ovšem složitější. Poradce by si měl také uvědomit, že tento druh položek vyžaduje od respondentů dovednosti v písemném vyjadřování a ochotu zapřemýšlet nad danou problematikou. Je tedy otázkou, do jaké míry jsou tyto položky vhodné u žáků základních škol praktických. Uzavřené otázky (strukturované) nabízí určitý počet odpovědí. Vyhodnocují se snadněji, ale může se stát, že nabídka odpovědí nebude pro daného klienta dostačující. Lze užít také škálových položek, kde respondenti určují míru svého souhlasu nebo nesouhlasu. (Chrásky, 2007)

Dle Chrásky (2000) by měli poradci při tvorbě dotazníku dodržovat určité zásady. Jednotlivé otázky musí být jednoznačně a srozumitelně formulovány, neměly by být sugestivní a jejich řazení by mělo upřednostňovat psychologické hledisko před logickým. To znamená začínat i končit dotazník jednoduchými, konkrétními otázkami a ty nejdůležitější umístit doprostřed.

Prostřednictvím dotazníků lze zjišťovat zájmy a názory žáků, faktory, které je pro školní práci motivují, jejich postoje k předmětům, osobnostní vlastnosti a další informace důležité k profesní orientaci. (Hadj Moussová, 2002)

Příkladem standardního dotazníku je Teorie RIASEC J. Hollanda, který předpokládal, že lidé lépe vykonávají práci, která se shoduje s jejich zájmy nebo Dotazník volby povolání a plánování profesní kariéry Simone Jörinové určený pro žáky od 15 let. (srov. Novotná, 2010; Vendel, 2008)

3.2.4 Informační materiály

Poradci by měli mít k dispozici dostatečné množství informačních materiálů popisujících jednotlivá povolání, včetně pracovních podmínek, výše platu, potřebného vzdělání, umístění v regionu apod. Informační materiály je nutné shromažďovat také z oblasti nabídky škol poskytujících vzdělávání absolventům základních škol. Žáky nejvíce zajímají popisy jednotlivých oborů, údaje o prostředí školy, přijímacích zkouškách či podmínkách studia. (Vendel, 2008)

Významným pomocníkem v této oblasti jsou zejména publikace obsahující kompletní a aktuální nabídku vzdělávacích programů různých škol, jako je například publikace Kam na školu či Atlasy školství, které jsou podrobněji popsány v podkapitole zabývající se IPS.

Aby si žáci dokázali lépe shrnout informace o různých povoláních, lze využít letáků povolání, které jsou dostupné na IPS Úřadu práce ČR a je možné je odnášet či kopírovat. (MPSV, 2005)

Poradci by se měli také orientovat na internetových stránkách a měli by s nimi umět zacházet. Nejenže na nich mohou nalézt informace a podněty důležité pro vlastní poradenské činnosti v rámci profesního poradenství, získají ale na nich také přehled informací zajímavých pro žáky a rodiče. V dnešní době má přístup k internetu značná část naší populace, je tedy dobré znát alespoň některé z internetových stránek, které je možné rodičům a žákům doporučit k prostudování. Problematika profesní orientace je na internetu poměrně rozšířená, jednotlivé informace jsou však velmi roztroušené. Pro inspiraci zde uvádíme několik málo příkladů internetových stránek využitelných k profesnímu poradenství:

Atlas školství: www.atlasskolstvi.cz,

Integrovaný systém typových pozic: www.istp.cz,

Proškoly.cz: www.proskoly.cz,

Průvodce světem povolání: www.gwo.cz,

Republikové centrum vzdělávání: www.rcv.cz,

Scio: www.scio.cz.

3.2.5 Počítačové programy

Počítačové programy poskytují potřebné údaje o školách a povoláních, umožňují žákům zorientovat se ve svých zájmech a hodnotách. Za velkou výhodou počítačových programů je považováno rychlé roztrídění a snížení počtu variant, o nichž žák uvažuje. Poutavou vlastností počítačových programů je také to, že jsou interaktivní. Počítačových programů lze využít místo testových metod v tištěné podobě či dotazníků, nevylučuje se však ani použití v kombinaci těchto metod. (Vendel, 2008) Velké množství počítačových programů zaměřených na profesní orientaci poskytují IPS pro volbu a změnu povolání při Úřadu práce ČR. Je tedy vhodné, aby výchovní poradci zorganizovali pro žáky návštěvu příslušného IPS.

Jako příklad uvádíme počítačový program COMDI zaměřený na diagnostiku profesní orientace žáků. Využít ho lze na Úřadu práce ČR i ve školách prostřednictvím Republikového centra vzdělávání s.r.o. Výsledky šetření jsou zpracovány v grafické podobě s komentáři. Klient zjistí bližší informace o své osobnosti a dle toho také okruh vhodného profesního zařazení. Výhodou je, že lze provádět testování na více počítačích dohromady, může se tedy využít v rámci skupinového šetření a ušetřit tak čas na další aktivity. Na internetu není program volně dostupný, přesto je možné vyzkoušet si několik krátkých testů zaměřených např. na emocionální inteligenci, styl učení či schopnosti využívání času na internetových

stránkách www.comdi.cz. (srov. MPSV, 2005; Novotná, 2010; Comdi 6.0 – pracovní diagnostika, 2010)

3.2.6 Testové metody

Velkou výhodou testových metod je získání spolehlivých informací za krátký čas. Zároveň se snižuje pravděpodobnost zkreslení výsledků v důsledku subjektivního postoje vyšetřovatele. (Opatřilová, 2005) Testové metody jsou standardizované, obsahují tedy normy, používají totožných pomůcek a shodným způsobem vyhodnocují získané údaje. Řadu testů mohou provádět pouze kvalifikovaní psychologové, jedná se zejména o testy inteligence, testy osobnosti a projektivní testy. Speciální pedagogové užívají testy zaměřené na zjištění typu a míry postižení. (srov. Hadj Moussová, 2002; Opekarová, 2010)

Výchovní poradci mohou používat testy zájmů, dovedností a motivace, didaktické testy apod. (srov. Hadj Moussová, 2002; Opekarová, 2010) Zejména v dnešní době snadného přístupu k internetu se jim otevírají velké možnosti, řada různých společností zde nabízí celou škálu testů přístupných výchovným poradcům či samotným klientům. Smyslem těchto testů je ukázat poradci směr, kterým by měl žáka navádět. (Novotná, 2010) Značná část těchto testů je ovšem zpoplatněna, záleží tedy i na ředitelích škol a rodičích, zda do jednotlivých testů investují peníze.

Nyní uvedeme několik příkladů testů dostupných v České republice.

Pro žáky se zdravotním postižením nebo znevýhodněním byl vytvořen test praktických dovedností Hamet 2. Jeho autory jsou M. Dieterich, E. Messerle a M. Goll. Použití tohoto testu se osvědčilo u žáků 8. a 9. ročníků základních škol praktických, středních odborných učilišť, odborných učilišť, rehabilitačních zařízení apod. Tato metoda má nejen diagnostickou, ale také terapeutickou funkci. V různých oblastech zjišťuje pracovní a sociální schopnosti a dovednosti žáků. Zároveň zlepšuje motoriku, pracovní zručnost a celkově zvyšuje pracovní kompetence žáků. Jejím cílem je doporučit žákům učební obor, ve kterém mají šanci uspět. Hamet 2 je do České republiky postupně zaváděn v rámci projektu Správná volba – Hamet 2. (srov. Přinosilová, 2007; Novotná, 2010)

Ke zjišťování zájmů klientů slouží Test profesních zájmů B-I-T II, jehož autory jsou M. Irle a W. Allehoff. Je vhodný pro žáky od 14 let a dospělé. Test se skládá ze dvou forem, každá z nich se pak dále dělí na další dvě verze. V první formě testu klienti vybírají ze čtyř možných činností tu nejvhodnější a nejméně vhodnou. Ve druhé formě probandi hodnotí jednotlivé činnosti na pětibodové škále. Vyplnění testu trvá 20 – 40 minut. Je možné zakoupit samostatně libovolné verze. Test profesních zájmů B-I-T II vydává Hogrefe - Testcentrum,

na jehož internetových stránkách je možné objednat nejen tento, ale také další testy v tištěné i počítačové podobě. (srov. Vendel, 2008; Test profesních zájmů B-I-T II, 2012)

A. Mezera je autorem Obrázkového testu profesionální orientace, který se nezaměřuje na výběr konkrétního povolání, ani vhodnou předprofesní přípravu, ale pouze na profesní orientaci. Žáci základních a středních škol v tomto případě sami zajišťují potřebnou administraci i interpretaci výsledků. Dohlíží na ně samozřejmě výchovný poradce, učitelé či poradenský psycholog. Mimo testu obsahuje metodika také komplex didaktických her umožňujících porovnávat současné aspirace žáků s požadavky různých profesí. Test je schopen rozpoznat profesní zaměření žáka a směřovat ho na skupinu blízký povolání. Je možné jej objednat (společně s celou řadou dalších testů využitelných v profesním poradenství) u společnosti Psychodiagnostika Brno (srov. Vendel, 2008; Obrázkový test profesionální orientace - OTPO)

Pro žáky od 14 do 17 let je určen také Test profesionální orientace BOT 8-10 vycházející z německé metodiky. Test se snaží zachytit způsobilost klienta k různým typům profesí. Obsahuje úlohy zjišťující schopnosti logického myšlení, numerické schopnosti, motorické schopnosti, tvořivost, vnímání tvarů apod. (Vendel, 2008)

3.2.7 Besedy a přednášky

Poradce může pro žáky zorganizovat besedy a přednášky s odborníky z praxe nebo s absolventy určité školy. Žáci si tak mohou rozšířit informace o studijních a učebních oborech a jednotlivých profesích prostřednictvím osob, které se v dané problematice pohybují a všechny potřebné okolnosti znají. Výhodou besed s absolventy škol je, že žáci lépe přijímají informace od svých vrstevníků.

Besedy mohou být zaměřené obecně na trh práce či určitý okruh profesí. Např. u žáků základních škol praktických by to byla řemesla. Další z možností je zorganizovat besedy zaměřené pouze na určité profese. Žáci by si z nich měli odnést informace o charakteru činností typických pro dané povolání, o pracovním prostředí a předpokladech pro výkon daného povolání. Besedy týkající se volby dalšího vzdělávání by měly informovat o dostupných školách, podmínkách přijetí, délce a obsahu přípravy, možnostech uplatnění či požadavcích zaměstnavatelů na absolventy. (Opatřilová, Zámečnicková, 2005)

Formou přednášek je vhodné informovat rodiče vycházejících žáků o průběhu podávání přihlášek, přijímacím řízení, o nabídce poradenských služeb jiných institucí, které rodiče mohou využít. Neméně potřebné jsou pak pro rodiče také informace o povinnostech

vznikajících v případě, že žáci nebudou ve vzdělávání pokračovat. (Opatřilová, Zámečnicková, 2005)

3.2.8 Exkurze

Aby si žáci základních škol praktických mohli zformovat ucelenou představu o různých řemeslech, musí se s nimi setkat v reálném prostředí. (Wedlichová, Henzl, 2010) Právě tomuto účelu slouží pořádání exkurzí nejen na pracoviště různých oborů, ale také na školy poskytující k daným oborům vzdělání. Žáci musí mít reálnou představu o výkonu konkrétního povolání, ale i o průběhu, délce a požadavcích přípravy na něj.

Jak uvádí Wedlichová s Henzlem (2010), teoretické poznatky neumí žákům přesně popsat průběh pracovního dne, atmosféru na pracovišti a reálnou podobu jednotlivých pracovních nástrojů, které na základní škole často nejsou ani ve formě modelů.

Každou exkurzi je nutné dopředu promyslet a zorganizovat. Do příprav je možné zapojit také rodiče či žáky. Pokud se tak stane, lze očekávat větší aktivitu žáků při exkurzi i po ní. Smysluplné jsou exkurze zejména tehdy, navazují-li na teoretickou výuku a jsou-li následně vyhodnoceny, například formou besedy s žáky. (Wedlichová, Henzl, 2010)

3.2.9 Studium a vedení dokumentace

Na profesním poradenství se podílí celá řada odborníků a institucí, které podrobně dokumentují své aktivity. Všichni poradci zabývající se jedním žákem by měli být podrobně seznámeni s veškerými dostupnými dokumenty vztahujícími se k danému žákovi. Týká se to zejména výchovných poradců. Mezi důležité podklady patří doklady o činnosti školy a školských zařízeních, individuální vzdělávací plány, metodické pomůcky, záznamy z poradenských zařízení, informace o žácích a jejich rodinném zázemí, postřehy pedagogů z vlastních pozorování žáků apod. (Novosad, 2006) Konkrétní podobu vedení dokumentace si stanovuje každá škola sama. Některé stačí získat o žákovi základní údaje týkající se bydliště, rodičů a dosavadní školní docházky, jiné školy se zajímají i podrobnější informace z oblasti rodinného prostředí žáků, jejich zájmů, mimoškolních aktivit, úspěchů apod. (Opekarová, 2010)

Volba další vzdělávací cesty nastaví žákům základních škol praktických určitý směr profesního vývoje, od kterého se bude odvíjet i jejich budoucí společenské postavení. Je tedy důležité, aby tato volba byla učiněna uvážlivě po důkladném promyšlení veškerých možností. Ke správnému rozhodnutí může člověk dospět, bude-li mít dostatečné množství informací

a bude-li s nimi umět pracovat. K dispozici je mu rozsáhlý systém profesního poradenství, který sice není stále dokonalý, ale ve všech aspektech se ukazuje jako nepostradatelný.

4 Šetření v oblasti profesního poradenství pro žáky základních škol praktických

V roce 2010 proběhlo šetření zabývající se profesní orientací žáků základních škol praktických, jehož cílem bylo zjistit, kterými směry se žáci nejčastěji ubírají, o které obory je z jejich strany největší zájem. Snahou bylo také získat informace o faktorech ovlivňujících žáky při jejich rozhodování, včetně pomoci ze strany škol a poradenských zařízení. Z výsledků šetření vyplynulo, že základní školy praktické připravují své žáky zejména na odborná učiliště. Z nabídky oborů žáci nejčastěji volili kuchařské práce. Šetření dále prokázalo smysl předprofesní přípravy žáků v průběhu celé školní docházky a to zejména z hlediska vytvoření reálných představ o možnostech budoucího povolání, které většina žáků měla. Ze získaných údajů bylo možné odhadovat určité nedostatky v poradenské oblasti, jelikož měsíc před uzávěrkou přihlášek na školy ve středním vzdělávání nemělo vysoké procento žáků vyřešenou otázku následného studia. Žáci také uvedli, že mají nedostatečné množství informací o svých možnostech. (Haňková, 2010) Rozhodly jsme se tedy provést šetření orientované pouze na profesní poradenství pro žáky základních škol praktických s důrazem na výchovné poradce, se kterými žáci a jejich rodiče přichází nejčastěji do kontaktu.

Cílem šetření bylo zhodnotit úroveň znalostí výchovných poradců z profesního poradenství zahrnující také informovanost o použitelných metodách a míru jejich užívání v praxi. Sledovaly jsme i materiální vybavení dostupné výchovným poradcům a jejich časové možnosti. Dále jsme se zajímaly o spolupráci mezi jednotlivými složkami poradenského systému v rámci profesního poradenství, včetně ročníků, ve kterých se nejvíce jednotlivé složky uplatňují. Jelikož se na profesní orientaci žáků významnou měrou podílí také rodiče, snažily jsme se zjistit míru zájmu o spolupráci při profesním poradenství i z jejich strany. Šetřením jsme hledaly odpovědi na následující otázky:

1. Využívají výchovní poradci při profesním poradenství také náročnějších metod, jako jsou testy a dotazníky zájmů a schopností či organizace exkurzí a besed s odborníky z praxe?
2. Mají výchovní poradci odpovídající časovou dotaci a materiální vybavení pro profesní poradenství?
3. Spolupracují výchovní poradci základních škol praktických v rámci profesního poradenství s IPS při Úřadu práce ČR?

4. Provádí se aktivity profesního poradenství u žáků základních škol praktických v průběhu celého druhého stupně?

5. Spolupracují rodiče s poradci a poradenskými zařízeními při řešení profesní orientace svých dětí?

4.1 Metoda shromažďování dat a charakteristika skupin respondentů

Jelikož jsme v šetření potřebovaly zjistit řadu informací od četného počtu osob z celé České republiky a bylo by velmi obtížné se všemi navázat osobní kontakt, rozhodly jsme se k získání potřebných údajů užít metodu dotazníkovou. Zvolily jsme formu kombinovaného dotazníku. Většina položek byla strukturovaná, užívaly jsme zejména polytomické položky předkládající respondentům více možných odpovědí. (Chráska, 2007) Využily jsme také škálových položek, pomocí nichž respondenti hodnotili vlastnosti, u kterých je obtížné nabídnout striktně několik možností. Otevřených otázek jsme použily minimálně, zejména k upřesnění údajů o charakteristice respondentů.

Šetření jsme chtěly uskutečňovat zejména mezi výchovnými poradci ZŠ praktických, k porovnání získaných údajů jsme ho však realizovaly i mezi IPS při Úřadu práce ČR a SPC. Vytvořily jsme tedy tři druhy dotazníků.

Získané údaje jsme podrobily kvantitativní analýze, kterou jsme doplnily kvalitativním porovnáním odpovědí od všech tří skupin respondentů.

Veškeré respondenty jsme pro šetření vybíraly náhodným způsobem. Spolupráci s námi navázalo 46 % z oslovených výchovných poradců základních škol praktických ze všech krajů České republiky, mimo Hlavní město Prahu. Důvodem poměrně nízké účasti na šetření je zřejmě velká pracovní vytíženost a nedostatečné časové možnosti výchovných poradců. Tato problematika je podrobněji vyložena v analýze výsledků šetření. Z hlediska genderového s námi spolupracovaly převážně ženy. Tvořily 94 % ze všech zúčastněných výchovných poradců. Ve funkci výchovného poradce působí v rozpětí jednoho roku až pěti let téměř polovina respondentů. Praxi v rozmezí 6 až 15 let má 38% výchovných poradců a déle jak 15 let funkci zastává 16 % oslovených.

V případě SPC jsme vždy jednaly s centrem jako celkem. Naše dotazy tedy zodpovídali jak speciální pedagogové, tak také psychologové a sociální pracovníci. Šetření se účastnily pouze ženy, z nichž funkci speciální pedagožky zastává 82 %, zbylá procenta připadají na funkci psycholožky. Pozici sociální pracovnice naplňuje jedna ze speciálních pedagožek. Délku činnosti v SPC od 1 roku do 5 let uvedlo 67 % dotazovaných. Praxi v rozsahu

6 až 15 let má 11 % respondentů a více jak 15 let v SPC působí 22 % pracovníků. Součinnost s námi navázalo 34 % z oslovených SPC.

Kooperace poradců z IPS z hlediska počtu účastníků byla obdobná jako u výchovných poradců. Šetření se účastnilo 46 % z oslovených IPS. Právě u této skupiny respondentů byli muži zastoupeni nejhojněji, představovali 17 % z oslovených pracovníků IPS. Z hlediska délky praxe působí v IPS od 1 roku do 5 let 32 % pracovníků IPS. Činnost v délce 5 až 15 let vykonává na pracovišti 39 % respondentů a 25 % pracovníků v IPS působí již více než 15 let.

4.2 Průběh šetření

Šetření jsme realizovaly v rámci celé České republiky. V průběhu měsíců března až září roku 2011 jsme shromažďovaly potřebnou literaturu a další informační zdroje. Získané údaje nám pomohly sestavit tři typy dotazníků, jeden pro výchovné poradce základních škol praktických, další pro pracovníky SPC a poslední pro poradce z IPS.

V průběhu listopadu 2011 až března 2012 jsme oslovily výše uvedené odborníky ze všech krajů České republiky prostřednictvím telefonátů a elektronické pošty, ve které jsme dotazníky poslaly.

Jelikož nás zajímaly zejména informace od výchovných poradců a návratnost dotazníků od nich byla velmi nízká, oslovily jsme některé ze základních škol praktických prostřednictvím písemné korespondence znovu v průběhu května 2012. Ředitelům základních škol praktických jsme odeslaly dotazník, úvodní dopis a také ofrankovanou obálku se zpáteční adresou. Poprosily jsme vedení školy o předání všech dokumentů výchovnému poradci. Návratnost dotazníků předaných touto formou byla již o něco vyšší.

V období května a června 2012 jsme získané údaje analyzovaly a kompletovaly.

4.3 Analýza výsledků šetření

Dotazník pro výchovné poradce základních škol praktických obsahoval 24 položek, vyplnilo ho 32 respondentů. Rozsah dotazníku pro pracovníky speciálně pedagogických center byl 17 položek, odpovídalo na něj 11 respondentů. 28 poradců z IPS pro volbu a změnu povolání při Úřadu práce ČR vyplnilo dotazník o 16 položkách. Stěžejní byly zejména údaje získané od výchovných poradců, dotazníky určené pro SPC a IPS sloužily zejména k doplnění a porovnání informací.

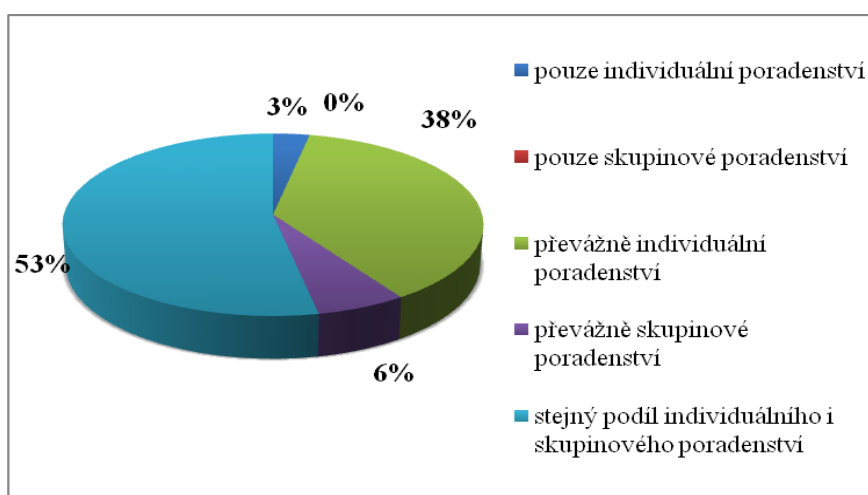
Získané údaje jsme rozčlenily do 5 oblastí odpovídajících otázkám položeným v úvodu šetření.

4.3.1 Metody a formy práce užívané výchovnými poradci ZŠ praktických při profesním poradenství

Profesní poradenství může být poskytováno formou skupinového, individuálního či kombinovaného poradenství. O míře užívání jednotlivých forem výchovnými poradci vypovědělo dotazníkové šetření následovně.

Tabulka č. 1: Forma práce užívaná výchovnými poradci při profesním poradenství

Kategorie	Počet odpovědí	Početnost v %
Pouze individuální poradenství	1	3 %
Pouze skupinové poradenství	0	0 %
Převážně individuální poradenství	12	38 %
Převážně skupinové poradenství	2	6 %
Stejný podíl individuálního i skupinového poradenství	17	53 %
Celkový počet respondentů	32	100 %

Graf č. 1: Forma práce užívaná výchovnými poradci při profesním poradenství

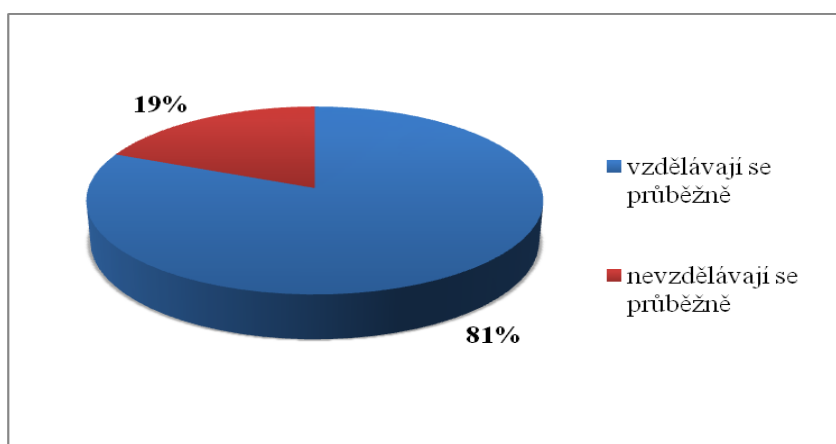
Při individuálním poradenství mají žáci možnost lépe poznat sebe sama a prodiskutovat potřebné záležitosti bez ostychu. Zároveň se dozívají pouze ty informace, o které mají zájem. Výhodou skupinového poradenství je naopak velká úspora času pro výchovného poradce a možnost využití skupinové dynamiky k motivaci žáků. Je tedy vhodné, aby byly výchovnými poradci aplikovány obě formy poradenství. Z celkového počtu dotázaných výchovných poradců užívá stejnou měrou skupinové i individuální poradenství 17 poradců (53 %). Značná část poradců (12 respondentů, 38 %) používá sice také kombinovanou formu poradenství, převažuje v něm ale poradenství individuální. Kombinovanou formu s převahou

skupinového poradenství uplatňují jen 2 z respondentů (6 %). Nevhodnost striktního užívání pouze jedné z možných forem poradenství naznačuje i nízká četnost poradců poskytujících pouze individuální poradenství. K této možnosti se přiklonil pouze jeden výchovný poradce (3 %). Žádný z respondentů neodpověděl, že poskytuje profesní poradenství pouze skupinovou formou.

V oblasti profesního poradenství existuje celá řada pracovních metod. Aby je výchovní poradci mohli užívat správným způsobem, musí o nich znát dostatečné množství kvalitních a aktuálních informací. Nestačí jim pouze získat potřebnou kvalifikaci pro výkon výchovného poradce, měli by se také průběžně vzdělávat, jak jim to i ukládá zákon č. 563/2004 Sb. o pedagogických pracovnících. Úroveň vzdělání výchovných poradců dotazníkové šetření vyjádřilo následovně.

Tabulka č. 2: Průběžné vzdělávání výchovných poradců

Kategorie	Počet odpovědí	Početnost v %
Vzdělávají se průběžně	26	81%
Nevzdělávají se průběžně	6	19%
Celkový počet respondentů	32	100%

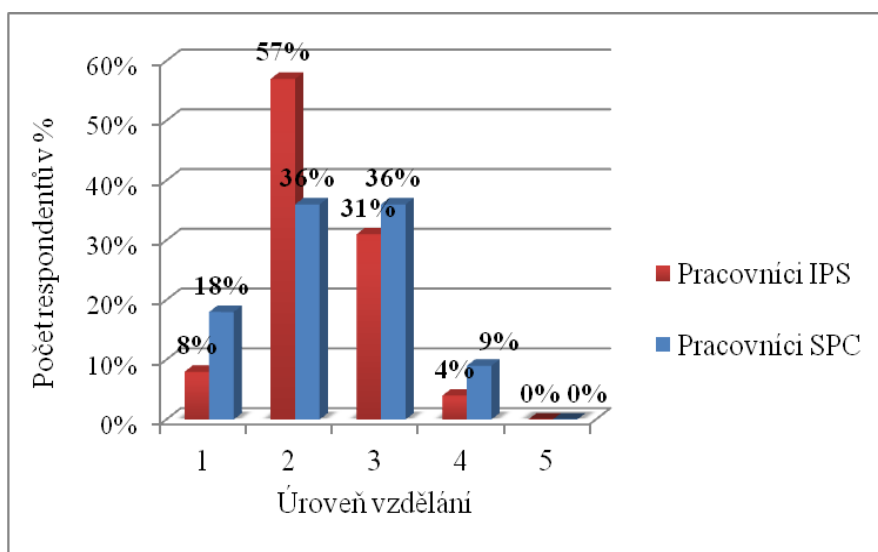

Graf č. 2: Průběžné vzdělávání výchovných poradců

Ačkoli je od výchovných poradců průběžné vzdělávání vyžadováno, 6 z nich (19 %) v dotazníku uvedlo, že se v průběhu výkonu své funkce dále nevzdělává. 4 z těchto respondentů vykonávají funkci výchovného poradce jen 5 let, je tedy možné, že prozatím nepocítily potřebu dalšího vzdělávání a teprve v budoucnu jim dosavadní znalosti přestanou stačit. 26 z dotazovaných výchovných poradců (81 %) se během výkonu své profese průběžně

vzdělává. Výchovní poradci uváděli, že navštěvují kurzy a školení z nabídky vzdělávacích institucí zasílaných na školu, účastní se seminářů a přednášek pro výchovní poradce. Vzdělávací nabídky využívají zejména od PPP, Národního institutu pro další vzdělávání, SPC a pedagogických fakult vysokých škol. Několik výchovních poradců se zmínilo také o školení *Kompetence výchovních poradců v oblasti péče o žáky se zdravotním postižením*. Tato oblast studia byla od roku 2010 nově vnesena do vzdělávacího programu výchovních poradců a ti, kteří neabsolvovali vzdělávací kurz s akreditací po roce 2009, si musí toto studium doplnit. (Novotná, 2010) Výchovní poradci dále uvedli, že v rámci samostudia sledují legislativní změny a úpravy, čtou odbornou literaturu a vzdělávají se prostřednictvím E-learningu.

Zeptaly jsme se také pracovníků SPC a IPS, jak vnímají úroveň vzdělání výchovních poradců z oblasti profesního poradenství. Svůj názor vyznačovali na pětibodové škále, kde první bod představoval nejvyšší úroveň a pátý bod nejnižší úroveň vzdělání. Jelikož se touto oblastí poradenství zabývají zejména IPS, úsudky jejich pracovníků lze považovat za erudovanější. Následující graf ukazuje názory pracovníků obou poradenských zařízení.

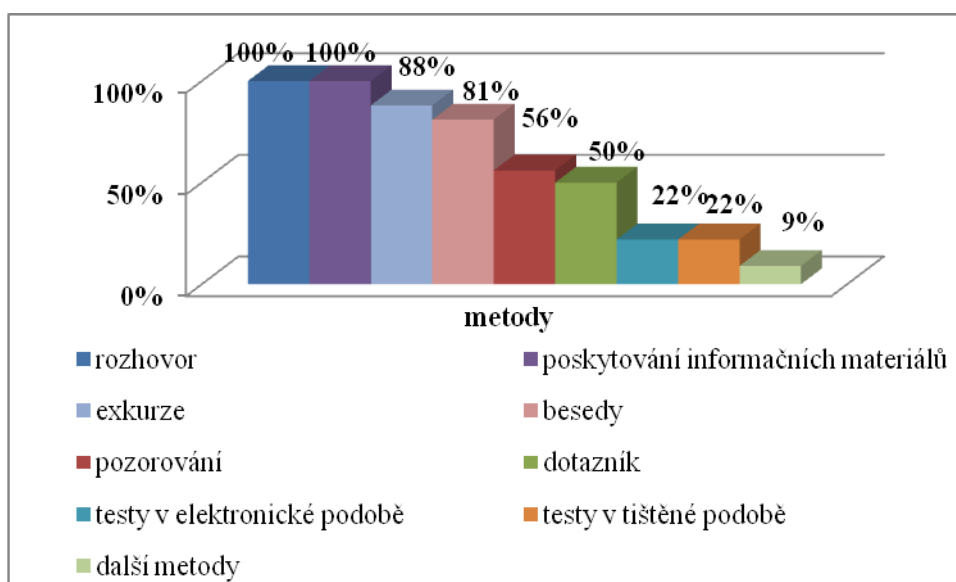
Graf č. 3: Úroveň vzdělání VP v oblasti profesního poradenství

Jak je z grafu patrné, vnímají pracovníci SPC a IPS úroveň znalostí výchovních poradců v oblasti profesního poradenství pozitivně, spíše v pásmu lepšího průměru.

Míru užívání metod profesního poradenství v praxi lze zhodnotit následovně.

Tabulka č. 3: Metody užívané v profesním poradenství

Kategorie	Počet odpovědí	Početnost v %
Rozhovor	32	100 %
Pozorování	18	56 %
Dotazník	16	50 %
Poskytování informačních materiálů	32	100 %
Testy v elektronické podobě	7	22 %
Testy v tištěné podobě	7	22 %
Exkurze	28	88 %
Besedy	26	81 %
Další metody	3	9 %
Celkový počet respondentů	32	100 %

Graf č. 4: Metody užívané v profesním poradenství

Všichni výchovní poradci užívají v profesním poradenství metodu rozhovoru a poskytují odpovídající informační materiály.

Poměrně oblíbené je také organizování exkurzí do odborných pracovišť (případně škol) a besed s odborníky z praxe. Exkurze organizuje 28 výchovních poradců (88 %), besedy pak připravuje 26 respondentů (81 %). Tyto dvě metody jsou pro žáky základních škol praktických velmi důležité, jelikož jim lépe přibližují reálné pracovní prostředí jednotlivých profesí. Dostatečné užívání těchto metod výchovními poradci potvrzují také pracovníci IPS a SPC. Ačkoli 9 z nich (23 %) nemělo o dané problematice informace, dle 23 respondentů

(59 %) pořádají výchovní poradci exkurze a besedy hojně, dle 4 respondentů (10%) je pořádá zhruba polovina výchovných poradců a 3 z dotazovaných (8 %) se domnívají, že je uskutečňuje necelá polovina výchovných poradců. Žádný z respondentů neuvděl možnost, že by výchovní poradci besedy a exkurze nepořádali vůbec.

Průměrných hodnot v našem šetření dosáhla metoda pozorování a dotazníku. V případě pozorování se jeví množství 18 respondentů (56 %), kteří ho užívají, jako malé, vezmeme-li v úvahu, že se jedná o jednu z nejzákladnějších a také nejstarších diagnostických metod. (Hadj Moussová, 2002) Nevyžaduje navíc žádné nákladné materiální vybavení. Jeho realizace (včetně následného zhodnocení) je ovšem poměrně časově náročná a zřejmě z toho důvodu ho neužívá více výchovných poradců. Dotazník v profesním poradenství používá 16 výchovných poradců (50 %). Jeho výhodou je rychlé získání informací od většího množství žáků, vyžaduje ovšem větší úsilí výchovných poradců. Je možné, že z tohoto důvodu jsou dotazníky užívány jen polovinou výchovných poradců.

Velmi málo využívají výchovní poradci na základních školách praktických testů k volbě povolání v tištěné i elektronické podobě. Obě dvě varianty označilo v dotazníku jen 7 respondentů (22 %). Důvod můžeme spatřovat v nutnosti odborné kvalifikace v oblasti psychologie při užití některých z testů, např. inteligenčních. Dle Opekarové (2010) mohou ale výchovní poradci pracovat s didaktickými testy, s testy dovedností, zájmů a motivace. Značná část takových testů je zpoplatněna a záleží tedy na vedení školy, zda do nich investuje.

3 výchovní poradci (9 %) uvedli mezi další metody, které v profesním poradenství užívají, pořádání různých workshopů.

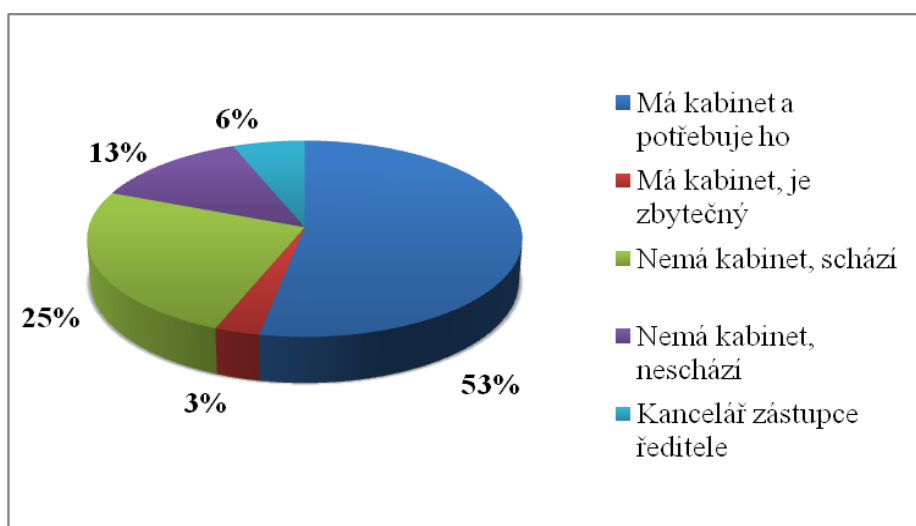
4.3.2 Materiální vybavení a časové možnosti výchovných poradců ZŠ praktických

Vzhledem k tomu, že výchovní poradci při své práci často vedou rozhovory s žáky, rodiči či ostatními kolegy, je vhodné, aby měli k dispozici vlastní kabinet, který zaručuje pro rozhovor klid. Shodují se na tom i autoři zabývající se výchovným poradenstvím, dle kterých je dále nutné, aby byl kabinet vybaven odpovídajícím materiálem. (srov. Ciprová, 2006; Novotná, 2010) V každém kabinetu by se měly nacházet informační materiály o různých školách a profesích. Jako nezbytný se v dnešní době jeví také počítač s přístupem k internetu a s tiskárnou, pomocí které může výchovný poradce rodičům vytisknout důležité informace rovnou při rozhovoru. Používá-li výchovný poradce v rámci individuálního poradenství také dotazníky a testy k volbě povolání, měly by být i ty v kabinetu k dispozici.

Samozřejmostí je i telefon. Materiální zázemí výchovných poradců z pohledu respondentů je následující.

Tabulka č. 4: Samostatný kabinet pro výchovné poradce

Kategorie	Počet odpovědí	Početnost v %
Má kabinet a potřebuje ho	17	53 %
Má kabinet, je zbytečný	1	3 %
Nemá kabinet, schází	8	25 %
Nemá kabinet, neschází	4	13 %
Kancelář zástupce ředitele	2	6 %
Celkový počet respondentů	32	100 %

Graf č. 5: Samostatný kabinet pro výchovné poradce

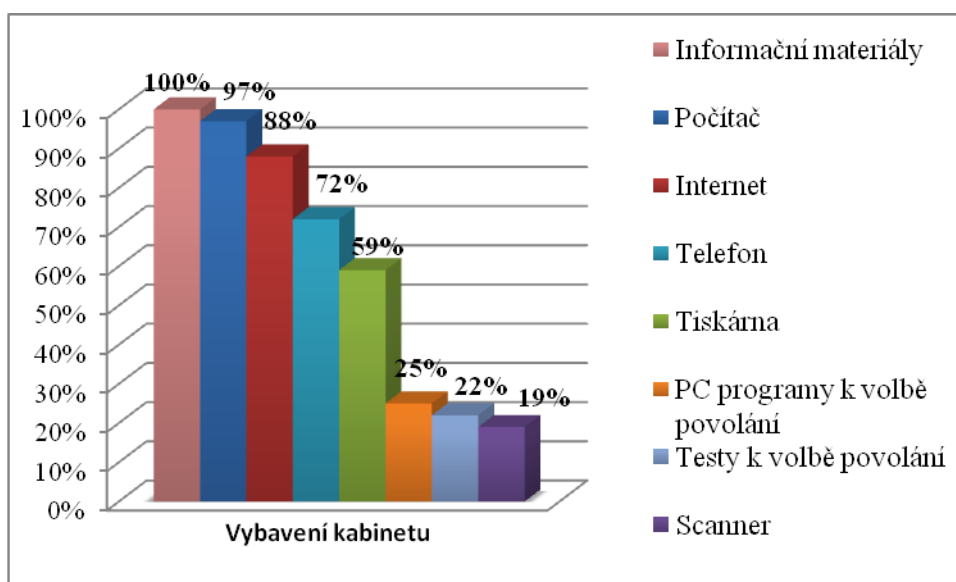
Lehce nadpoloviční většina výchovných poradců má k dispozici vlastní kabinet. Převážná část si toho cení (17 respondentů, 53 %), pouze jeden výchovný poradce (3 %) uvedl, že mu připadá zbytečný, jelikož ho využívá jen minimálně. Mezi výchovnými poradci sdílicími kabinet s ostatními kolegy převažuje počet těch, kteří si vlastní kabinet přejí a považují ho za nezbytný. Odpovědělo takto 8 respondentů (25 %). 4 výchovní poradci (13 %) nevidí ve společném kabinetu problém. Specifickou skupinu představují zástupci ředitele vykonávající navíc funkci výchovného poradce. Většinou se dělí o kancelář s ředitelem školy či dalším zástupcem, více pedagogů ovšem nemá v jejich pracovně zázemí a mají tedy také relativní klid pro poradenské aktivity. Do této skupiny spadají 2 respondenti (6 %).

Smysl samostatného kabinetu je evidentní, potvrdilo ho 79 % všech dotázaných výchovných poradců, přesto je na školách zřízený jen v 58 % případů.

Materiální vybavení kabinetů výchovných poradců (vlastních i společných) je následující.

Tabulka č. 5: Vybavení kabinetu výchovného poradce

Kategorie	Počet odpovědí	Početnost v %
Počítač	31	97 %
Internet	28	88 %
Tiskárna	19	59 %
Scanner	6	19 %
Telefon	23	72 %
PC programy k volbě povolání	8	25 %
Testy k volbě povolání	7	22 %
Informační materiály	32	100 %
Celkový počet respondentů	32	100 %

Graf č. 6: Vybavení kabinetu výchovného poradce

Všech 32 dotázaných výchovných poradců (100 %) má v kabinetu k dispozici informační materiály k profesnímu poradenství.

Překvapivě velké množství z nich má k dispozici také počítač (31 respondentů, 97 %) a připojení k internetu (28 respondentů, 88 %). Výchovní poradci se tak mohou velmi snadno dostat na internetové stránky zabývající se profesní orientací, kterých je v současné době nepřehledné množství. Zeptaly jsme se jich na 5 náhodně vybraných stránek, které mohou využít také rodiče a žáci a daly jsme poradcům možnost uvést navíc všechny další, které znají. Servr pro podporu žáků základních a středních škol Proškoly.cz (www.proskoly.cz) nabízející

řadu testů nejen pro učitele, ale i rodiče, zná 63 % výchovných poradců. Integrovaný systém typových pozic (www.istp.cz) poskytující informace o různých povoláních, katalog pracovních míst, nabídku dalšího vzdělávání i dotazník k volbě povolání má v povědomí pouhých 19 % respondentů. Stránky Průvodce světem povolání (www.gwo.cz) nabízí informace o různých povoláních, poskytují návody k úspěšnému vstupu na trh práce, pomáhají s výběrem nejvhodnějšího povolání z hlediska zájmů, dovedností apod. Neposkytují sice informace o konkrétních školách, nabízí ale on-line dotazníky k volbě povolání s vyhodnocením zdarma. O jejich existenci ví 44 % z dotázaných výchovných poradců. Databázi základních, středních, vyšších odborných, vysokých a jazykových škol poskytuje Atlas školství (www.atlasskolstvi.cz). Na jeho stránkách lze dále získat informace o přijímacích zkouškách, dostupných brigádách, složkách poradenského systému poskytujících profesní poradenství i přehled dalších internetových stránek vhodných k profesní orientaci. Tento portál zná 81 % výchovných poradců. O internetových stránkách jednotlivých IPS pro volbu a změnu povolání při Úřadu práce ČR ví 69 % výchovných poradců. Ti zde získají údaje o činnosti střediska, o nabídce poskytovaných služeb, možnosti navázání spolupráce i potřebné kontakty. Jen 31 % respondentů uvedlo, že zná také jiné stránky, kterých mohou žáci a rodiče v rámci profesního poradenství využít. Vzhledem ke snadnému přístupu k internetu většina výchovných poradců je to značně nedostačující množství.

Ačkoli představuje telefon nezbytný komunikační prostředek, ve svém kabinetu ho má jen 23 výchovných poradců (72 %). Ti, již telefonem v kabinetu nedisponují, mají ztíženou možnost komunikace s rodiči, které je dle výchovných poradců někdy obtížné přesvědčit k osobní návštěvě školy.

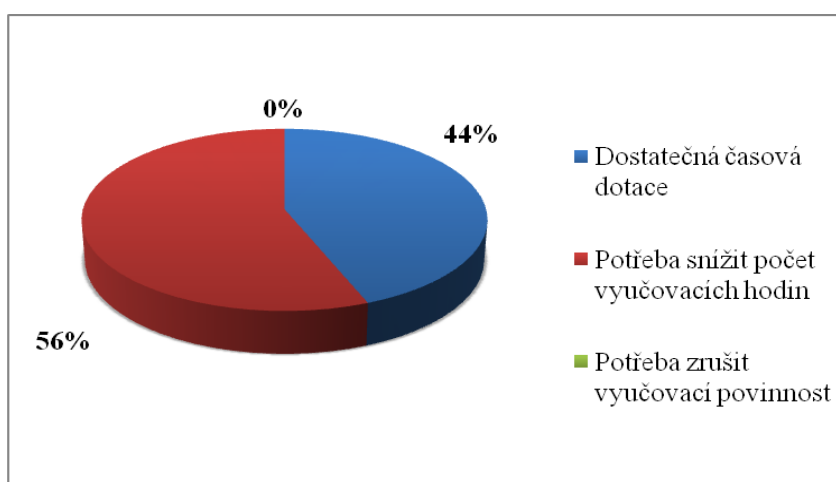
Tiskárna a scanner mohou práci výchovným poradcům výrazně usnadnit, zejména chtějí-li poradci rodičům či žákům předat důležité informace v tištěné podobě. Jelikož se individuální schůzky konají převážně v kabinetech výchovných poradců, je vhodné mít toto vybavení zde. Obtíž je ovšem s vysokými pořizovacími a provozními náklady. Zřejmě i z tohoto důvodu má tiskárnu k dispozici 19 respondentů (59 %), scanner jen 6 výchovných poradců (19 %).

Počítačové programy zaměřené na profesní orientaci má v kabinetu k dispozici 8 výchovných poradců (25 %), testy k volbě povolání disponuje 7 poradců (22 %). Tento nízký počet se téměř shoduje s kvantem výchovných poradců využívajících uvedené metody při profesním poradenství.

Jak jsme již v předchozím textu uvedly, výchovní poradci musí vykonávat přímou vyučovací činnost a věnují se širokému spektru výchovného poradenství. Jejich časové možnosti v profesním poradenství popisuje následující text.

Tabulka č. 6: Časové možnosti výchovných poradců

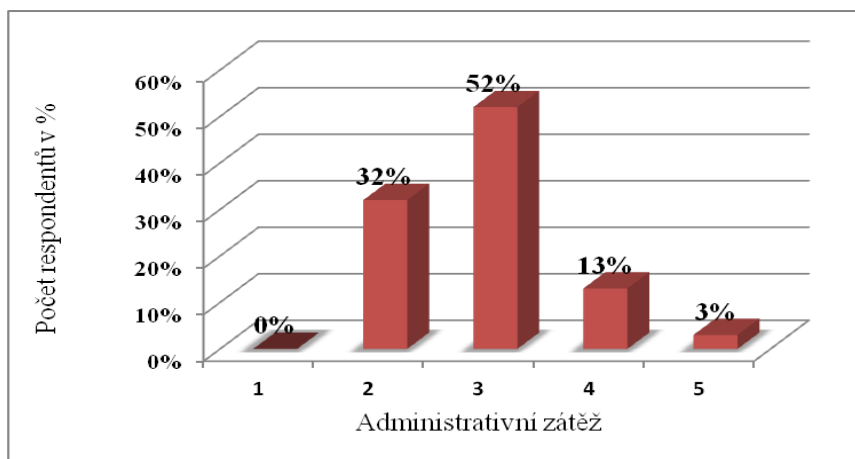
Kategorie	Počet odpovědí	Početnost v %
Dostatečná časová dotace	14	44 %
Potřeba snížit počet vyučovacích hodin	18	56 %
Potřeba zrušit vyučovací povinnost	0	0 %
Celkový počet respondentů	32	100 %

Graf č. 7: Časové možnosti výchovných poradců

Žádný z výchovných poradců nepotřebuje pro kvalitní poradenskou činnost zrušit vyučovací povinnost. 18 respondentů (56 %) ovšem uvedlo, že jim časová dotace na poradenství nevyhovuje a pro jeho zkvalitnění by potřebovali snížit počet vyučovacích hodin. Podobnému počtu výchovných poradců (14 respondentů, 44 %) poměr vyučovacích hodin a hodin pro poradenskou činnost vyhovuje. Vzhledem k nízkému počtu výchovných poradců využívajících v profesním poradenství metody náročnější na čas, jako je pozorování, dotazníkové šetření apod., se lze přiklonit k variantě nevyhovujícího časového prostoru pro poradenství. Potvrzují to i pracovníci IPS a SPC. Na dotaz, ve kterých oblastech vidí největší problémy při spolupráci s výchovnými poradci, odpovídali nejčastěji, že jsou to nedostatečné časové možnosti výchovných poradců. Tento názor vyjádřilo 12 respondentů (46 %). Výchovní poradci musí vykonávat také řadu administrativních činností, které mohou výrazným způsobem ovlivnit rozsah konkrétních aktivit. Poprosily jsme je tedy,

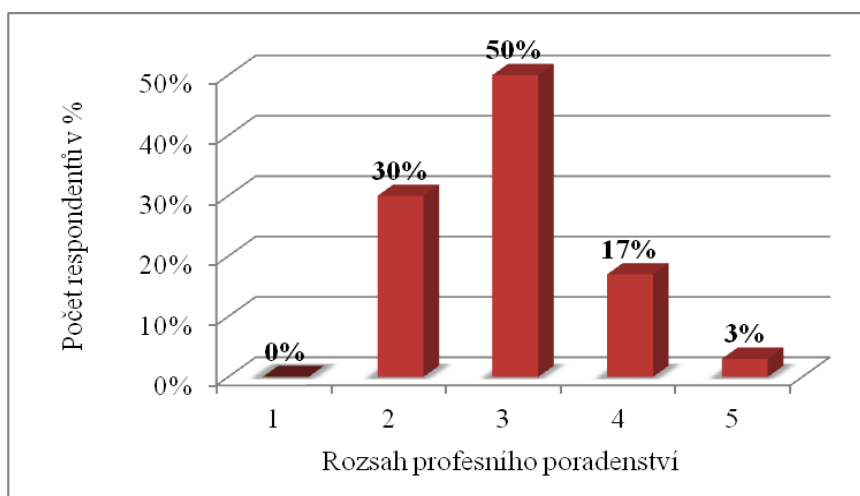
aby na 5 bodové škále vyznačili pocíťovaný stupeň administrativní zátěže. Bod 1 představoval žádnou zátěž, pátý bod zastupoval maximální zátěž. Následující graf vyjadřuje pocity výchovných poradců v dané oblasti.

Graf č. 8: Administrativní zátěž výchovných poradců

Jak je z grafu patrné, nejvíce respondentů hodnotí administrativní zátěž jako průměrnou. Nelze tedy říci, že by byla hlavní příčinou nedostatečných časových možností výchovných poradců.

Výše uvedené analýzy se týkají časových možností výchovných poradců pro veškerou poradenskou činnost. Zajímaly jsme se ale také o rozsah čistě profesního poradenství. Opět jsme respondentům předložily pětibodovou škálu vzestupného charakteru, kdy bod 1 představoval nulový čas věnovaný profesnímu poradenství. Výsledky shrnuje následující graf.

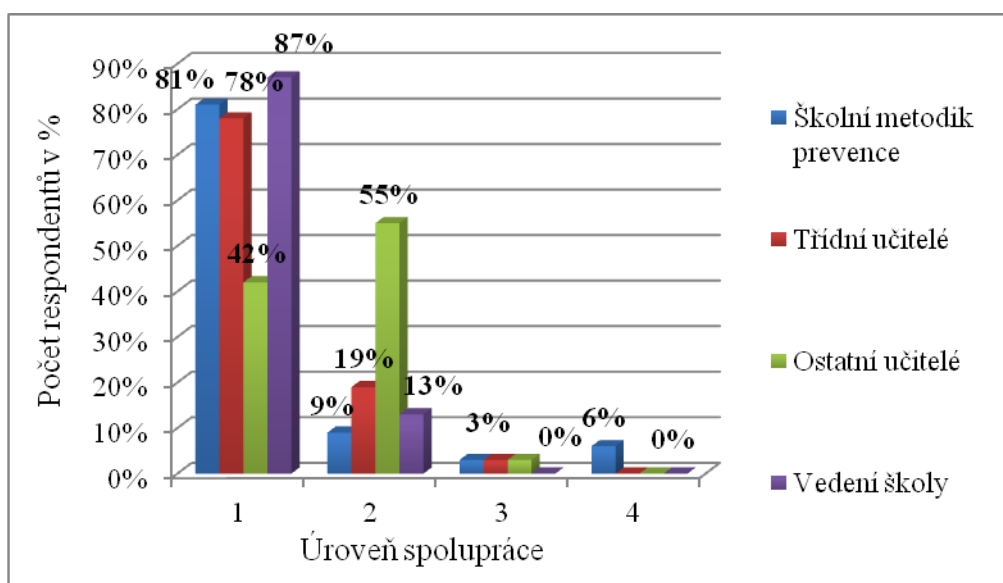
Graf č. 9: Rozsah profesního poradenství

Odpovědi se pohybují nejvíce v pásmu průměru, které reprezentuje poskytování profesního poradenství v rozsahu poloviny časové dotace výchovných poradců na veškeré poradenské aktivity. Vezmeme-li v úvahu široké pole působnosti výchovných poradců na základních školách praktických, věnují poradci profesnímu poradenství značnou část svého času. Poukazuje to na významnou roli profesního poradenství v otázce profesní orientace žáků. Dle Ciprové (2006) by bylo žádoucí vytvořit samostatnou funkci kariérového poradce a zvlášť funkci výchovného poradce, který by se věnoval všem ostatním poradenským oblastem. I tento názor potvrzuje námi zjištěný rozsah profesního poradenství, který je v porovnání s ostatními aktivitami výchovných poradců daleko širší.

4.3.3 Kooperace jednotlivých složek profesního poradenství

Profesní poradenství by měli žákům základních škol praktických poskytovat zejména výchovní poradci. Jejich časové možnosti, materiální vybavení i znalosti však mají určité meze a je tedy nutné, aby plně spolupracovali s dalšími poradenskými zařízeními. Mezi všemi složkami poradenského systému by měla fungovat vzájemná kooperace. Zda tato součinnost existuje, analyzuje následující text.

Výchovní poradci musí spolupracovat nejen s odbornými poradenskými zařízeními, ale také s pedagogy školy, ve které působí a s jejím vedením. Výchovní poradci hodnotili míru této spolupráce na 4 bodové škále, kde bod 1 představoval výbornou spolupráci a bod 4 žádnou spolupráci. Výsledky shrnuje následující graf.

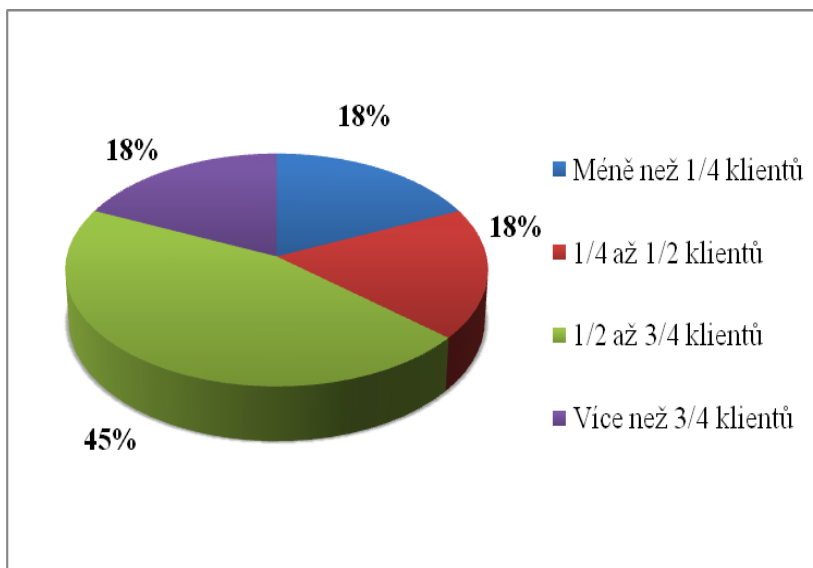
Graf č. 10: Hodnocení spolupráce kolegů VP

Ačkoli se vyskytlo několik negativních posouzení součinnosti mezi pedagogy, zejména v případě školního metodika prevence, vesměs hodnotili výchovní poradci své kolegy pozitivně. Nejlépe byli ohodnoceni ředitelé a zástupci škol. Jak se dalo také předpokládat, lépe se výchovným poradcům spolupracuje s třídními učiteli než s pedagogy, kteří žáky pouze vyučují v různých předmětech. Zeptaly jsme se výchovných poradců i na funkci školního speciálního pedagoga a školního psychologa. Jelikož na základních školách praktických vyučují speciální pedagogové, nepředpokládá se hojné zřizování samostatné funkce školního speciálního pedagoga. Dle získaných údajů v dotaznících existuje tato funkce v 5 z 32 škol (16%). Všichni výchovní poradci těchto škol ohodnotili spolupráci se školním speciálním pedagogem jako výbornou. Školní psychologové působí také v 5 z 32 škol (16 %), jejich spolupráci ohodnotili výchovní poradci nepatrně hůře. Dva ji označili na pěti bodové škále pod číslem 1 (výborná spolupráce), tři ji uvedli pod bodem 2. Školní psychologové by mohli výchovným poradcům pomoci s nejrůznějšími testy k volbě povolání, je tedy škoda, že působí v tak malém množství škol.

Jelikož jsou na základních školách praktických vzdělávání žáci s lehkým mentálním postižením, předpokládáme, že spolupracují i se SPC. Dotazníkové šetření mezi školskými poradenskými středisky jsme tedy orientovaly na SPC. Množství žáků základních škol praktických, kterým poskytuje SPC své služby, shrnuje následující text.

Tabulka č. 7: Velikost klientely SPC z řad žáků ZŠ praktických

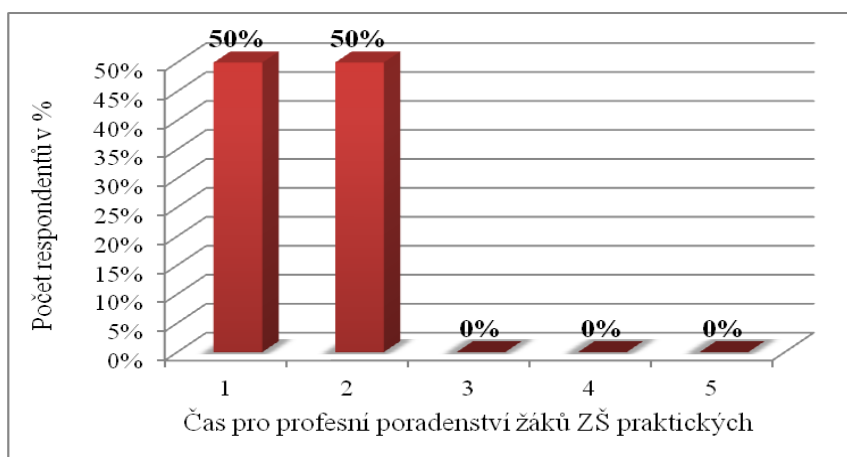
Kategorie	Počet odpovědí	Početnost v %
Méně než $\frac{1}{4}$ klientů	2	18 %
$\frac{1}{4}$ až $\frac{1}{2}$ klientů	2	18 %
$\frac{1}{2}$ až $\frac{3}{4}$ klientů	5	45 %
Více než $\frac{3}{4}$ klientů	2	18 %
Celkový počet respondentů	11	100 %

Graf č. 11: Velikost klientely SPC z řad žáků ZŠ praktických

Žáci ZŠ praktický tvoří méně než čtvrtinu klientů v případě 2 SPC (18 %). Uvedená centra působí v Jihočeském a Libereckém kraji. Čtvrtina až polovina klientely SPC tvořená žáky ZŠ praktických se vyskytuje také u 2 SPC (18 %). Tato centra poskytují služby v Jihomoravském a Moravskoslezském kraji. Nejvíce SPC (5 respondentů, 45 %) pracuje s žáky ZŠ praktických v polovině řešených případů. Působnost těchto center zasahuje Středočeský, Liberecký, Karlovarský, Zlínský a Moravskoslezský kraj. Více než $\frac{3}{4}$ klientů tvoří žáci ZŠ praktických ve 2 případech (18 %). Uvedená SPC své služby poskytují ve Středočeském a Jihočeském kraji.

Profesní poradenství poskytuje 73 % všech SPC účastnících se našeho šetření. Do jaké míry je tento druh poradenství poskytován právě žákům ZŠ praktických shrnuje následující graf. Pracovníci SPC odhadovali čas z veškeré poradenské činnosti věnovaný profesnímu poradenství žáků ZŠ praktických na 5 bodové škále, kde bod 1 představoval žádný či téměř žádný čas, 5. bod znamenal veškerý čas věnovaný pouze profesnímu poradenství u této skupiny žáků.

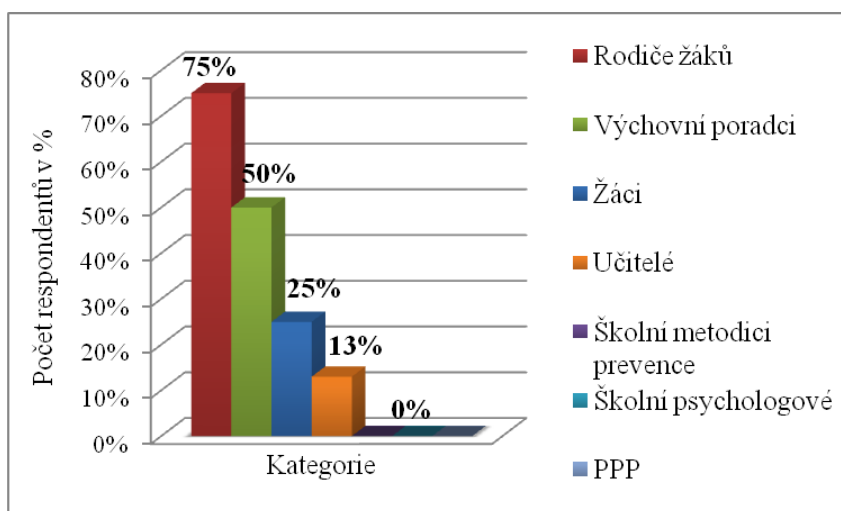
Graf č. 12: Rozsah profesního poradenství pro žáky ZŠ praktických v SPC

50 % dotázaných SPC uvedlo, že žákům ZŠ praktických v oblasti profesního poradenství nevěnují žádný, nebo jen minimální čas. Zbylých 50 % SPC se této problematice věnuje ze čtvrtiny časových možností na veškerou poradenskou činnost. Z těchto údajů je patrné, že profesní poradenství představuje pro SPC jen část doplňující komplexnost poskytovaných služeb.

V rámci profesní orientace žáků ZŠ praktických mohou se SPC spolupracovat rodiče žáků, další školská poradenská zařízení nebo veškerý pedagogický sbor. Kdo z nich má o spolupráci se SPC největší zájem, popisuje následující tabulka a graf.

Tabulka č. 8: Zájem o spolupráci se SPC

Kategorie	Počet odpovědí	Početnost v %
Rodiče žáků	6	75 %
Žáci	2	25 %
Výchovní poradci	4	50 %
Školní metodici prevence	0	0 %
Školní psychologové	0	0 %
Učitelé	1	13 %
PPP	0	0 %
Celkový počet respondentů	8	100 %

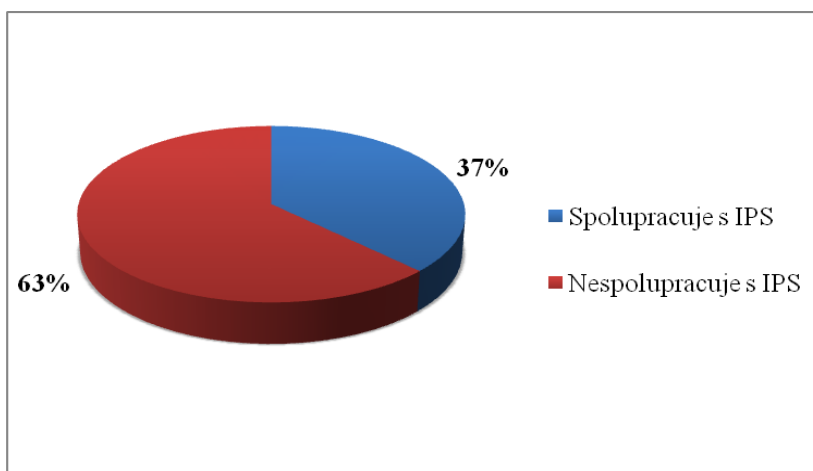
Graf č. 13: Zájem o spolupráci se SPC

Jak je z grafu patrné, největší zájem o spolupráci se SPC v rámci profesního poradenství mají rodiče žáků. V dotazníkovém šetření je uvedlo 6 respondentů (75 %). Výchovni poradci zaujmají druhé místo, označili je 4 pracovníci SPC (50 %). Žáci jeví zájem o spolupráci dle 2 SPC (25 %). Tuto nízkou hodnotu jsme předvídaly, jelikož žáci ZŠ praktických nejsou ještě dostatečně vyspělí a o poskytování poradenských služeb musí být podrobně informováni nejen oni, ale také jejich zákonní zástupci. (Vyhláška č. 72/2005 Sb.) Lze tedy předvídat, že služeb SPC využívají společně s rodiči. Učitelé, mezi které spadají také třídní učitelé, chtějí vzájemně spolupracovat jen s jedním SPC (13 %). Školní metodici prevence, psychologové a PPP neprojevují dle pracovníků SPC příliš velký zájem o součinnost. Zejména u školních psychologů by se tento výsledek mohl zdát neuspokojivý, vzhledem k jejich malému počtu na ZŠ praktických však překvapivý není.

Jak jsme již výše uvedly, profesní poradenství představuje pro SPC jen menší část nabízených služeb, lze tedy předpokládat, že pracovníci centra nemají dostatečné množství informací o aktuálním vývoji na trhu práce a chybí jim kompletní přehled dostupných škol pro žáky ZŠ praktických. Všechny tyto údaje lze získat u IPS pro volbu a změnu povolání při Úřadu práce ČR. Zeptaly jsme se tedy pracovníků SPC, zda s IPS spolupracují.

Tabulka č. 9: Spolupráce SPC s IPS

Kategorie	Počet odpovědí	Početnost v %
Spolupracuje s IPS	3	37 %
Nespolupracuje s IPS	5	63 %
Celkový počet respondentů	8	100 %

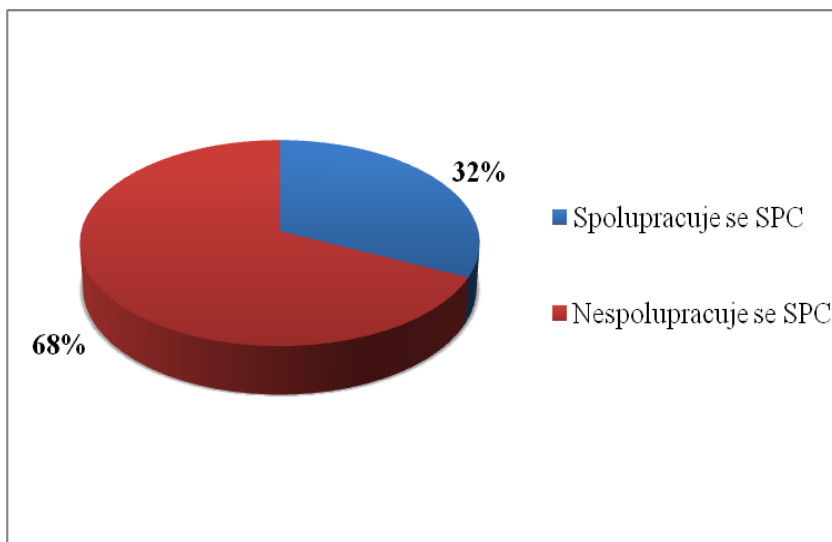
Graf č. 14: Spolupráce SPC s IPS

Z 8 SPC, která poskytují profesní poradenství, pouze 3 (37 %) spolupracují s IPS. Vzhledem k tomu, že IPS nabízí řadu aktuálních a úplných informací nezbytných k profesnímu poradenství, je to malé procento. Pracovníci SPC totiž vykonávají širokou škálu aktivit a nemají možnost získat úplné a natolik věrohodné informace, jako pracovníci IPS. Dvě z center spolupracujících s IPS hodnotí tuto součinnost jako výbornou, jen s občasnými obtížemi. Jedno SPC ohodnotilo vzájemnou spolupráci jako dokonalou, naprosto bez obtíží.

Obdobně jsme se zeptaly pracovníků IPS na spolupráci s SPC. Výsledky byly velmi podobné.

Tabulka č. 10: Spolupráce IPS se SPC

Kategorie	Počet odpovědí	Početnost v %
Spolupracuje se SPC	9	32 %
Nespolupracuje se SPC	19	68 %
Celkový počet respondentů	28	100 %

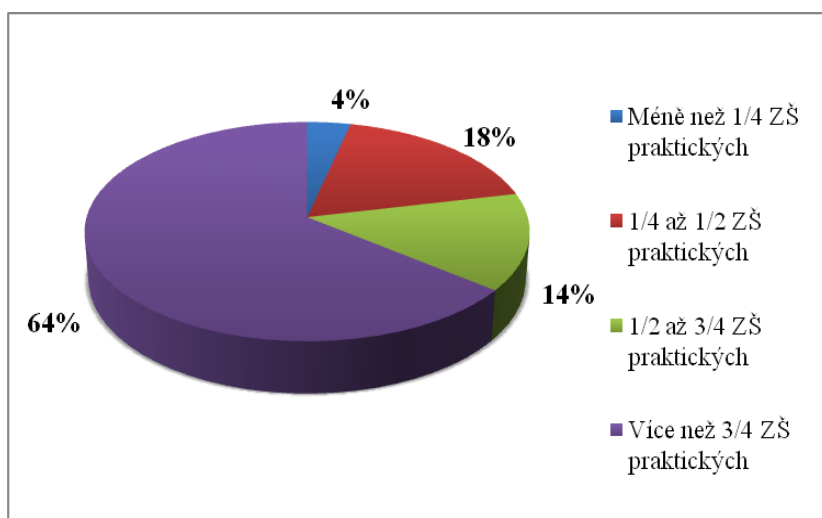
Graf č. 15: Spolupráce IPS se SPC

Jen 9 z dotázaných IPS (32%) potvrdilo spolupráci se SPC. Výsledek se tedy téměř shoduje s odpovědí pracovníků SPC a potvrzuje tak, že vzájemná součinnost je opravdu nízká. Také pracovníci IPS ohodnotili spolupráci velmi pozitivně. Pro 4 z nich je dokonalá, bez nejmenších problémů, 4 ji označili jako výbornou, pouze s občasnými obtížemi a jen jedno IPS ji považuje za průměrnou. Pracovníci IPS v dotazníku uváděli, že od nich SPC nejčastěji žádají individuální poradenství pro rodiče a žáky, brožury s údaji o dostupných školách a oborech nebo i testy zájmů. Vzájemně si pak poradenská zařízení předávají informace o klientech, kterým se věnují společně a informují rodiče i žáky o možnostech využití služeb obou poradenských zařízení.

Zajímaly jsme se také o to, kolik ZŠ praktických, spadajících územě pod určitá IPS, se střediskem spolupracuje. Zjistily jsme následující.

Tabulka č. 11: Počet ZŠ praktických spolupracujících s IPS

Kategorie	Počet odpovědí	Početnost v %
Méně než 1/4 ZŠ praktických	1	4 %
1/4 až 1/2 ZŠ praktických	5	18 %
1/2 až 3/4 ZŠ praktických	4	14 %
Více než 3/4 ZŠ praktických	18	64 %
Celkový počet respondentů	28	100 %

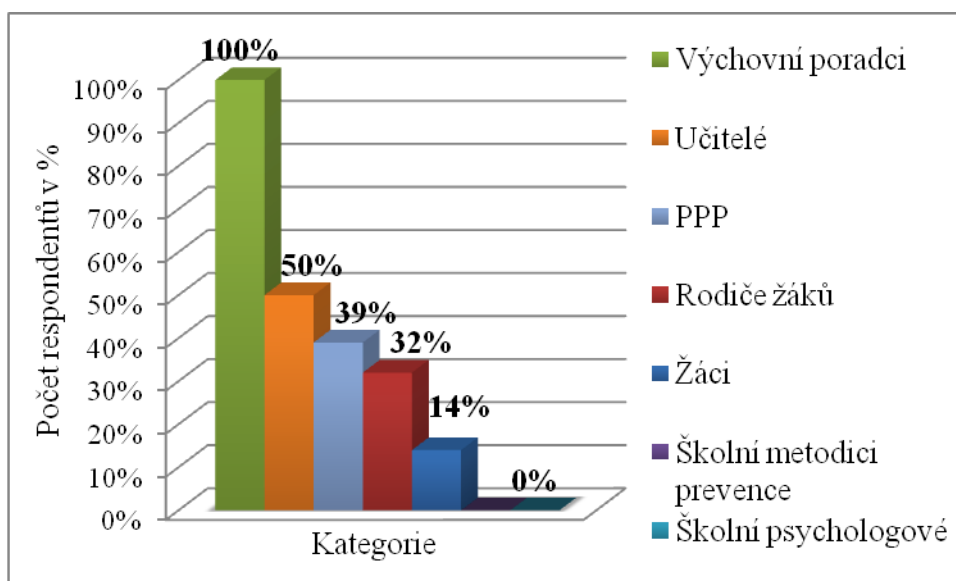
Graf č. 16: Počet ZŠ praktických spolupracujících s IPS

Pouze v 1 případě (4 %) využívá služeb IPS méně než čtvrtina ZŠ praktických spadajících územě pod dané středisko. 5 respondentů (18%) uvedlo, že spolupracuje se čtvrtinou až polovinou dostupných ZŠ praktických. Podobné hodnoty vyšly také u IPS spolupracujících s polovinou až $\frac{3}{4}$ příslušných ZŠ praktických. Jedná se o 4 IPS (14 %). Nejvíce respondentů (18, 64 %) potvrdilo součinnost s více než třemi čtvrtinami ZŠ praktických spadajících územě pod dané IPS. Přestože IPS nabízí služby, které výchovní poradci žákům ZŠ praktických poskytnout nemohou, nelze očekávat stoprocentní kooperaci mezi výchovnými poradci a IPS. Šetření však prokázalo, že o služby IPS výrazný zájem ze stran ZŠ praktických je.

Stejně jako v případě SPC nás zajímalo i u IPS, kdo o spolupráci projevuje největší zájem. Získané údaje jsou následující.

Tabulka č. 12: Zájem o spolupráci s IPS

Kategorie	Počet odpovědí	Početnost v %
Rodiče žáků	9	32 %
Žáci	4	14 %
Výchovní poradci	28	100 %
Školní metodici prevence	0	0 %
Školní psychologové	0	0 %
Učitelé	14	50 %
PPP	11	39 %
Celkový počet respondentů	28	100 %

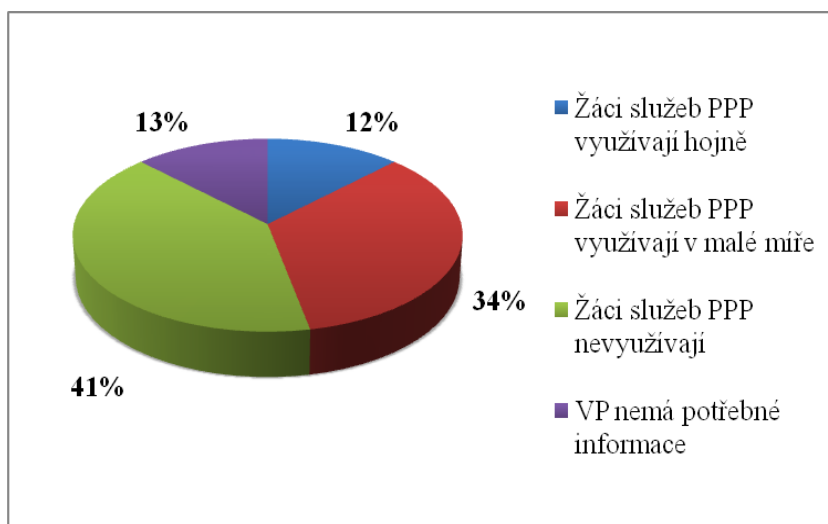
Graf č. 17: Zájem o spolupráci s IPS

Zatímco v případě SPC měli největší zájem o spolupráci rodiče, u IPS jsou to výchovní poradci, v dotazníkovém šetření je uvedlo všech 28 pracovníků IPS (100 %). Rodiče oproti tomu zaujímají až 4. místo. O spolupráci projevují zájem dle 9 respondentů (32 %). Jelikož IPS nabízí řadu služeb využitelných i individuálně pro rodiče a žáky, jedná se o poměrně nevyhovující údaje. Bylo by třeba posílit kooperaci rodičů s IPS. Pozitivní ovšem je, že služeb IPS využívají nejen výchovní poradci, ale také ostatní učitelé, již zaujali druhé místo za výchovními poradci. V dotazníkovém šetření je uvedlo 14 respondentů (50 %). PPP nemají dle pracovníků SPC příliš zájem o spolupráci v rámci profesní orientace žáků ZŠ praktických, na rozdíl od poradců z IPS, kteří v 11 případech (39 %) uvedli, že PPP s nimi spolupracují. Tato hodnota je přitom podobná míře spolupráce IPS se SPC, kterou potvrdilo 9 poradců IPS (32 %). Školní metodici prevence a školní psychologové o spolupráci s IPS zájem nejeví, obdobně jako v případě SPC.

Jelikož by výchovní poradci měli mít informace o žácích, kteří využívají služeb PPP, dotázaly jsme se jich, do jaké míry rodiče žáků využívají v rámci profesní orientace svých dětí PPP. Výchovní poradci odpověděli následovně.

Tabulka č. 13: Využívání služeb PPP rodiči

Kategorie	Počet odpovědí	Početnost v %
Žáci služeb PPP využívají hojně	4	13 %
Žáci služeb PPP využívají v malé míře	11	34 %
Žáci služeb PPP nevyužívají	13	41 %
VP nemá potřebné informace	4	13 %
Celkový počet respondentů	32	100 %

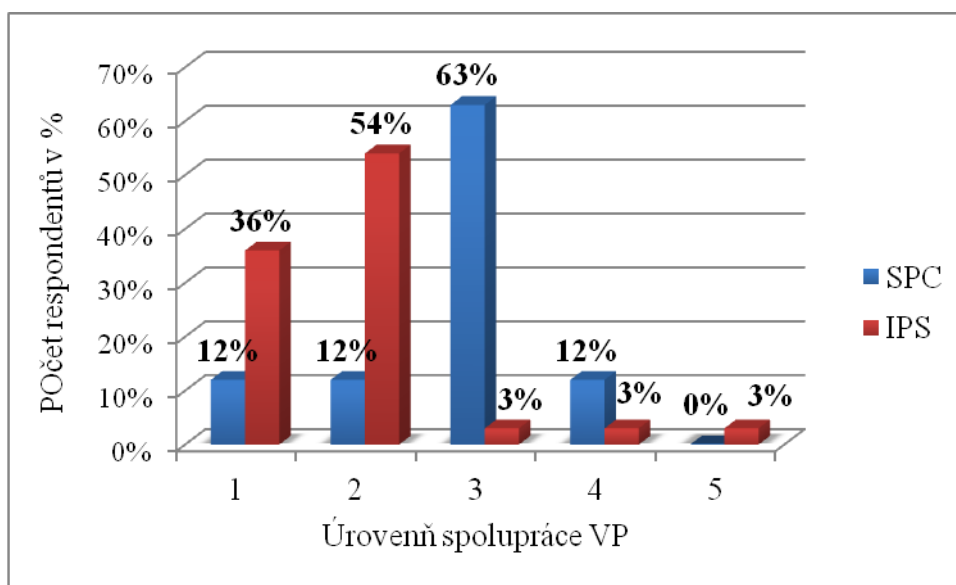
Graf č. 18: Využívání služeb PPP rodiči

Čtyři výchovní poradci (13 %) uvedli, že nemají informace o tom, zda rodiče a žáci využívají v rámci profesního poradenství služeb PPP. Není to sice velké množství, přesto je zarážející, že tyto údaje neznají. Naznačuje to v jejich případě nedostatečnou spolupráci s PPP v oblasti profesního poradenství. Nejvíce výchovných poradců (13 respondentů, 41 %) se přiklonilo k názoru, že rodiče a žáci pomoc PPP při profesní orientaci nevyužívají. Dle dalších 11 respondentů (34 %) jsou služby PPP využívány jen v malé míře. Hojně podpory PPP využívají rodiče jen podle 4 z dotázaných výchovných poradců (12 %). Shrňme-li tyto informace, lze říci, že PPP nejsou v profesní orientaci žáků ZŠ praktických příliš využívány, potvrzuje to i šetření mezi žáky ZŠ praktických v Olomouckém kraji, ze kterého vyplynulo, že pouhých 6 % z dotázaných žáků využilo při volbě povolání pomoci PPP. (Haňková, 2010)

V předchozím textu jsme zhodnotily účast pedagogických pracovníků na profesním poradenství, spolupráci mezi IPS a SPC i míru užívání služeb PPP. Žáci ZŠ praktických

a jejich rodiče ovšem přichází nejčastěji do kontaktu s výchovnými poradci, jelikož jsou přítomni přímo na škole a jsou tak daleko dostupnější než ostatní složky poradenského systému. Následující text je věnován úrovni kooperace výchovných poradců s ostatními poradenskými zařízeními.

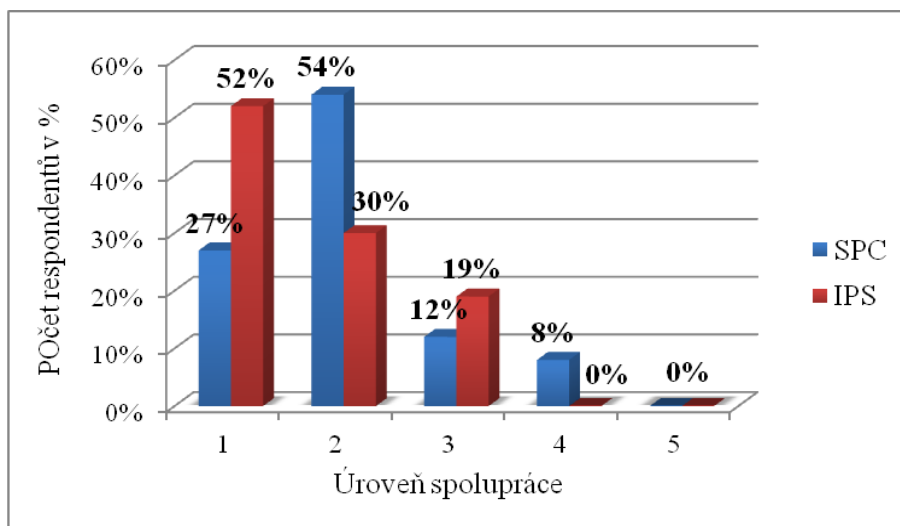
Poprosily jsme pracovníky IPS a SPC, aby ohodnotili úroveň spolupráce s výchovnými poradci ZŠ praktických při řešení profesní orientace žáků. Své názory respondenti vyznačovali na 5 bodové škále, kde první bod představoval dokonalou spolupráci bez veškerých obtíží a poslední bod žádnou spoluprací. Respondenti odpověděli následovně.

Graf č. 19: Úroveň spolupráce VP s IPS a SPC

Zatímco převážná část poradců IPS (90 %) ohodnotila spolupráci výchovných poradců ZŠ praktických jako dokonalou nebo jen s nepatrnými obtížemi, většina pracovníků SPC (63 %) ji uvedla jen jako průměrnou, s častějšími obtížemi. Největší problém vydí pracovníci obou poradenských zařízení v nedostatečné časové dotaci výchovných poradců, druhé místo zaujímá dle respondentů neuspokojivá informovanost výchovných poradců o možnostech využití služeb IPS a SPC. Příčinou neshod při vzájemné součinnosti je na třetím místě nedostatek zájmu ze strany výchovných poradců a nejmenší problémy vznikají dle poradců z nedostačujících znalostí výchovných poradců v oblasti profesního poradenství. Jeden pracovník IPS také vyjádřil jako překážku ve spolupráci s výchovným poradcem špatnou dostupnost IPS a nechť výchovného poradce cestovat s žáky delší dobu.

Aby nebyl pohled na spolupráci mezi výchovnými poradci a výše uvedenými poradenskými zařízeními jednostranný, zeptaly jsme se na hodnocení kooperace také výchovných poradců. Ti odpověděli následovně.

Graf č. 20: Úroveň spolupráce s IPS a SPC hodnocená VP

Výchovní poradci měli posoudit úroveň spolupráce s IPS a SPC na 5 bodové škále, kde první bod představoval dokonalou spolupráci, bez jakýchkoli obtíží a poslední bod znamenal téměř nulovou spolupráci. 5 výchovných poradců (16 %) uvedlo, že s IPS nespolupracuje a nemůže tedy hodnotit vzájemnou součinnost. Naprosto shodný počet výchovných poradců (nejednalo se ovšem o stejné výchovné poradce) uvedl totéž u SPC. Jak je z grafu patrné, hodnotí výchovní poradci mírně lépe pracovníky IPS, jejichž spolupráce nebyla nikým posouzena pod úroveň průměru. Zároveň více než polovina výchovných poradců uvedla spolupráci s IPS jako dokonalou, bez obtíží, zatímco SPC takto respondenti ohodnotili jen ve 27 % případů. Je nutné ovšem dodat, že druhý bod škály představuje také kvalitní spolupráci, ve které se vyskytují jen občasné obtíže a v tomto bodě byli lépe ohodnoceni pracovníci SPC. Lze tedy říci, že vzájemná spolupráce byla výchovnými poradci hodnocena pozitivně u obou poradenských zařízení.

4.3.4 Služby profesního poradenství poskytované v jednotlivých ročnících druhého stupně ZŠ praktické

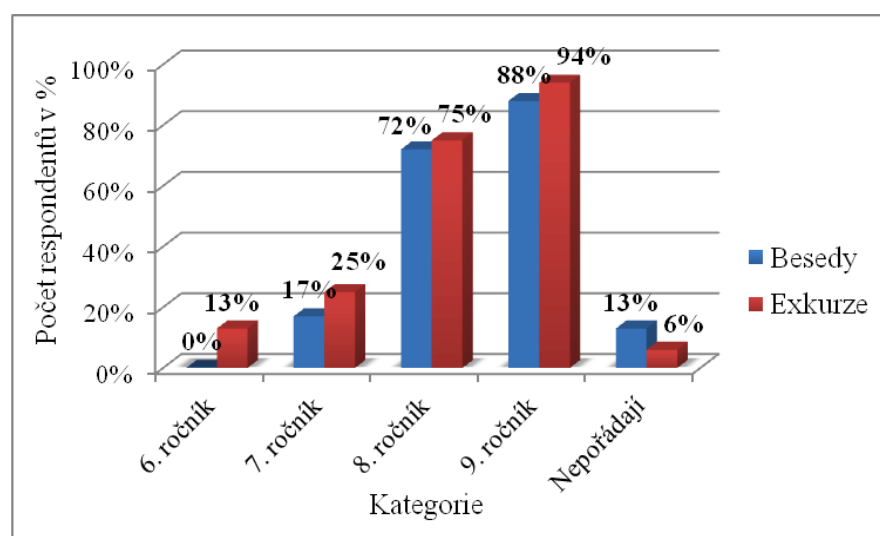
Tematický okruh Svět práce v RVP ZV-LMP je určený pro žáky 8. a 9. ročníků. Řada autorů se ale domnívá, že by měla být zvýšená pozornost věnována profesní orientaci žáků daleko dříve, dle Röderové (2010) nejpozději od 7. ročníku. Podle Vítkové (2007) je vhodné

již od 5. ročníku zjišťovat u žáků jejich profesní zájmy a rozvíjet reálné představy o jednotlivých povoláních. V následující části šetření jsme zjišťovaly, ve kterých ročnících jsou důležité aktivity profesního poradenství žákům ZŠ praktických poskytovány.

V dotazníkovém šetření uvedli výchovní poradci na druhém místě nejčastěji užívaných metod při profesním poradenství pořádání exkurzí na odborná pracoviště či školy a organizování besed s odborníky z praxe (nejvíce praktikují rozhovory a poskytují informační materiály). Zeptaly jsme se jich na ročníky, ve kterých tyto aktivity realizují.

Tabulka č. 14: Organizace besed a exkurzí

Kategorie	Besedy	Početnost v %	Exkurze	Početnost v %
6. ročník	0	0 %	4	13 %
7. ročník	5	17 %	8	25 %
8. ročník	23	72 %	24	75 %
9. ročník	28	88 %	30	94 %
Nepořádají	4	13 %	2	6 %
Celkový počet respondentů	32	100 %	32	100 %

Graf č. 21: Organizace besed a exkurzí

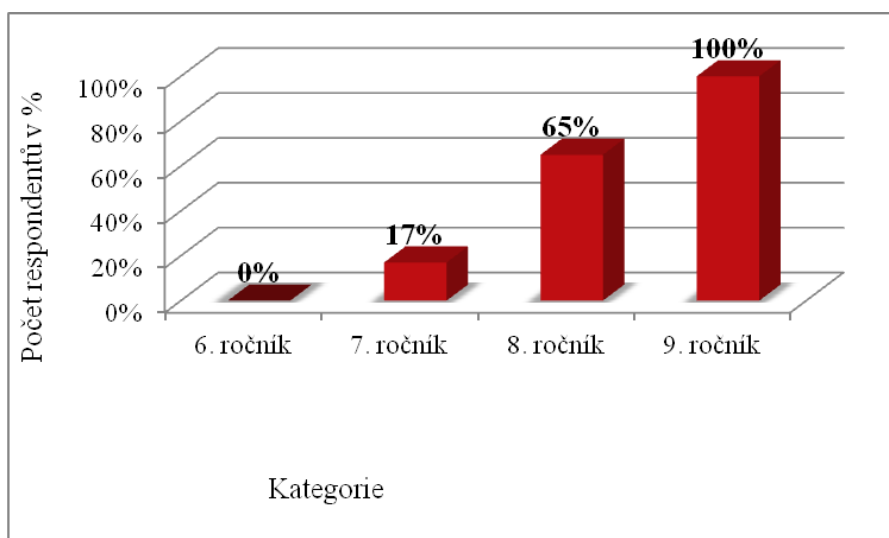
Exkurze na pracoviště či do škol a besedy s odborníky z praxe pomáhají výrazným způsobem žákům vytvořit si reálné představy o jednotlivých povoláních, včetně potřebné přípravy na ně. Výchovní poradci pořádají nepatrně více exkurze než besedy. 4 respondenti (13 %) nepořádají besedy vůbec a exkurze neorganizují jen 2 výchovní poradci (6 %). Jak je z grafu patrné, mezi mírou pořádání exkurzí a besed a jednotlivými ročníky druhého stupně

existuje přímá úměra. S vyššími ročníky stoupá také početnost exkurzí a besed pořádaných výchovnými poradci. V 9. ročníku připravuje besedy 28 respondentů (88 %) a exkurze 30 respondentů (94 %). V 8. ročníku se v případě besed počet snížil na 23 výchovných poradců (72 %), u exkurzí došlo k poklesu na 24 respondentů (75 %). Ačkoli je vhodné utvářet reálné představy žáků o povoláních již od počátku druhého stupně ZŠ praktické, početnost realizovaných exkurzí a besed v 6. a 7. ročnících výrazně klesá. V sedmém ročníku pořádá besedy jen 5 z dotázaných výchovných poradců (17 %), v případě exkurzí se jedná o 8 respondentů (25%). V šestém ročníku pak žádný z výchovných poradců neorganizuje pro žáky besedy a exkurze jsou realizovány v případě 4 ZŠ praktických (13 %).

Hodnotné informace mohou žákům poskytnout také nejrůznější veletrhy škol. Jejich výhodou je časová úspora, jelikož se žáci mohou v krátkém časovém úseku blíže seznámit s větším množstvím dostupných škol. Jednotlivé školy jsou navíc představovány nejen svými pedagogy, ale také žáky či absolventy. Ti mají k žákům ZŠ praktických věkově blíže a jejich sdělení může být tedy lépe přijímáno. Zjišťovaly jsme, zda výchovní poradci ZŠ praktických se svými žáky veletrhy navštěvují a pokud ano, ve kterých ročnících.

Tabulka č. 15: Návštěva veletrhů středních škol

Kategorie	Počet odpovědí	Početnost v %
6. ročník	0	0 %
7. ročník	4	17 %
8. ročník	15	65 %
9. ročník	23	100 %
Veletrhy navštěvuje	23	72 %
Celkový počet respondentů	32	100 %

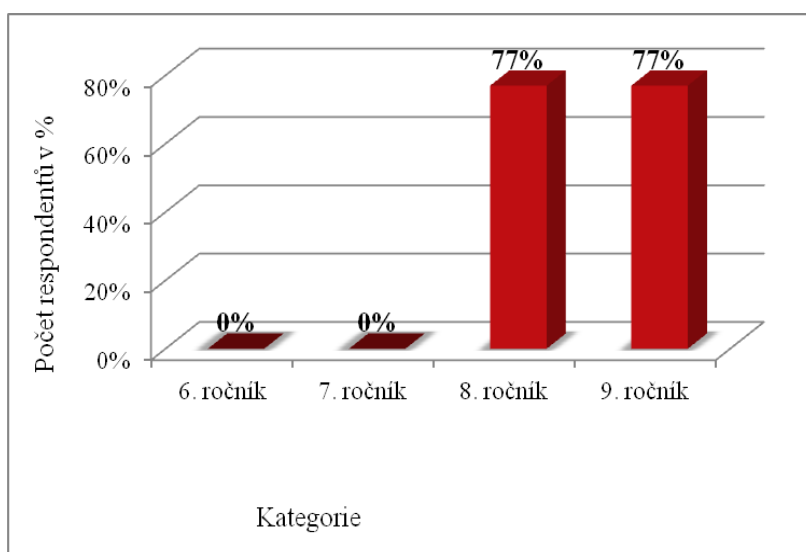
Graf č. 22: Návštěva veletrhů středních škol

9 ZŠ praktických (28 %) veletrhy s žáky nenavštěvuje v žádném z ročníků. Někteří z respondentů uvedli jako důvod absenci veletrhů škol v blízkosti ZŠ praktické, jeden výchovný poradce se také zmínil, že pořádají pro rodiče a žáky setkání se zástupci různých škol a není tedy nutné veletrhy navštěvovat. Jelikož jsou veletrhy škol určeny zejména k podávání informací o dostupných školách a žákům mohou pomoci až v okamžiku, kdy vědí alespoň směr, kterým se chtějí po ukončení ZŠ praktické ubírat, předpokládaly jsme, že výchovní poradci budou s žáky veletrhy navštěvovat zejména v závěrečných ročnících, což se nám také potvrdilo. Žáci šestého ročníku s výchovnými poradci na veletrhy škol nechodí vůbec. V sedmém ročníku již někteří poradci veletrhy navštěvují (4 respondenti, 17 %), ale stále se jedná o malý počet. 15 respondentů (65 %) v šetření uvedlo, že s žáky chodí na veletrhy v 8. ročníku. Nejvíce výchovní poradci pořádají návštěvy veletrhů v devátých ročnících, uvedlo to v dotazníku 23 respondentů (100 %).

IPS poskytují pro žáky ZŠ praktických řadu služeb, kterých lze při profesní orientaci využít. Nabízí nejen podrobné informace o nabídce škol a aktuální situaci na trhu práce, mají ale také k dispozici nejrozličnější videozáznamy představující jednotlivá povolání a poskytují řadu testů vztahujících se k volbě povolání. Jejich služby jsou prospěšné i u nižších ročníků druhého stupně ZŠ praktických. Do jaké míry jsou však využívány, popisuje následující text.

Tabulka č. 16: Návštěva IPS z pohledu VP

Kategorie	Počet odpovědí	Početnost v %
6. ročník	0	0 %
7. ročník	0	0 %
8. ročník	17	77 %
9. ročník	17	77 %
IPS navštěvuje	22	69 %
Celkový počet respondentů	32	100 %

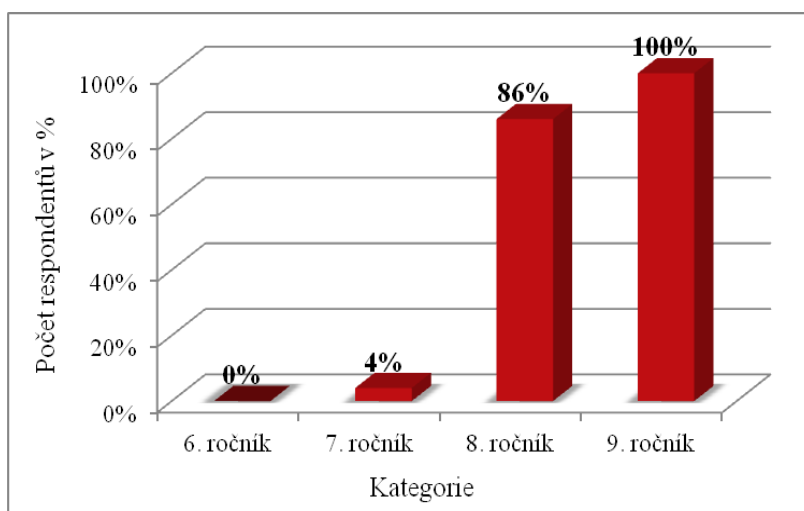

Graf č. 23: Návštěva IPS z pohledu VP

IPS navštěvuje s žáky 22 ZŠ praktických (69 %). Z těchto škol uvedlo 17 výchovných poradců (77 %), že tak činí v 8. ročníku, stejný počet poradců vodi žáky do IPS v 9. ročníku. V průběhu 6. a 7. ročníku se žáci s výchovnými poradci do IPS nedostanou na žádné z dotázaných ZŠ praktických. Pro porovnání jsme se na stejnou záležitost zeptaly také pracovníků IPS, jejich odpovědi shrnuje následující tabulka a graf.

Tabulka č. 17: Návštěvnost IPS z pohledu IPS

Kategorie	Počet odpovědí	Početnost v %
6. ročník	0	0 %
7. ročník	1	4 %
8. ročník	24	86 %
9. ročník	28	100 %
Celkový počet respondentů	28	100 %

Graf č. 24: Návštěvnost IPS z pohledu IPS

Na rozdíl od výchovných poradců uvedlo jedno IPS (4 %), že jeho služeb využívají i žáci 7. ročníků ZŠ praktických. S žáky 8. ročníků spolupracuje 24 pracovníků IPS (86 %). Všichni respondenti pak poskytují poradenské služby žákům 9. ročníků. Ačkoly jsou mezi respondenty z řad pracovníků IPS a výchovných poradců nepatrné rozdíly, lze říci, že se žáci ZŠ praktických ke službám IPS dostávají až v posledních dvou ročnících druhého stupně.

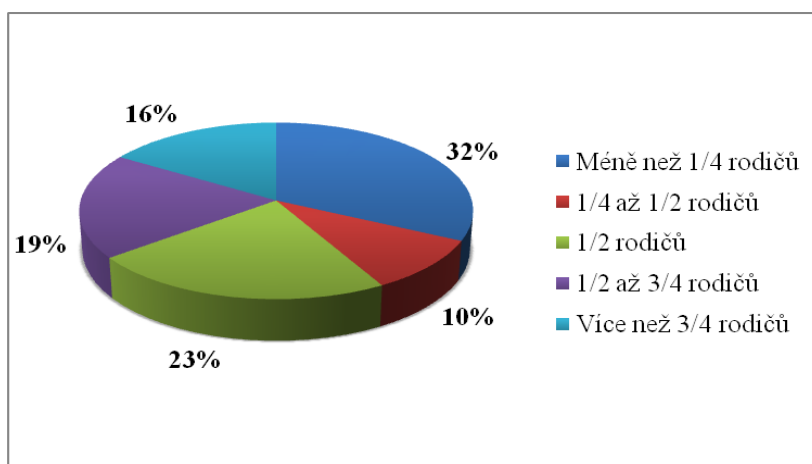
4.3.5 Spolupráce rodičů v oblasti profesní orientace žáků

Žáky ZŠ praktických při rozhodování o další vzdělávací cestě ovlivňuje celá řada faktorů, mezi něž patří i rodiče. Míru jejich spolupráce s poradenskými pracovníky jsme zjišťovaly v poslední části našeho šetření.

V první řadě nás zajímal pohled výchovných poradců na tuto problematiku. Poprosily jsme je, aby odhadli, kolik rodičů žáků druhého stupně má zájem s nimi osobně řešit další vzdělávání svých dětí. Výchovní poradci odpovídali následovně.

Tabulka č. 18: Počet rodičů spolupracujících s VP

Kategorie	Počet odpovědí	Početnost v %
Méně než 1/4 rodičů	10	32 %
1/4 až 1/2 rodičů	3	10 %
1/2 rodičů	7	23 %
1/2 až 3/4 rodičů	6	19 %
Více než 3/4 rodičů	5	16 %
Celkový počet respondentů	31	100 %

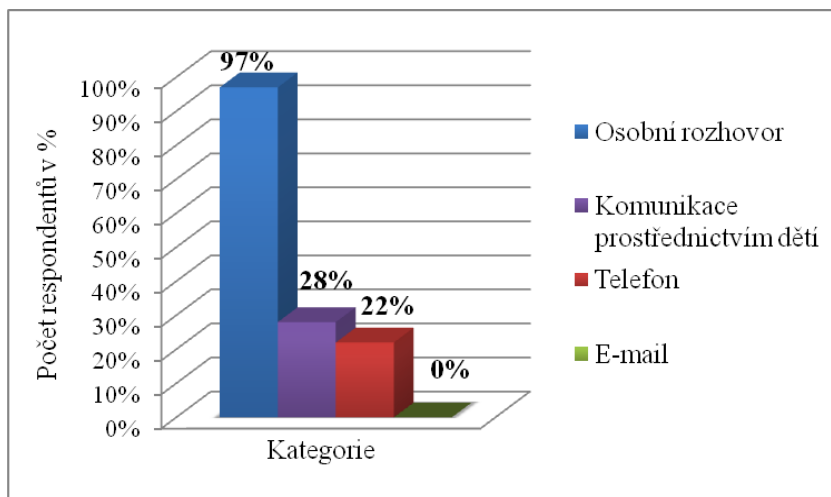
Graf č. 25: Počet rodičů spolupracujících s VP

Nejvíce dotázaných výchovných poradců (10 respondentů, 32 %) má pocit, že o spolupráci jeví zájem jen necelá čtvrtina rodičů žáků ZŠ praktických. Mezi všemi dalšími možnostmi, které mohli výchovní poradci v dotazníku označit, není značný rozdíl. 7 respondentů (23 %) spolupracuje s polovinou rodičů, 6 výchovných poradců (19 %) pociťuje zájem ze strany rodičů v $\frac{1}{2}$ až $\frac{3}{4}$ případů. Více než tři čtvrtiny rodičů projevují zájem na profesní orientaci svých dětí v 5 ZŠ praktických (16 %) a nejméně respondentů 3 (10 %) uvedlo, že se zájem rodičů pohybuje v rozmezí $\frac{1}{4}$ až $\frac{1}{2}$ případů. Jelikož jsou si získané údaje velmi blízké, nelze jistě určit, která z variant je nejvíce platná. Sami výchovní poradci uváděli, že se jim spolupráce rodičů obtížně hodnotí, jelikož většina z nich potřebuje pomoc s vyplněním přihlášek na školy a nezbyvá jim tedy nic jiného než služeb výchovného poradce využít. Navíc dle některých respondentů rodiče raději spolupracují s třídními učiteli než s výchovnými poradci a součinnost zahájí až v okamžiku, kdy jsou k tomu výslovně výchovným poradcem vyzváni.

Výchovných poradců jsme se ptaly také na formu komunikace, kterou rodiče nejčastěji volí při řešení dalšího vzdělávání svých dětí. Odpovědi jsou následující.

Tabulka č. 19: Forma komunikace s rodiči

Kategorie	Počet odpovědí	Početnost v %
Osobní rozhovor	31	97 %
Telefon	7	22 %
E-mail	0	0 %
Komunikace prostřednictvím dětí	9	28 %
Celkový počet respondentů	32	100 %

Graf č. 26: Forma komunikace s rodiči

Rodiče s výchovnými poradci nejčastěji jednají osobně, tuto formu komunikace potvrdilo 31 respondentů (97 %). Několik výchovných poradců se ale vyjádřilo, že s nimi rodiče osobně komunikují až na jejich vyzvání, nikoli z vlastní iniciativy. Navíc je někdy velmi problematické domluvit se s nimi na schůzce a často se stává, že se rodiče nedostaví tak, jak bylo domluveno.

Prostřednictvím dětí jednají rodiče s 9 z dotázaných respondentů (28 %). Podobné množství výchovných poradců (7 respondentů, 22 %) uvedlo, že rodiče nejčastěji komunikují přes telefon. Toto poměrně malé množství odpovídá tvrzení výchovných poradců, že rodiče vyhledávají jejich pomoc především v oblasti vyplňování přihlášek na školy, což se nedá uskutečňovat telefonicky. Navíc telefonní hovor předpokládá iniciativu ze strany rodičů a jak již výchovní poradci uvedli, jsou to především oni, kdo musí spolupráci s rodiči navázat.

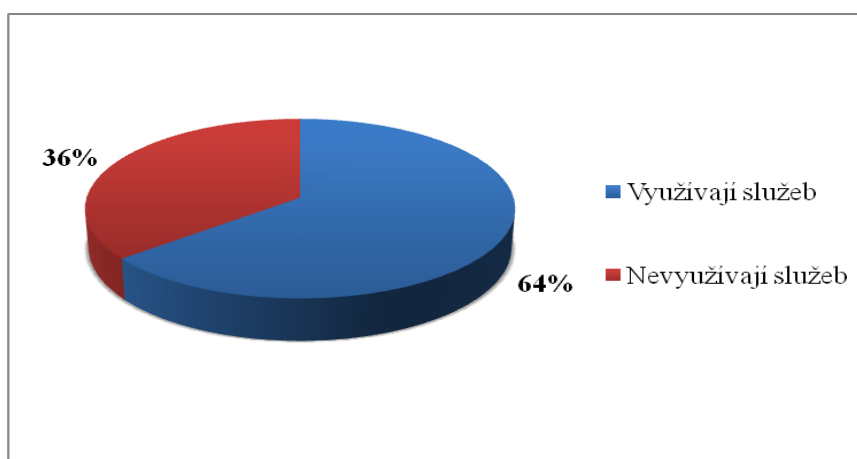
Žádný z rodičů neupřednostňuje komunikaci prostřednictvím elektornické pošty. Je to poměrně překvapivý výsledek, vezmeme-li v úvahu, že 88 % výchovných poradců má pro poradenskou činnost k dispozici počítač s připojením k internetu a může tak rodičům snadno a rychle odpovídat. Možnou příčinou může být jednak nezájem ze strany rodičů, mohou to ale být i nedostatečně uvedené kontakty na výchovné poradce na internetových stránkách školy. Samy jsme se o tom přesvědčily, když jsme hledaly adresy ZŠ praktických pro naše šetření. Většinou je na stránkách uvedeno jen jméno výchovného poradce, případně telefonní číslo do jeho kabinetu. E-mailová adresa ovšem bývá společná pro celou školu, někdy i zvlášť na vedení školy. Pokud chce rodič řešit s výchovným poradcem osobní věci a nepřeje si, aby se tyto informace dostaly mimo výchovného poradce, nemůže

se prostřednictvím elektronické pošty obrátit jen na něj. Pouze nepatrné množství ze škol, které jsme na internetu vyhledávaly, uvádělo také e-mail výlučně na výchovného poradce.

Jak jsme již výše uvedly, o služby poskytované IPS mají největší zájem výchovní poradci. Využívat je ovšem mohou také sami rodiče. Do jaké míry se tak děje shrnuje následující text.

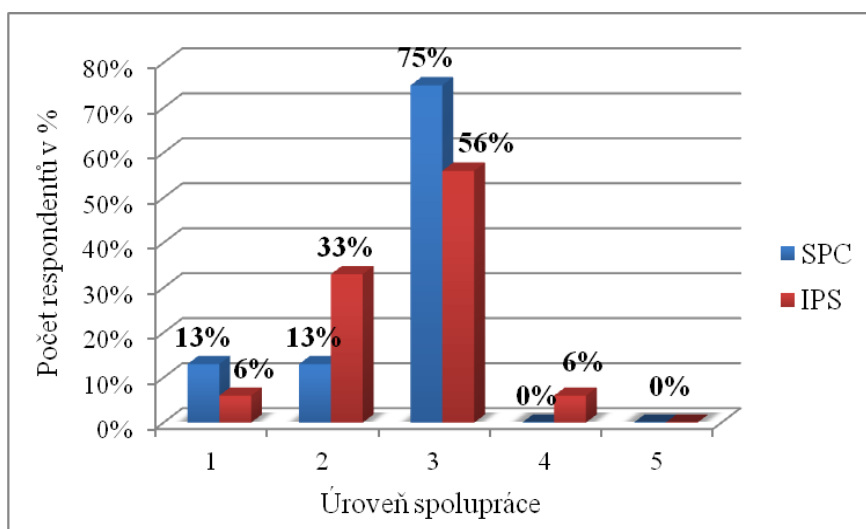
Tabulka č. 20: Užívání služeb IPS rodiči

Kategorie	Počet odpovědí	Početnost v %
Využívají služeb	18	64 %
Nevyužívají služeb	10	36 %
Celkový počet respondentů	28	100 %

Graf č. 27: Užívání služeb IPS rodiči

Dle 18 pracovníků IPS (64 %) rodiče žáků ZŠ praktických zájem o služby poskytované střediskem mají. Nechaly jsme tyto respondenty (a pro porovnání ještě pracovníky SPC) ohodnotit úroveň spolupráce s rodiči na 5 bodové škále. Bod 1 představoval naprosto bezproblémovou spolupráci, poslední bod znamenal nejhorší hodnocení spolupráce. Pracovníci IPS a SPC vnímají vzájemnou kooperaci následovně.

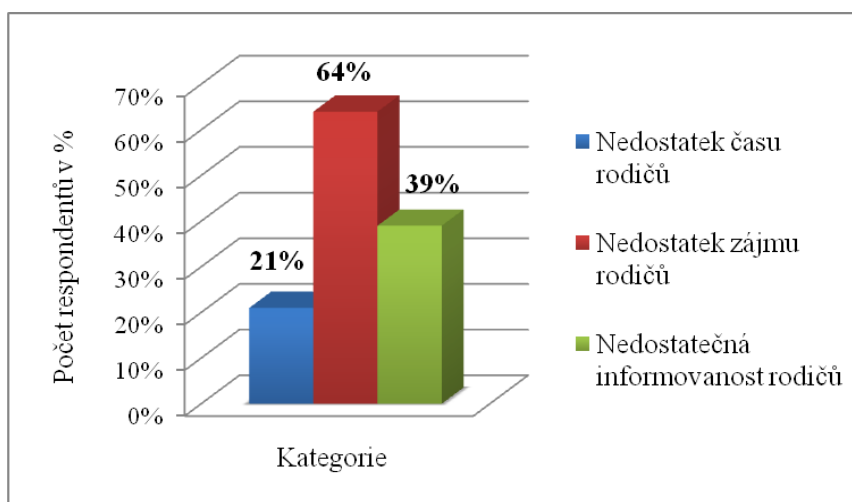
Graf č. 28: Úroveň spolupráce rodičů s IPS a SPC

Většina SPC (75 %) uvedla úroveň spolupráce s rodiči jako průměrnou, spojenou s častějšími obtížemi. Nikdo z pracovníků SPC ovšem neohodnotil rodiče hůře než bodem 3 a jejich spolupráci tak lze celkově hodnotit jako pozitivní. Všichni poradci SPC se v dotazníkovém šetření shodli, že rodiče nejčastěji volí při řešení dalšího vzdělávání svých dětí osobní setkání. Komunikaci prostřednictvím telefonu uvedlo pouze jedno SPC.

Pracovníci IPS také hodnotí spolupráci rodičů spíše jako průměrnou (10 respondentů, 56 %). Na rozdíl od SPC ovšem jeden respondent hodnotí součinnost jako špatnou, spojenou s velmi častými obtížemi, čemuž na škále odpovídal bod 4. Zeptaly jsme se všech pracovníků IPS, ve kterých oblastech vidí příčiny problémů při spolupráci s rodiči žáků ZŠ praktických. Získané odpovědi shrnuje následující tabulka a graf.

Tabulka č. 21: Příčiny obtíží při spolupráci rodičů s IPS

Kategorie	Počet odpovědí	Početnost v %
Nedostatek času rodičů	6	21 %
Nedostatek zájmu rodičů	18	64 %
Nedostatečná informovanost rodičů	11	39 %
Celkový počet respondentů	28	100 %

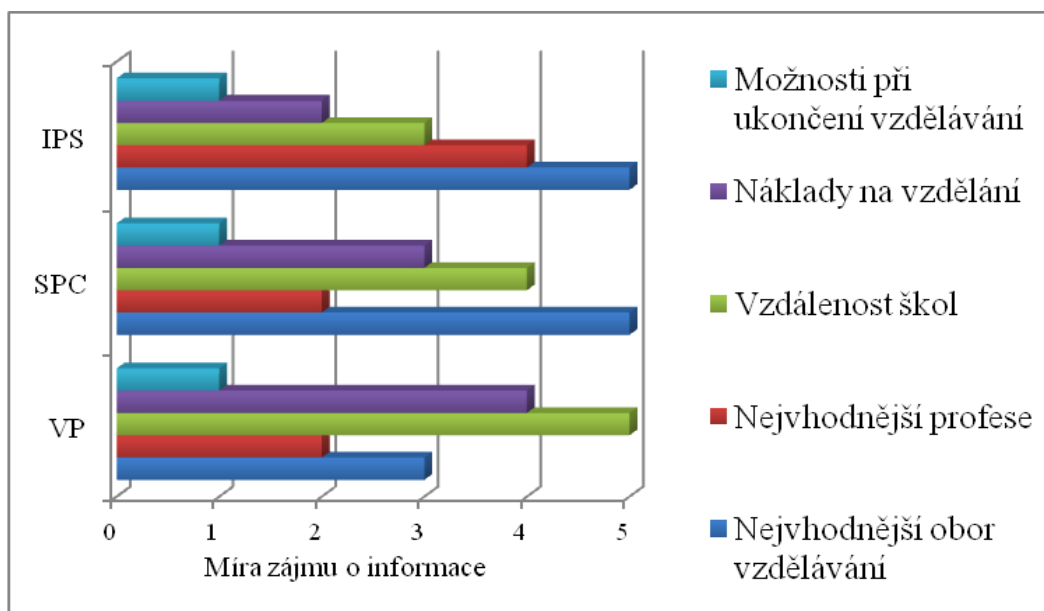
Graf č. 29: Příčiny obtíží při spolupráci rodičů s IPS

Jak můžeme snadno vyčíst z gravu, pracovníci IPS považují za nejčastější příčinu obtíží při spolupráci s rodiči nedostatek zájmu ze strany rodičů. Tuto možnost uvedlo 18 respondentů (64 %). Vliv má i nedostatečná informovanost rodičů o možnostech spolupráce s IPS. Jako přítěž ji uvedlo 11 pracovníků IPS (39 %). Bylo by vhodné zlepšit povědomí rodičů o existenci a nabízených službách IPS, na čemž se výrazně mohou podílet zejména výchovní poradci ZŠ praktických, kteří jsou s rodiči v kontaktu nejvíce. Nejmenší problém vidí poradci IPS ve velkém časovém vytížení rodičů. V dotazníkovém šetření tuto možnost jako příčinu obtíží při spolupráci uvedlo 6 respondentů (21 %). 9 pracovníků IPS (21 %) sdělilo navíc ještě další důvody, které dle nich kooperaci komplikují. Jedná se o vzdálenost IPS od místa bydliště rodičů a žáků, nereálné představy rodičů o budoucnosti svých dětí a také neschopnost dodržet domluvené termíny. Jedním z uvedených důvodů byla i spokojenost rodičů s činností výchovních poradců, čímž se služby IPS staly pro tyto rodiče zbytečnými.

V závěru této oblasti šetření se pokusíme shrnout informace od výchovních poradců, pracovníků SPC i poradců IPS o typech informací, o něž je mezi klienty největší zájem. Všichni respondenti měli určit pořadí pěti druhů informací podle zájmu ze strany klientů. Jednalo se o následující oblasti informací:

- nejvhodnější obor pro dané dítě s ohledem na jeho zájmy a vzdělávací výsledky,
- nejvhodnější profese s ohledem na trh práce,
- vzdálenost jednotlivých škol od místa bydliště žáka,
- náklady potřebné na vzdělávání na určité škole,

možnosti, které žák má, pokud nebude ve vzdělávání pokračovat.

Graf č. 30: Pořadí žádaných informací dle míry zájmu

O informace dosahující v grafu k bodu 5 byl dle respondentů mezi klienty největší zájem, naopak informace pod bodem 1 byly žádány nejméně.

Jak je patrné, klienti IPS, SPC i výchovných poradců se nejméně zabývají možnostmi, které žákovi vyvstanou, rozhodne-li se již nepokračovat ve vzdělávání.

S žáky a jejich rodiči jsou nejvíce v kontaktu výchovní poradci, jejich odpovědi tedy nejlépe vystihují oblasti zájmu rodičů a žáků. Dle výchovných poradců se rodiče v první řadě ptají na vzdálenost vhodných škol od místa bydliště. Tento výsledek není překvapivý, vezmeme-li v úvahu, že ZŠ praktickou navštěvují žáci s lehkým mentálním postižením, kteří nemají k dispozici tak širokou nabídku škol ve středním vzdělávání, jako je tomu u intaktní populace. Řada vhodných škol bývá často vzdálená od bydliště žáků a ti by tak museli bydlet na internátech, což je pro řadu rodin nevyhovující skutečnost. Druhou nejčastěji diskutovanou oblastí jsou finanční náklady, které by vyžadovalo zvolené vzdělávání. I tato otázka úzce souvisí s umístěním vhodných škol, jelikož internátní pobyt značně zvyšuje náklady celého vzdělávání. Až na třetím místě se rodiče zajímají o vhodný obor vzdělávání pro své dítě a čtvrté místo zaujímají dotazy na vhodnou profesi s ohledem na aktuální vývoj trhu práce. Tato situace není zcela ideální. Dle Novotné (2010) existuje u žáků ZŠ praktických velké riziko předčasného ukončení vzdělávání, je tedy nutné, aby žáci zvolili školu a obor uvážlivě, s ohledem na své schopnosti, dovednosti, zájmy, ale i na požadavky

trhu práce. Tyto otázky jsou stěžejní, přesto je dle výchovných poradců vytlačuje problematika financí a vzdálenosti vybíraných školy. Jedná se samozřejmě také o významné faktory a některým rodinám nezbyvá nic jiného než řešit na prvním místě finanční situaci rodiny. Přesto by bylo žádoucí změnit priority rodičů, kteří ovlivňují rozhodování svých dětí o dalším vzdělávání.

Situace je jiná v případě SPC, dle kterých se rodiče nejvíce zajímají o obor vhodný pro jejich dítě. Je to zřejmě dáno tím, že SPC jednájí zejména s rodiči, kteří aktivně projeví zájem řešit otázku profesní orientace svých dětí a mají více na paměti limity plynoucí z jejich handicapu. Na druhém a třetím místě se rodiče v SPC ptají na vzdálenost jednotlivých škol a na náklady potřebné na vzdělání. Vývoj trhu práce je zajímavá až na čtvrtém místě. Tato varianta odpovědí je již přijatelnější než v případě údajů získaných od výchovných poradců. Naznačuje, že rodiče spolupracující se SPC více přemýšlí nad možnostmi svých dětí a zajímá je zejména obor, ve kterém by měli jejich děti šanci v budoucnu vyniknout.

Nejideálněji se jeví situace u IPS. Klienti mají zájem v první řadě o informace týkající se vhodných oborů vzdělávání. Na druhém místě je největší zájem o v hodné profese s ohledem na vývoj trhu práce. Až po těchto typech informací se klienti ptají na vzdálenost uvažovaných škol a údaje o možných nákladech na vzdělání je zajímají na předposledním místě. Toto pořadí je ovšem velmi ovlivněno klientelou IPS. Jak jsme již výše rozebíraly, nejvíce s IPS spolupracují výchovní poradci ZŠ praktických, kteří střediska sice navštěvují s žáky, ale zřejmě oni nejvíce kladou otázky pracovníkům IPS. Jelikož poskytují profesní poradenství celé řadě žáků, není překvapivé, že se zajímají zejména o dostupné profese a obory a informace o nákladech na vzdělávání nejsou v popředí jejich zájmu. Tato oblast je záležitostí spíše konkrétních rodin.

4.4 Shrnutí výsledků šetření

Jak jsme uvedly již v úvodu analýzy výsledků šetření, zjišťované informace jsme rozdělily dle jejich charakteru do 5 oblastí.

První část šetření se zabývala formami a metodami práce, které výchovní poradci ZŠ praktických užívají v rámci profesního poradenství. Zahrnuly jsme sem i náhled na úroveň znalostí výchovných poradců z oblasti profesního poradenství, které jsou předpokladem aktivního užívání různorodých metod.

V úvodu šetření jsme si daly za cíl zjistit z této oblasti odpověď na následující otázku. *Využívají výchovní poradci při profesním poradenství také náročnějších metod, jako jsou testy a dotazníky zájmů a schopností či organizace exkurzí a besed s odborníky z praxe?*

Ačkoli výchovní poradci hojně pořádají pro žáky exkurze na odborná pracoviště či do škol a organizují besedy s odborníky z praxe, dalším náročnějším technikám využitelným v poradenství se vyhýbají. Dotazníky a metodu pozorování využívá jen polovina z dotázaných výchovných poradců, testy vztahující se k volbě povolání užívá necelá čtvrtina. Jelikož se většina výchovných poradců průběžně vzdělává a pracovníci IPS i SPC ohodnotili úroveň jejich znalostí z oblasti profesního poradenství kladně, nelze považovat za příčinu nedostatečného užívání náročnějších technik profesního poradenství nevyhovující vědomosti výchovných poradců. Za jednu z příčin lze ovšem pokládat nedostatečný časový prostor, který výchovní poradci pro profesní poradenství mají. Touto otázkou se blíže zabývala další z oblastí našeho šetření.

Druhá část šetření byla věnována materiálnímu vybavení a časovým možnostem výchovných poradců. Hledaly jsme zejména odpovědi na tuto otázku:

Mají výchovní poradci odpovídající časovou dotaci a materiální vybavení pro profesní poradenství?

Šetření naznačilo, že výchovní poradci nemají odpovídající časový prostor na poradenskou činnost v oblasti profesní orientace žáků. Lehce nadpoloviční většina výchovných poradců vyslovila potřebu snížit počet vyučovacích hodin ve prospěch zkvalitnění poradenské činnosti. Ta by v případě větší časové dotace mohla obsahovat i více poradenských aktivit, které jsou v současné době výchovnými poradci využívány jen minimálně. Výchovní poradci nepotvrdili, že by je administrativní záležitosti spojené s výkonem poradenství zatěžovali natolik, aby jim nezbyl čas na samotné poradenství. Vzhledem k tomu, že profesní poradenství zaujímá polovinu poradenských aktivit značné části výchovných poradců, bylo by vhodné v budoucnu zajistit poradcům větší časový prostor.

Z hlediska materiálního vybavení je pro necelých 80 % výchovných poradců důležitý především samostatný kabinet. Zde se projevil určitý nedostatek, jelikož vlastní kabinet má jen lehce nadpoloviční většina výchovných poradců. Z výpočetní techniky mají výchovní poradci v kabinetu k dispozici nejčastěji počítač s připojením k internetu. V polovině případů je dostupná i tiskárna. Scanner se nachází jen v necelé čtvrtině kabinetů výchovných poradců, z nichž někteří sídlí v kanceláři školy, kde se tato zařízení vyskytují běžně. Jako nedostačující

můžeme ohodnotit vybavení kabinetů testy a počítačovými programy zaměřenými k volbě povolání. K dispozici je má asi jen čtvrtina výchovných poradců. Tato situace ovšem není zapříčiněna jen zájmem či nezájmem výchovných poradců, ale také ochotou ředitelů škol do příslušného vybavení investovat. Jako velký nedostatek hodnotíme také vybavení pracoven výchovných poradců telefony, které má k dispozici jen 72 % výchovných poradců. Chtějí-li rodiče žáků mluvit jen s poradcem, může je odradit skutečnost, že nemají kontakt přímo na něj.

Třetí oblast šetření sledovala spolupráci mezi jednotlivými složkami podílejícími se na profesním poradenství žáků ZŠ praktických. Hledaly jsme odpověď zejména na tuto otázku:

Spolupracují výchovní poradci základních škol praktických v rámci profesního poradenství s IPS při Úřadu práce ČR?

78 % IPS v šetření potvrdilo, že s nimi spolupracuje více než polovina ZŠ praktických územně příslušných k jejich středisku. Poměrně vysokou účast potvrdili i výchovní poradci ZŠ praktických. 69 % z nich navštěvuje s žáky IPS v průběhu 8. a 9. ročníků. Největší zájem o služby IPS z řad pedagogických pracovníků, rodičů a žáků školy projeví právě výchovní poradci. Pracovníci IPS i výchovní poradci hodnotili vzájemnou kooperaci jako pozitivní, jen s občasnými obtížemi, které se dle pracovníků IPS vyskytují především z důvodu nedostatečné časové dotace výchovných poradců.

V šetření jsme navíc zjistily, že se malou měrou na profesní orientaci žáků ZŠ praktických podílí také SPC. Ta ovšem této oblasti poradenství věnují jen minimum pozornosti. Pomoc žákům s volbou povolání je spíše doplňkem jejich komplexní péče. Spolupráci s nimi hodnotí výchovní poradci pozitivně. Kooperaci SPC a IPS potvrdila třetina pracovníků těchto poradenských zařízení.

Profesní poradenství mohou žákům ZŠ praktických poskytovat také PPP. Dle výchovných poradců jejich služeb ovšem rodiče a žáci využívají jen minimálně. SPC uvedla, že v oblasti profesního poradenství s PPP nespolupracují, IPS tak činí v 39 % případů.

Předposlední oblast šetření se zabývala službami profesního poradenství poskytovanými v průběhu druhého stupně ZŠ praktické. Snažily jsme se odpovědět na tuto otázku:

Provádí se aktivity profesního poradenství u žáků základních škol praktických v průběhu celého druhého stupně?

Výchovných poradců jsme se zeptaly na organizaci exkurzí a besed s odborníky z praxe, na návštěvy veletrhů škol a IPS. Ze získaných údajů lze odpovědět snadno. Veškeré vyjmenované aktivity jsou směřovány převážně do 8. a 9. ročníků, přestože odborníci doporučují provádět je již od počátku druhého stupně. (srov. Vítková, 2007; Röderová, 2010) Žáci ZŠ praktických potřebují k učinění promyšleného rozhodnutí o další vzdělávací cestě dostatek času. Bylo by dobré, kdyby výše uvedené činnosti byly v budoucnu směřovány daleko více do nižších ročníků druhého stupně ZŠ praktické.

Závěrečná část šetření zjišťovala úroveň spolupráce rodičů na profesní orientaci žáků. Snažily jsme se odpovědět na následující otázku:

Spolupracují rodiče s poradci a poradenskými zařízeními při řešení profesní orientace svých dětí?

Odpovědět nelze jednoznačně. Dle třetiny výchovných poradců rodiče nespolupracují. Ostatní výchovní poradci uvedli, že s nimi rodiče komunikují, nejčastěji osobně, většinou je ale musí ke spolupráci vyzvat, v některých případech dokonce několikrát. Z IPS uvedlo součinnost s rodiči 64 % dotázaných. Pracovníci IPS ohodnotili spolupráci s rodiči jako průměrnou, s častějšími obtížemi. Největším problémem je dle nich nedostatečný zájem ze strany rodičů, méně pak špatná informovanost rodičů o možnostech využívání služeb IPS a nejmenší problém vidí v časových možnostech rodičů.

Zeptaly jsme se výchovných poradců a pracovníků IPS a SPC na oblasti informací, o které se rodiče nejvíce zajímají. Největší význam lze zřejmě přikládat odpovědím výchovných poradců, kteří jsou nejvíce v kontaktu s rodiči žáků a to i těch, kteří neprojevují zájem o řešení profesní orientace svých dětí. Dle výchovných poradců se rodiče nejvíce zajímají o vzdálenost jednotlivých škol od místa bydliště a náklady, které vzdělávání na určitých školách vyžaduje. O nejvhodnější obor s ohledem na možnosti a schopnosti žáků a o nejlepší profese s ohledem na vývoj trhu práce se rodiče zajímají až druhotně. Bylo by vhodné v budoucnu tento přístup změnit, jelikož správný výběr školy do značné míry určí také úspěch žáků ZŠ praktických v budoucím životě.

Závěr

Závěrečný ročník základní školy ukončuje jednu z životních etap žáků. Ti musí právě v tomto období rozhodnout o směru, kterým se dále budou ubírat. Výběr vzdělávací cesty a následného povolání výrazným způsobem ovlivní život každého člověka, je tedy důležité, aby byl proveden uvážlivě. Správné rozhodnutí nelze provést bez dostatečného množství informací a uvědomění si vlastních schopností, dovedností a zájmů. Vzhledem k nízkému věku žáků a jejich nedostatečné zralosti je zapotřebí fungujícího poradenského systému v oblasti profesní orientace. Tato potřeba je pak daleko vyšší u žáků základních škol praktických, kteří vyžadují jistá podpůrná opatření a nemají takové možnosti jako žáci z běžných základních škol.

Cílem této diplomové práce bylo zmapovat míru spolupráce mezi jednotlivými složkami poradenského systému včetně zájmu rodičů o profesní orientaci svých dětí. Větší pozornost byla věnována výchovným poradcům v oblasti jejich materiálního vybavení, časových možností a způsobů práce, jež v profesním poradenství využívají.

Šetření provedené mezi výchovnými poradci základních škol praktických, pracovníky speciálně pedagogických center a pracovníky informačních a poradenských středisek pro volbu a změnu povolání při Úřadu práce ČR poukázalo zejména na nedostatečné časové možnosti výchovných poradců a s nimi související nedostatečné užívání metod vhodných pro profesní poradenství. Poradenské aktivity v rámci profesního poradenství jsou směřovány zejména na žáky 8. a 9. ročníků, bylo by lépe uplatňovat je již od počátku druhého stupně. Žádoucí by bylo také posílit a vhodně nasměrovat úlohu rodičů v profesní orientaci dětí, která v současné době není zcela adekvátní.

Rozhodnutí, jež žáci v závěru základní školy praktické učiní, neurčí definitivně jejich roli v budoucím životě. Zásadně ale ovlivní směr, kterým se budou ubírat. Jeho změna vyžaduje značné úsilí a je tedy vhodné, aby byl hned od počátku nastaven vhodně k osobnosti každého žáka. Úloha fungujícího profesního poradenství je tedy nezastupitelná.

Seznam zkratk

MPSV	Ministerstvo práce a sociálních věcí
MŠMT	Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy
NÚV	Národní ústav pro vzdělávání, školské poradenské zařízení a zařízení pro další vzdělávání pedagogických pracovníků
IPS	Informační a poradenské středisko
PPP	Pedagogicko-psychologická poradna
RVP ZV	Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání
RVP ZV-LMP	Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání s přílohou upravující vzdělávání žáků s lehkým mentálním postižením
SPC	Speciálně pedagogické centrum
VP	Výchovný poradce
ZŠ	Základní škola

Seznam literatury

HAŇKOVÁ, Vladislava. *Profesní orientace žáků základní školy praktické*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci. Pedagogická fakulta. Ústav speciálněpedagogických studií, 2010. 61 s., 4 s. příloh. Vedoucí bakalářské práce Mgr. Oldřich Müller, Ph.D.

BARTOŇOVÁ, Miroslava. *Současné trendy v edukaci dětí a žáků se speciálními vzdělávacími potřebami v České republice*. 1. vyd. Brno: MSD, 2005. ISBN 80-86633-37-3.

BARTOŇOVÁ, Miroslava, BAZALOVÁ, Barbora, PIPEKOVÁ, Jarmila. *Psychopedie: texty k distančnímu vzdělávání*. 2. vyd. Brno: Paido, 2007. ISBN 978-80-7315-161-4.

BARTOŇOVÁ, Miroslava, PIPEKOVÁ, Jarmila, VÍTKOVÁ, Marie. *Strategie ve vzdělávání žáků s mentálním postižením v odborném učilišti a na praktické škole*. 1. vyd. Brno: MSD, 2007. ISBN 978-80-7392-011-1.

BUBÍKOVÁ, Milena. Úkoly výchovného poradce v souvislosti s volbou povolání. In MERTIN, Václav, et al. *Poradce k volbě povolání pro výchovné poradce a učitele na ZŠ*. Praha: Josef Raabe, 2002. ISBN 80-86307-12-3.

CIPROVÁ, Jarmila. Výchova k volbě povolání v praxi základní školy. In POPELKOVÁ, Jana, ed. *Výchovný poradce: sborník příspěvků z Kongresu výchovného poradenství: Pardubice 25.-26. dubna 2006*. 1. vyd. Praha: Národní vzdělávací fond, 2006. ISBN 80-86728-31-5.

DOLEŽEL, Rudolf. Zaměstnávání osob s mentálním postižením. In DOLEŽEL, Rudolf, VÍTKOVÁ, Marie. *Zaměstnávání osob se zdravotním postižením: příručka pro zaměstnavatele k projektu OPR LZ 3.1. „Aktivizační a vzdělávací centrum“*. Brno: Paido, 2007. ISBN 978-80-7315-143-0.

FRANIOK, Petr. *Vzdělávání osob s mentálním postižením*. 3. doplněné vyd. Ostrava: Ostravská univerzita, 2008. ISBN 978-80-7368-622-2.

HADJ MOUSSOVÁ, Zuzana. *Úvod do speciálního poradenství*. Liberec: Technická univerzita v Liberci, 2002. ISBN 80-7083-659-8.

HLOUŠKOVÁ, Lenka., GBELEC, Ondřej. *Vzdělávání poradců v České republice: výzkumná zpráva*. 1. vyd. Praha: Národní vzdělávací fond, 2004. ISBN 80-86728-15-3.

HORSKÁ, Miluše. Systém kariérového poradenství u žáků se zdravotním postižením. In RÖDEROVÁ, Petra, NOVOTNÁ, Petra, HORSKÁ, Miluše. *Studijní materiál pro výchovné poradce – účastníky kurzu „Výchovné a kariérové poradenství u žáků se zdravotním postižením“*. Praha: IPPP ČR, 2010. ISBN 978-80-86856-64-3.

CHRÁSKA, Miroslav. *Metody pedagogického výzkumu: základy kvantitativního výzkumu*. 1. vyd. Praha: Grada, 2007. ISBN 978-80-247-1369-4.

CHRÁSKA, Miroslav. *Základy výzkumu v pedagogice*. 1. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého, 2000. ISBN 80-7067-287-0.

KLÍMOVÁ, Marta a kol. *Teorie a praxe výchovného poradenství*. 1. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1987.

KONEČNÁ, Irena. Diagnostické situace. In RÁDLOVÁ, Eva a kol. *Speciálně pedagogická diagnostika*. Ostrava: Montanex, 2004. ISBN 80-7225-114-7.

KOZÁKOVÁ, Zdeňka. *Psychopedie*. 1. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2005. ISBN 80-244-0991-7.

KUČEROVÁ, Anna. Poradenství v kontextu služeb pro osoby se specifickými potřebami. In *Poradenství pro osoby se zdravotním postižením*. 1. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2007. Sborníky. ISBN 978-80-244-1799-8.

LANGER, Stanislav. *Mentální retardace. Etiologie, diagnostika, profesiografie, výchova*. 3. přeprac. vyd. Hradec Králové: Kotva, 1996. ISBN 80-900254-8-X.

LIBERDOVÁ, Eva. *Možnosti pracovního uplatnění mladých lidí se zdravotním znevýhodněním: teorie a praxe*. [Česko: Eva Liberdová], 2010. ISBN 978-80-254-7568-3.

MEZERA, Antonín. *Pro jaké povolání se hodím? : jak si vybrat střední a vyšší odbornou školu a snad i budoucí povolání*. 2. aktualiz. vyd. Brno: Computer Press, 2008. ISBN 978-80-251-2395-9.

MPSV. *Poradenství pro volbu povolání a zaměstnání na úřadech práce v České republice*. 1. vyd. Praha: Národní vzdělávací fond, Národní informační středisko pro poradenství, 2005. ISBN 80- 86728-25-0.

MÜLLER, Oldřich. *Lehká mentální retardace v pedagogicko-psychologickém kontextu*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2001. ISBN 80-244-0207-6.

NOVOSAD, Libor. *Základy speciálního poradenství*. 2. vyd. Praha: Portál, 2006. ISBN 80-7367-174-3.

NOVOTNÁ, Petra. Role výchovného poradce na škole v oblasti kariérového poradenství. In RÖDEROVÁ, Petra, NOVOTNÁ, Petra, HORSKÁ, Miluše. *Studijní materiál pro výchovné poradce – účastníky kurzu „Výchovné a kariérové poradenství u žáků se zdravotním postižením“*. Praha: IPPP ČR, 2010. ISBN 978-80-86856-64-3.

OPATRÍLOVÁ, Dagmar. Profesionální poradenství. In KREJČÍŘOVÁ, Olga et al. *Problematika zaměstnávání občanů se zdravotním postižením: studijní texty: projekt Equal – rozšíření metodiky, národní a evropská spolupráce*. 1. vyd. Praha: Rytmus, 2005. ISBN 80-903598-1-7.

OPATRÍLOVÁ, Dagmar, ZÁMEČNÍKOVÁ, Dana. *Předprofesní a profesní příprava zdravotně postižených*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2005. ISBN 80-210-3718-0.

OPEKAROVÁ, Olga. *Kapitoly z výchovného poradenství: školní poradenské služby*. 2. upr. a dopl. vyd. Praha: Univerzita Jana Amose Komenského Praha, 2010. ISBN 978-80-86723-96-9.

PIPEKOVÁ, Jarmila a kol. *Kariérové poradenství pro žáky se zdravotním postižením*. 1. vyd. Praha: Institut pedagogicko-psychologického poradenství, 2004. ISBN 80-86856-01-1.

PROCHÁZKOVÁ, Lucie. *Podpora osob se zdravotním postižením při integraci na trh práce*. Brno: MSD, 2009. ISBN 978-80-7392-094-4.

PŘINOSILOVÁ, Dagmar. Diagnostika profesní orientace u jedinců se speciálními vzdělávacími potřebami. In VÍTKOVÁ, Marie et al. *Vzdělávání žáků se speciálními vzdělávacími potřebami I*. Brno: Paido, 2007. ISBN 978-80-7315-163-8.

RÖDEROVÁ, Petra. Pojetí speciální pedagogiky. Edukace žáků a studentů se zdravotním postižením. In RÖDEROVÁ, Petra, NOVOTNÁ, Petra, HORSKÁ, Miluše. *Studijní materiál*

pro výchovné poradce – účastníky kurzu „Výchovné a kariérové poradenství u žáků se zdravotním postižením.“ Praha: IPPP ČR, 2010. ISBN 978-80-86856-64-3.

ŠIKULOVÁ, Renata, MRÁZOVÁ, Eva, WEDLICOVÁ, Iva. *Pomáháme žákům s výběrem vzdělávací a profesní dráhy: metodická příručka pro učitele základních škol*. Most: Hněvín, 2007. ISBN 978-80-86654-20-1.

TRHLÍKOVÁ, Jana, ELIÁŠKOVÁ, Ivana. Volba střední školy a kariérové poradenství. In WALTEROVÁ, Eliška, GREGER, David et al. *Přechod žáků ze základní na střední školu: pohledy z výzkumů*. 1. vyd. Brno: Paido, 2009. ISBN 978-80-7315-179-9.

ÚLOVCOVÁ, Helena, STRÁDAL, Jiří. Role školy v procesu volby povolání. In MERTIN, Václav et al. *Poradce k volbě povolání: pro výchovné poradce a učitele ZŠ*. Praha: Josef Raabe, 2002. ISBN 80-86307-12-3.

VÁGNEROVÁ, Marie. *Psychopatologie pro pomáhající profese*. 3. rozš. a přeprac. vyd. Praha: Portál, 2004. ISBN 80-7178-802-3.

VALENTA, Milan. Diagnostické metody ve speciální pedagogice. In RÁDLOVÁ, Eva a kol. *Speciálně pedagogická diagnostika*. Ostrava: Montanex, 2004. ISBN 80-7225-114-7.

VALENTA, Milan, MÜLLER, Oldřich et al. *Psychopedie: teoretické základy a metodika*. 4. aktualiz. a rozš. vyd. Praha: Parta, 2009. ISBN 978-80-7320-137-1.

VENDEL, Štefan. *Kariérní poradenství*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, 2008. ISBN 978-80-247-1731-9.

VÍTKOVÁ, Marie. *Integrativní speciální pedagogika*. 2. rozš. a přeprac. vyd. Brno: Paido, 2004. ISBN 80-7315-071-9.

VÍTKOVÁ, Marie. *Otázky speciálně pedagogického poradenství: základy, teorie, praxe: učební text k projektu „Integrované poradenství pro znevýhodněné osoby na trhu práce v kontextu národní a evropské spolupráce“*. Brno: MSD, 2003. ISBN 80-86633-08-X.

VÍTKOVÁ, Marie et al. *Vzdělávání žáků se speciálními vzdělávacími potřebami I*. Brno: Paido, 2007. ISBN 978-80-7315-163-8.

VOJTOVÁ, Věra. Poradenství v rámci školy. In VÍTKOVÁ, Marie. *Otázky speciálně pedagogického poradenství: základy, teorie, praxe*. Brno: MSD, 2003. ISBN 80-86633-08-X.

WALTEROVÁ, Eliška, GREGER, David. Přejechod žáků ze základní na střední školu v kontextu teorií, výzkumů a vzdělávací reality. In WALTEROVÁ, Eliška, GREGER, David. *Přejechod žáků ze základní na střední školu: pohledy z výzkumů*. 1. vyd. Brno: Paido, 2009. ISBN 978-80-7315-179-9.

WEDLICOVÁ, Iva, HENZL, Jiří. *Metodika motivace k řemeslům ve volbě povolání žáků ZŠ*. Olomouc: Asistenční centrum, 2010. ISBN 978-80-254-6983-5.

ZÁKONY A VYHLÁŠKY

Vyhláška č. 72/2005 Sb. o poskytování poradenských služeb ve školách a školských poradenských zařízeních, ve znění pozdějších předpisů.

Vyhláška č. 73/2005 Sb. o vzdělávání dětí, žáků a studentů se speciálními vzdělávacími potřebami a dětí, žáků a studentů mimořádně nadaných, ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 561/2004 Sb. o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání, ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 563/2004 Sb. o pedagogických pracovnících, ve znění pozdějších předpisů.

INTERNETOVÉ ZDROJE

Asociace pracovníků pedagogicko-psychologických poraden [online]. c2007 [cit. 2012-06-05]. Dostupné z: <<http://www.apppp.cz/?id=1>>.

Asociace pracovníků Speciálně pedagogických center [online]. c2000 [cit. 2012-06-05]. Dostupné z: <<http://www.apspc.cz/>>.

Asociace výchovných poradců [online]. [cit. 2012-06-05]. Dostupné z: <<http://www.asociacevp.cz/>>.

Comdi 6.0 – pracovní diagnostika [online]. [cit. 2012-06-01]. Dostupné z: <<http://www.comdi.cz/>>.

Dostupnost SPC [online]. c2010 [cit. 2012-05-24]. Dostupné z: <<http://spc-info.upol.cz/profil/?cat=67>>.

Institute of Career Guidance. *What is Career Guidance?* [online]. c2012 [cit. 2012-06-05]. Dostupné z: <http://www.icg-uk.org/career_guidance_definition.html>.

KUČEROVÁ, E. *Profesní orientace žáků základní školy praktické* [online]. Brno, 2008. 95 s. Diplomová práce. Masarykova univerzita. [cit. 2011-10-30] Dostupné z: <http://is.muni.cz/th/221162/pedf_m/Diplomova_prace.pdf>.

Možnosti prezentace v atlasech školství [online]. c2010 [cit. 2012-05-26] Dostupné z: <<http://www.atlasskolstvi.cz/a1133-moznosti-prezentace-v-atlasech-skolstvi>>.

Informační a poradenská střediska při úřadech práce [online]. c2005, poslední revize 2. 6. 2006 [cit. 2012-05-26]. Dostupné z: <<http://portal.mpsv.cz/sz/obcane/poradstrediska>>.

Národní ústav pro vzdělávání [online]. c2011 [cit. 2012-05-28]. Dostupné z: <<http://www.nuv.cz/vse-o-nuv>>.

Obrázkový test profesionální orientace – OTPO [online]. [cit. 2012-06-05]. Dostupné z: <http://www.psychodiagnostika-sro.cz/cz/Katalog_popis.asp?kod=687&ZozArg=1&Kateg=1&MT=>>.

Podporované zaměstnávání [online]. [cit. 2012-05-29]. Dostupné z: <<http://www.unie-pz.cz/>>.

Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání – příloha upravující vzdělávání žáků s lehkým mentálním postižením [online]. c2005 [cit. 2011-10-30]. Dostupné z: <http://www.google.cz/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=1&ved=0CFUQFjAA&url=http%3A%2F%2Fwww.msmt.cz%2Fuploads%2FVzdelavani%2FSkolska_reforma%2FRVP%2FRVP_zakladni_vzdelavani_postizeni.pdf&ei=2uPeT4miFsuM4gT299mtCg&usg=AFQjCNEwXVmcXIcKMEXcQE4FbS43m3LtPA&sig2=nnK4HsIM8KWb9H1VvxSRhg>.

Test profesních zájmů B-I-T II [online]. [cit. 2012-06-05]. Dostupné z: <<http://www.testcentrum.com/testy/b-i-t-ii>>.

Výzkum služeb kariérového poradenství a potřeb jeho klientů na základních a středních školách v ČR [online]. c2003, poslední revize 26. 7. 2007 [cit. 2012-05-25]. Dostupné z: <<http://vzdelavani.unas.cz/zprava.pdf>>.

Seznam příloh

Příloha č. 1: Úvodní dopis pro ředitele základních škol praktických

Příloha č. 2: Dotazník pro výchovné poradce

Příloha č. 3: Dotazník pro pracovníky SPC

Příloha č. 4: Dotazník pro pracovníky IPS

Příloha č. 1: Úvodní dopis pro ředitele základních škol praktických

Bc. Haňková Vladislava
studentka PdF na UP Olomouc
tel.: 739 561 262
e-mail: vladkahankova@gmail.com

Prosba o pomoc s šetřením k diplomové práci

Vážená paní ředitelko,

jsem studentkou speciální pedagogiky na Univerzitě Palackého v Olomouci. Píši diplomovou práci na téma „Profesní poradenství pro žáky základních škol praktických.“

Chtěla bych Vás tímto požádat o pomoc. V rámci své práce provádím celorepublikové šetření mezi výchovnými poradci základních škol praktických, speciálně pedagogickými centry i informačními a poradenskými středisky při úřadu práce. Vzhledem k rozsáhlosti tohoto šetření se mi nepodaří navštívit všechny instituce osobně. Mám na Vás tedy velkou prosbu. V obálce zasílám dotazník pro výchovného poradce Vaší školy, kterého bych ráda požádala, s Vaším laskavým svolením, o vyplnění dotazníku. Neměl by zabrat více jak 15 minut. Jeho záměrem je zmapovat úroveň profesního poradenství poskytovaného žákům ZŠ praktických, spolupráci mezi jednotlivými složkami poradenského systému a zájem rodičů a žáků o nabízené poradenské služby.

Výchovnému poradci předem děkuji za pomoc při šetření. K dotazníku přikládám také ofrankovanou obálku s adresou, na kterou mi, prosím, vyplněný dotazník zašlete.

Jsem si vědoma Vaší pracovní vytíženosti, přesto věřím, že mi s šetřením pomůžete. Budu Vám nesmírně vděčná. V případě zájmu Vám mohu výsledky šetření zaslat.

Velice Vám děkuji za ochotu,

s pozdravem

Bc. Haňková Vladislava

Příloha č. 2: Dotazník pro výchovné poradce

Vážená paní, vážený pane,

obracím se na Vás s žádostí o spolupráci a pomoc. Na Ústavu speciálněpedagogických studií Pedagogické fakulty Univerzity Palackého v Olomouci pracuji na diplomové práci, jejíž téma je *Profesní poradenství pro žáky základních škol praktických*.

Záměrem tohoto dotazníku je zmapovat úroveň profesního poradenství poskytovaného žákům ZŠ praktických, spolupráci mezi jednotlivými složkami poradenského systému a zájem rodičů a žáků o nabízené poradenské služby.

Dotazník je anonymní, prosím Vás o jeho pravdivé vyplnění. Vaše odpovědi budou sloužit jen pro výzkumné účely.

Nebudete-li mít na některou z otázek zcela vyhraněný názor, prosím Vás o zatržení možnosti nebo doplnění informace, která je Vašemu postoji či názoru nejbližší. Zvolenou odpověď výrazně označte, otázky s více možnostmi jsou vždy vyznačeny. U dotazů bez výběru odpovědi doplňte, prosím, požadovanou informaci.

Za vyplnění dotazníku velmi děkuji.

Bc. Vladislava Haňková

S případnými dotazy se na mne můžete obrátit na emailové adrese vladkahankova@gmail.com. Pokud si budete přát zaslat výsledky mého výzkumu, uveďte zde emailový kontakt na Vás.

1. Pohlaví

- a) žena
- b) muž

2. Kolik let vykonáváte funkci výchovného poradce?

3. Ve kterém městě či obci působíte jako výchovný poradce?

4. Vzděláváte se průběžně při výkonu funkce výchovného poradce?

- a) ano
- b) ne

- Pokud ano, uveďte způsob průběžného vzdělávání
-

5. Znáte některé z internetových stránek, kterých mohou žáci a jejich rodiče využít v rámci profesní orientace? (můžete označit více možností)

- a) *portál Proškoly.cz (www.proskoly.cz)*
- b) *Integrovaný systém typových pozic (www.istp.cz)*
- c) *Průvodce světem povolání (www.gwo.cz)*
- d) *Atlas školství (www.atlasskolstvi.cz)*
- e) *Informační a poradenská střediska při úřadech práce (http://portal.mpsv.cz/sz/obcane/poradstrediska)*
- f) *jiné stránky.....*
.....

6. Jakou formu práce s žáky užíváte v profesním poradenství?

- a) *individuální forma práce*
- b) *skupinová forma práce*
- c) *převážně individuální forma práce, méně pak skupinová*
- d) *převážně skupinová forma práce, méně pak individuální*
- e) *stejný podíl individuální i skupinové formy práce*

7. Ve kterých ročnících navštěvujete s žáky veletrhy středních škol? (můžete označit více možností)

- a) *6. ročník*
- b) *7. ročník*
- c) *8. ročník*
- d) *9. ročník*
- e) *nenavštěvujeme veletrhy středních škol*

8. Které metody užíváte v profesním poradenství? (můžete označit více možností)

- a) *rozhovor*
- b) *pozorování*
- c) *dotazník*
- d) *poskytování informačních materiálů*
- e) *testy k volbě povolání v elektronické podobě*
- f) *testy k volbě povolání v písemné podobě*
- g) *exkurze na pracoviště*
- h) *besedy s odborníky z praxe*
- i) *jiné metody:*
.....

9. Ve kterých ročnících pořádáte pro žáky besedy s odborníky z různých profesí a škol? (můžete označit více možností)

- a) *6. ročník*
- b) *7. ročník*
- c) *8. ročník*
- d) *9. ročník*
- e) *nepořádáme besedy*

10. Ve kterých ročnících organizujete exkurze do různých pracovišť či škol? (můžete označit více možností)

- a) 6. ročník
- b) 7. ročník
- c) 8. ročník
- d) 9. ročník
- e) neorganizujeme exkurze

11. Máte samostatný kabinet, ve kterém je možné v klidu vykonávat poradenskou činnost?

- a) ano, jsem za něj vděčná/ý
- b) ano, ale připadá mi to zbytečné
- c) ne, ke své práci bych jej však potřeboval(a)
- d) ne, k práci mi ani neschází

12. Odhadněte, kolik času ze své poradenské činnosti věnujete profesnímu poradenství.

1	2	3	4	5
0%	25%	50%	75%	100%

13. Z níže uvedeného vybavení označte to, které máte k dispozici pro poradenskou činnost ve svém kabinetu. (můžete označit více možností)

- a) počítač
- b) připojení k internetu
- c) tiskárna
- d) scanner
- e) telefon
- f) počítačové programy k volbě povolání
- g) testy k volbě povolání
- h) informační materiály k profesnímu poradenství
- i) další vybavení důležité pro poradenskou činnost (napíšte jaké)

.....

14. Do jaké míry zatěžuje administrativní Vaši poradenskou činnost? (1 = žádná zátěž, 5 = maximální zátěž)

1	2	3	4	5

15. Které z uvedených tvrzení nejlépe odpovídá Vašim časovým možnostem?

- a) mám dostatečné množství času na poradenskou činnost i vyučování žáků
- b) ke zkvalitnění poradenské činnosti bych potřeboval(a) snížit počet vyučovacích hodin
- c) ke zkvalitnění poradenské činnosti bych potřeboval(a) věnovat celou pracovní dobu jen poradenství

16. Ohodnoťte spolupráci svých kolegů při řešení profesní orientace žáků.

1 = výborná spolupráce

2 = průměrná spolupráce

3 = nedostatečná spolupráce

4 = žádná spolupráce

0 = uvedená funkce není na naší škole ustanovena

kolega	hodnocení
školní metodik prevence	
třídní učitelé	
školní psycholog	
školní speciální pedagog	
ostatní učitelé	
ředitel či zástupce školy	
jiný pracovník:	

17. Máte informace, zda žáci s rodiči využívají služeb pedagogicko-psychologických poraden při řešení profesní orientace?

- a) mám informace, žáci služeb PPP využívají hojně
- b) mám informace, žáci služeb PPP využívají, ale v malé míře
- c) mám informace, žáci služeb PPP nevyužívají
- d) nemám informace, zda žáci využívají služeb PPP

18. Se kterým speciálně pedagogickým centrem spolupracujete při řešení profesní orientace žáků? (nechcete-li uvést konkrétní speciálně pedagogické centrum, napište alespoň, pro koho je SPC určené a okres, ve kterém působí)

19. Jak hodnotíte spolupráci se speciálně pedagogickým centrem v rovině profesního poradenství?

1 dokonalá spolupráce	2 výborná spolupráce, jen občasné obtíže	3 průměrná spolupráce, častější obtíže	4 špatná spolupráce, velmi časté obtíže	5 žádná spolupráce

20. Ve kterých ročnících navštěvujete s žáky informační poradenské středisko při úřadu práce? (můžete označit více možností)

- a) 6. ročník
- b) 7. ročník
- c) 8. ročník
- d) 9. ročník
- e) nenavštěvujeme IPS

21. Jak hodnotíte spolupráci s informačním poradenským střediskem při úřadu práce?

1 dokonalá spolupráce	2 výborná spolupráce, jen občasné obtíže	3 průměrná spolupráce, častější obtíže	4 špatná spolupráce, velmi časté obtíže	5 žádná spolupráce

22. Dokážete odhadnout, kolik rodičů žáků druhého stupně má zájem osobně s Vámi řešit další vzdělávání svých dětí?

- a) méně jak $\frac{1}{4}$ rodičů
- b) $\frac{1}{4}$ až $\frac{1}{2}$ rodičů
- c) $\frac{1}{2}$ rodičů
- d) $\frac{1}{2}$ až $\frac{3}{4}$ rodičů
- e) více jak $\frac{3}{4}$ rodičů

23. Jakou formu komunikace s Vámi rodiče nejčastěji volí při řešení dalšího vzdělávání svých dětí?

- a) osobní rozhovor
- b) komunikace prostřednictvím telefonu
- c) komunikace prostřednictvím e-mailu
- d) komunikace prostřednictvím dětí
- e) jiná forma komunikace:

.....

24. Určete pořadí níže uvedených informací podle zájmu o tyto informace ze strany rodičů. (1 = největší zájem; 5, popř. 6 = nejmenší zájem)

<i>druh informací</i>	<i>pořadí</i>
nejvhodnější obor pro dané dítě s ohledem na jeho zájmy a vzdělávací výsledky	
nejvhodnější profese s ohledem na trh práce	
vzdálenost jednotlivých škol od místa bydliště žáka	
jaké budou náklady na vzdělávání v určité škole	
možnosti, které žák má, pokud nebude pokračovat ve studiu	
jiný typ informací:	

Příloha č. 3: Dotazník pro pracovníky SPC

Vážená paní, vážený pane,

obracím se na Vás s žádostí o spolupráci a pomoc. Na Ústavu speciálněpedagogických studií Pedagogické fakulty Univerzity Palackého v Olomouci pracuji na diplomové práci, jejíž téma je *Profesní poradenství pro žáky základních škol praktických*.

Záměrem tohoto dotazníku je zmapovat úroveň profesního poradenství poskytovaného žákům ZŠ praktických, spolupráci mezi jednotlivými složkami poradenského systému a zájem rodičů a žáků o nabízené poradenské služby.

Dotazník je anonymní, prosím Vás o jeho pravdivé vyplnění. Vaše odpovědi budou sloužit jen pro výzkumné účely.

Nebudete-li mít na některou z otázek zcela vyhraněný názor, prosím Vás o zatržení možnosti nebo doplnění informace, která je Vašemu postoji či názoru nejbližší. Zvolenou odpověď výrazně označte, otázky s více možnostmi jsou vždy vyznačeny. U dotazů bez výběru odpovědi doplňte, prosím požadovanou informaci.

Za vyplnění dotazníku velmi děkuji.

Bc. Vladislava Haňková

S případnými dotazy se na mne můžete obrátit na emailové adrese vladkahankova@gmail.com. Pokud si budete přát zaslat výsledky šetření, uveďte zde emailový kontakt na Vás.

1. Pohlaví

- a) žena
- b) muž

2. Jakou funkci v SPC zastáváte?

- a) speciální pedagog
- b) psycholog
- c) sociální pracovník

3. Ve kterém územním samosprávném celku poskytuje SPC služby a pro koho je určené?

4. Délka Vaší praxe v SPC:

5. Jak velkou klientelu SPC tvoří žáci základních škol praktických?

- a) méně jak $\frac{1}{4}$ klientů
- b) $\frac{1}{4}$ až $\frac{1}{2}$ klientů
- c) $\frac{1}{2}$ až $\frac{3}{4}$ klientů
- d) více jak $\frac{3}{4}$ klientů

6. Na jaké úrovni je podle Vašeho názoru vzdělání výchovných poradců v oblasti profesního poradenství? (1 = vysoká úroveň, 5 = nízká úroveň)

1	2	3	4	5

7. Máte informace o tom, zda výchovní poradci ZŠ praktických pořádají pro žáky besedy s odborníky z různých profesí a škol nebo exkurze na pracoviště a školy?

- a) informace mám, většina výchovných poradců tyto besedy a exkurze pořádá
- b) informace mám, odhadem polovina výchovných poradců tyto besedy a exkurze pořádá
- c) informace mám, odhadem méně jak polovina výchovných poradců tyto besedy a exkurze pořádá
- d) informace mám, výchovní poradci tyto besedy a exkurze nepořádají
- e) o této problematice nemám žádné informace

8. Poskytuje Vaše SPC také profesní poradenství?

- a) ano
- b) ne

- Pokud ne, následující otázky dotazníku už nejsou určeny pro Vás, proto je, prosím, nevyplňujte. Děkuji Vám za spolupráci.

9. Jak hodnotíte úroveň spolupráce s výchovnými poradci ZŠ praktických v oblasti profesního poradenství?

1	2	3	4	5
dokonalá spolupráce	výborná spolupráce, jen občasné obtíže	průměrná spolupráce, častější obtíže	špatná spolupráce, velmi časté obtíže	žádná spolupráce

10. Ve kterých oblastech vidíte největší problémy při spolupráci s výchovnými poradci ZŠ praktických v rámci profesního poradenství? (můžete označit více možností)

- a) nedostatečná časová dotace výchovných poradců
- b) nedostatek zájmu ze strany výchovných poradců
- c) nedostatečné znalosti výchovných poradců z oblasti profesního poradenství
- d) nedostatečná informovanost výchovných poradců o možnostech spolupráce se SPC
- e) jiné oblasti:

.....

11. Odhadněte, kolik času ze své poradenské činnosti věnujete profesnímu poradenství žáků ZŠ praktických.

1	2	3	4	5
0%	25%	50%	75%	100%

12. Spolupracujete v rámci profesního poradenství také s informačními a poradenskými středisky při úřadech práce?

- a) ano
- b) ne

- Pokud ano, jak hodnotíte tuto spolupráci?

1	2	3	4	5
dokonalá spolupráce	výborná spolupráce, jen občasné obtíže	průměrná spolupráce, častější obtíže	špatná spolupráce, velmi časté obtíže	žádná spolupráce

13. Kdo má největší zájem na spolupráci se SPC v oblasti profesní orientace? (můžete označit více možností)

- a) rodiče žáků ZŠ praktických
- b) žáci ZŠ praktických
- c) výchovní poradci ZŠ praktických
- d) školní metodici prevence ze ZŠ praktických
- e) školní psychologové ze ZŠ praktických
- f) učitelé ZŠ praktických
- g) pedagogicko-psychologické poradny spolupracující s žáky ZŠ praktických
- h) jiná možnost:

.....

14. Ze kterého ročníku se na Vás nejčastěji obrací žáci ZŠ praktických, či jejich rodiče, s potřebou pomoci v oblasti profesní orientace?

- a) z nižšího než 6. ročníku
- b) z 6. ročníku
- c) ze 7. ročníku
- d) z 8. ročníku
- e) z 9. ročníku

15. Ohodnot'te úroveň spolupráce s rodiči při řešení profesní orientace jejich dětí.

1	2	3	4	5
dokonalá spolupráce	výborná spolupráce, jen občasné obtíže	průměrná spolupráce, častější obtíže	špatná spolupráce, velmi časté obtíže	žádná spolupráce

16. Jakou formu komunikace s Vámi rodiče nejčastěji volí při řešení dalšího vzdělávání svých dětí?

- a) osobní rozhovor
- b) komunikace prostřednictvím telefonu
- c) komunikace prostřednictvím e-mailu
- d) jiná forma komunikace:

.....

17. Určete pořadí níže uvedených informací podle zájmu o tyto informace ze strany rodičů. (1 = největší zájem; 5, popř. 6 = nejmenší zájem)

<i>druh informací</i>	<i>pořadí</i>
nejvhodnější obor pro dané dítě s ohledem na jeho zájmy a vzdělávací výsledky	
nejvhodnější profese s ohledem na trh práce	
vzdálenost jednotlivých škol od místa bydliště žáka	
jaké budou náklady na vzdělávání v určité škole	
možnosti, které žák má, pokud nebude pokračovat ve studiu	
jiný typ informací:	

Příloha č. 4: Dotazník pro pracovníky IPS

Vážená paní, vážený pane,

obracím se na Vás s žádostí o spolupráci a pomoc. Na Ústavu speciálněpedagogických studií Pedagogické fakulty Univerzity Palackého v Olomouci pracuji na diplomové práci, jejíž téma je *Profesní poradenství pro žáky základních škol praktických*.

Záměrem tohoto dotazníku je zmapovat úroveň profesního poradenství poskytovaného žákům ZŠ praktických, spolupráci mezi jednotlivými složkami poradenského systému a zájem rodičů a žáků o nabízené poradenské služby.

Dotazník je anonymní, prosím Vás o jeho pravdivé vyplnění. Vaše odpovědi budou sloužit jen pro výzkumné účely.

Nebudete-li mít na některou z otázek zcela vyhraněný názor, prosím Vás o zatržení možnosti nebo doplnění informace, která je Vašemu postoji či názoru nejbližší. Zvolenou odpověď výrazně označte, otázky s více možnostmi jsou vždy vyznačeny. U dotazů bez výběru odpovědi doplňte, prosím požadovanou informaci.

Za vyplnění dotazníku velmi děkuji.

Bc. Vladislava Haňková

S případnými dotazy se na mne můžete obrátit na emailové adrese vladkahankova@gmail.com. Pokud si budete přát zaslat výsledky mého výzkumu, uveďte zde emailový kontakt na Vás.

1. Pohlaví

- a) žena
- b) muž

2. Pod kterou pobočku Úřadu práce spadá IPS, ve kterém pracujete? (nechcete-li uvést konkrétní pobočku, napište alespoň okres, ve kterém IPS působí)

3. Jak dlouhá je Vaše praxe v IPS?

4. Na jaké úrovni je podle Vašeho názoru vzdělání výchovných poradců v oblasti profesního poradenství? (1 = vysoká úroveň, 5 = nízká úroveň)

1	2	3	4	5

5. Jak hodnotíte úroveň spolupráce s výchovnými poradci ZŠ praktických v oblasti profesního poradenství?

1	2	3	4	5
dokonalá spolupráce	výborná spolupráce, jen občasné obtíže	průměrná spolupráce, častější obtíže	špatná spolupráce, velmi časté obtíže	žádná spolupráce

6. Ve kterých oblastech vidíte největší problémy při spolupráci s výchovnými poradci ZŠ praktických? (můžete označit více možností)

- f) nedostatečná časová dotace výchovných poradců
 - g) nedostatek zájmu ze strany výchovných poradců
 - h) nedostatečné znalosti výchovných poradců z oblasti profesního poradenství
 - i) nedostatečná informovanost výchovných poradců o možnostech spolupráce s IPS
 - j) jiné oblasti:
-

7. Které služby od Vás nejčastěji žádají výchovní poradci ZŠ praktických?

8. Máte informace o tom, zda výchovní poradci ZŠ praktických pořádají pro žáky besedy s odborníky z různých profesí a škol nebo exkurze na pracoviště a školy?

- f) informace mám, většina výchovných poradců tyto besedy a exkurze pořádá
- g) informace mám, odhadem polovina výchovných poradců tyto besedy a exkurze pořádá
- h) informace mám, odhadem méně jak polovina výchovných poradců tyto besedy a exkurze pořádá
- i) informace mám, výchovní poradci tyto besedy a exkurze nepořádají
- j) o této problematice nemám žádné informace

9. A Kolik ZŠ praktických územně spadá pod Vaše informační a poradenské středisko?

B Kolik z těchto škol s Vámi spolupracuje?

- a) méně jak $\frac{1}{4}$ ZŠ praktických
- b) $\frac{1}{4}$ až $\frac{1}{2}$ ZŠ praktických
- c) $\frac{1}{2}$ až $\frac{3}{4}$ ZŠ praktických
- d) více jak $\frac{3}{4}$ ZŠ praktických

10. Které ročníky ZŠ praktických nejčastěji využívají služeb Vašeho střediska? (můžete označit i více možností)

- a) nižší než 6. ročníky
- b) 6. ročníky
- c) 7. ročníky
- d) 8. ročníky
- e) 9. ročníky

11. Spolupracujete se speciálně pedagogickými centry, které poskytují profesní poradenství žákům ZŠ praktických?

- a) ne
- b) ano

• Pokud ano, jak hodnotíte tuto spolupráci?

1	2	3	4	5
dokonalá spolupráce	výborná spolupráce, jen občasné obtíže	průměrná spolupráce, častější obtíže	špatná spolupráce, velmi časté obtíže	žádná spolupráce

12. Které služby od Vás nejčastěji žádají speciálně pedagogická centra?

13. Kdo má největší zájem na spolupráci s IPS v oblasti profesní orientace? (můžete označit více možností)

- i) rodiče žáků ZŠ praktických
 - j) žáci ZŠ praktických
 - k) výchovní poradci ZŠ praktických
 - l) školní metodici prevence ze ZŠ praktických
 - m) školní psychologové ze ZŠ praktických
 - n) učitelé ZŠ praktických
 - o) pedagogicko-psychologické poradny spolupracující s žáky ZŠ praktických
 - p) jiná možnost:
-

14. Mají rodiče žáků ZŠ praktických zájem o služby Vašeho střediska?

- a) ne
- b) ano

- V případě kladné odpovědi ohodnoťte spolupráci s těmito rodiči.

1	2	3	4	5
dokonalá spolupráce	výborná spolupráce, jen občasné obtíže	průměrná spolupráce, častější obtíže	špatná spolupráce, velmi časté obtíže	žádná spolupráce

15. Ve kterých oblastech vidíte největší problémy při spolupráci s rodiči? (můžete označit více možností)

- k) rodiče jsou příliš časově vytížení
 - l) nedostatek zájmu ze strany rodičů
 - m) nedostatečná informovanost rodičů o možnostech spolupráce s IPS
 - n) jiné oblasti:
-

16. Určete pořadí níže uvedených informací podle zájmu o tyto informace ze strany žadatelů služeb vašeho centra. (1 = největší zájem; 5, popř. 6 = nejmenší zájem)

<i>druh informací</i>	<i>pořadí</i>
nejvhodnější obor pro dané dítě s ohledem na jeho zájmy a vzdělávací výsledky	
nejvhodnější profese s ohledem na trh práce	
vzdálenost jednotlivých škol od místa bydliště žáka	
jaké budou náklady na vzdělávání v určité škole	
možnosti, které žák má, pokud nebude pokračovat ve studiu	
jiný typ informací:	

ANOTACE

Jméno a příjmení:	Vladislava Haňková
Katedra:	Ústav speciálněpedagogických studií
Vedoucí práce:	Mgr. Petra Jurkovičová, Ph.D.
Rok obhajoby:	2012

Název práce:	Profesní poradenství pro žáky základních škol praktických
Název v angličtině:	Career guidance for pupils of practical elementary schools
Anotace práce:	Diplomová práce se zabývá profesním poradenstvím pro žáky základních škol praktických. Teoretická část je popsána v prvních třech kapitolách. Charakterizuje základní školu praktickou a její žáky, postihuje poradenský systém v České republice a podrobněji se zabývá profesním poradenstvím. Poslední kapitola je věnována šetření, pomocí kterého jsme zjišťovaly úroveň spolupráce mezi jednotlivými složkami poradenského systému. Zvýšený zájem jsme věnovaly zejména výchovným poradcům základních škol praktických. Zjišťovaly jsme informace o metodách práce, které využívají a o jejich materiálním vybavení a časových možnostech.
Klíčová slova:	základní školy praktické, lehká mentální retardace, profesní poradenství, metody profesního poradenství, výchovní poradci, pedagogicko-psychologické poradny, speciálně pedagogická centra, informační a poradenská střediska
Anotace v angličtině:	This thesis deals with career guidance for pupils of practical elementary schools. The theoretical part is described in the first three chapters. It characterizes the practical elementary school and its pupils, depicts advisory system in the Czech Republic and deals with career guidance more detail. The last chapter is dedicated to investigation, with which we surveyed the level of cooperation between the different components of the advisory system. We devoted increased interest to educational consultants of practical elementary schools. We surveyed about methods of work which educational consultants use, about their material equipment and time possibilities.
Klíčová slova v angličtině:	practical elementary schools, mild mental retardation, career guidance, methods of career guidance, educational consultants, pedagogical and psychological centres, special pedagogical centres, information and advisory centres

Přílohy vázané v práci:	Úvodní dopis pro ředitele základních škol praktických; Dotazník pro výchovné poradce základních škol praktických; Dotazník pro pracovníky SPC; Dotazník pro pracovníky IPS.
Rozsah práce:	92 stran
Jazyk práce:	Český